96 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 96

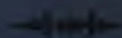
ПУЧИНА

И

ОБИЧАН ЧОВЕК

написао

БРАНИСЛАВ Ђ. НУШИЋ

kull. O.l

Nušić, B.Đ.

96 СРПСКА КЊИЖЕВНА ЗАДРУГА 96

ПУЧИНА
И
ОБИЧАН ЧОВЕК

НАПИСАО
Бранислав Ђ. Нушић

БЕОГРАД
ШТАМПАНО У ШТАМПАРИЈИ „ДОСИТИЈЕ ОБРАДОВИЋ“
1905.

САДРЖАЈ

ПУЧИНА

ДРАМА У ЧЕТИРИ ЧИНА

ЛИЦА:

Владимир Недељковић.
Јованка, његова жена.
Олгица, њихова кћи.
Јован Недељковић.
Марија, његова жена.
Доктор Ружић.
Госпођа Живковићка.
Госпођа Николићка.
Станковић.
Марко Урошевић.
Катица, собарица код Владимира.
Момак из министарства.

Догађа се у кући Владимировој.

ЧИН ПРВИ

Соба не врло раскошна. На средини једна и са стране по једна врата. У једном углу гарнитура око стола, у другом отоман, иза овога цвеће, а међу цвећем висока лампа. Напред с десне стране сточић за новине и две три богатије столице без реда разбацане, а с леве стране прозор и крај овога широка фотеља, четвртаст сто по коме су расуте књиге, модни журнали, слике итд. На задњем зиду, с једне и друге стране врата, по једна велика слика у богатим рамовима.

I

Владимир, Јованка, Олгица.

Владимир. (При дизању завесе позорница је празна. Владимир излази обучен, под шеширом и са штапом, из леве собе и упућује се десној, те стане на врата). Олгице, Олгице, хоће тата да иде. Оди да му пољубиш руку. (Одмиче).

Јованка. (Излази из десних врата, у јутарњој хаљини, водећи Олгицу). Зар већ идеш?

Владимир. Да, морам. Где си ти? Оди овамо. (Узима Олгицу).

Јованка. Пољуби тати руку.

Владимир. (Одведе је до наслоњаче, остави шешир и штап на сто, седне и узме је међу колена). Оди, и кажи ми шта си радила до сад?

Олгица. Па играла сам.

Владимир. А шта си играла? Хајде причај шта си играла.

Олгица. Много, много....

Владимир. Па хајде причај све редом, шта? Јеси ли сама играла или с другарицама?

Олгица. С другарицама.

Јованка. (Која је села). Дабоме, ено их пуна башта, чекају је. Хајде причај тати све редом, ако хоћеш да те пустим да се и даље играш.

Олгица. Па ето.... играле смо секе.

Владимир. А, тако! А шта си ти била?

Олгица. Ја сам била комшика.

Владимир. Комшика? Па онда?

Олгица. Па онда, дошла код мене друга комшика, па је ја питам: „Како сте?"

Владимир. Ао, мој брате!.. А она, шта ти она каже?

Олгица. А она ми каже: „Ето, фала Богу, како сте Ви?"

Владимир. Аха, аха, па после?

Олгица. Па после (мисли се)... После јој кажем: „Изволте седите".

Владимир. Видиш, молим те! А она?

Олгица. А она седне.

Владимир. Лепо седне, је л'?

Олгица. Јест, па онда је ја послужим.

Владимир. Гле, а чиме је послужиш?

Олгица. Слатким.

Владимир. Баш слатким, одистински?

Олгица. Није одистински.

Владимир. Него?

Олгица. Као бајаги.

Владимир. Као бајаги? Ах, којешта! И та твоја мама! А што ти не да̂ одистинско слатко? Је ли, мама, а што ти детету не даш одистинско слатко?

Јованка. Зато што јој онда треба сваки час мењати кецеље; ето, ова је од јутрос и већ каква је. (Звони).

II

Катица, пређашњи.

Катица. Молим.

Јованка. Водите Олгицу, па јој промените кецељу.

Владимир. Хајде (љуби је). Па ако будеш добра, кад дође тата на подне, а ми ћемо заједно, да не види мама, да потражимо оно, оно одистинско слатко. (Пољуби је опет).

Катица. (Одведе Олгицу).

III

Владимир, Јованка.

Јованка. (Мазећи се). Обећај ми да ћеш данас доћи рано на ручак.

Владимир. (Узимајући штап и шешир). Да, данас ти могу обећати, јер нећу ни ићи у канцеларију. Имам, као председник једне комисије, мало посла. Управо имам седницу, на којој треба само да потпишемо протокол прошле седнице.

Јованка. Па зашто онда журиш, кад нећеш у канцеларију; што не останеш још мало?

Владимир. Не могу, посао.

Јованка. Ти си сувише ревностан; кад дође време за канцеларију, ти тако журиш, чисто бегаш од куће. Већ сам те жељна.

Владимир. За Бога, Јованка, савесност није ревност. Најзад, ти знаш колико ми поверења поклања министар, па зар нисам и према њему дужан и обавезан? — Ја морам ревношћу да му покажем, колико сам вредан његова поверења.

Јованка. Па ипак....

Владимир. Говориш као дете... (пође). Ево ти обећавам да ћу журити; доћи ћу рано на ручак. (Рукује се).

Јованка. До виђења! (Испраћа га до врата).

IV

Јованка (сама).

Јованка. Не смем још да му кажем, а можда је већ и свршено. Јуче ми је министар писмом обећао да ће синоћ поднети Владимиров указ на потпис. Можда је већ и свршено, ја очекујем сваки час вест.

О, Боже, колико сам морала да молим министра, да му још и ову класу дâ. За секретарске класе ишло је врло лако; кад год сам му поменула учинио је; али — ово је велико унапређење, од секретара за начелника. Још кад сам први пут замолила министра, рекао ми је: „Обећавам, учинићу, али то ће мало потеже ићи, морамо мало почекати“. А од тога обећања ево нема ни четири месеца, то није тако дуго било, могло се почекати... Да ли је потписано?... Тек је десет сати, можда министар још није дошао у канцеларију, а чим дође известиће ме.

V

Јованка, Катица.

Катица. (На средња врата). Госпођо, један господин моли да га примите. —

Јованка. Није Вам казао своје име?

Катица. Да, Марко Урошевић.

Јованка. Сасвим непознато име. Најзад, нека дође.

Катица. (Повлачи се и пропушта Марка).

VI

Јованка, Марко.

Марко. (Скроман и срамежљив). Извините, госпођо, што сам тако слободан....

Јованка. Јесте ли Ви хтели са мном да говорите или, можда, с мојим мужем?

Марко. С Вама, госпођо. Ја сам нарочито чекао тамо преко пута, док није господин отишао од куће. Само Вас молим најпре да ме извините што сам тако слободан.

Јованка. А с ким имам част?

Марко. Ја сам, госпођо, чиновник — управо архивар, — да, стари архивар, вечити архивар.

Јованка. Извол'те седите, молим Вас. А Ви сте овде у Београду са службом?

Марко. (Пошто је сео). Да овде, овде... у истом министарству где је и господин.

Јованка. Тако... па шта бисте Ви онда желели од мене?

Марко. Одмах ћу Вам рећи. Ви ми, је л' те, обећавате, да се нећете љутити. Ја сам чуо да сте Ви врло добри, па зато сам се и усудио да дођем до Вас. Ја сам, знате, чиновник... двадесет година сам у служби, а оптерећен сам дечицом.

Јованка. Имате ли много деце?

Марко. Та, не тако много — троје, госпођо, али то је за једнога сиромашнога чиновника, с платом коју ја имам, ипак терет и брига.

Јованка. Свакојако, и то велика брига.

Марко. Па бар... кад би било правде у свету, лакше би се тада и бриге сносиле. Али, ето, госпођо, запостављен сам, грдно сам запостављен: има већ седам година никако нисам унапређен.

Јованка. Како то?

Марко. А радим, не може нико рећи да не радим. Вредан сам и савестан, али... тако — нема ко да проговори господину министру.

Јованка. То је одиста грехота.

Марко. Па видите, госпођо, то сам хтео да Вас замолим. Ја сам чуо да сте Ви врло добри. И ако ме не познајете, али Ви бисте учинили добро једноме оцу троје деце, једноме сиромаху, целој једној породици. ...

Јованка. Ја? Али шта ја могу да учиним?

Марко. Само ако хоћете, само ако хоћете.... а Ви хоћете, Ви ме нећете одбити, је л' те? ... Ја сам чуо да сте Ви врло добра.

Јованка. Ја не знам како бих Вам могла помоћи?

Марко. Кад бисте били тако добри да умолите господина министра.....

Јованка. Ја?

Марко. Он то Вама неће одрећи, само кад бисте га Ви умолили.

Јованка. (Добродушно). О, драге воље, само ако мислите да би то могло што да Вам помогне.

Марко. Помоћи ће, ја сам уверен; само ако га Ви умолите.

Јованка. (Узима са стола свој мали нотес). Како Вам је име?

Марко. Марко Урошевић.

Јованка. (Записује).

Марко. Да... о, како сте Ви добри!.. Велика Вам хвала; бићемо Вам вечито благодарни и ја и моја породица.

Јованка. Ви сте сад архивар?

Марко. Да, већ седам година.

Јованка. Одиста то је мало за оца породице; ја ћу се врло радо заузети за Вас... (Замисли се и као присети се нечем). Али.... молим Вас објасните ми, откуд је то дошло да Ви дођете к мени; по чему Ви то мислите, да бих Вам могла ја помоћи?

Марко. Па... могли бисте... сви су ми то казали... сви, сви.

Јованка. (Узнемирено). Сви?... Који сви?

Марко. Па тако, сви... чиновници знате. Ја сам и друге молио, па ми они кажу да бисте Ви то могли.

Јованка. Рекли су Вам можда да бих ја могла да говорим моме мужу.

Марко. А не, него господину министру. Кажу да он Вама не може ништа одрећи.

Јованка. (Плаховито). То није истина. Шта они хоће тим да кажу?! То није истина; јесте ли чули, то је лаж!

Марко. Молим, лепо.....

Јованка. То је клевета!

Марко. Ја Вас најпокорније молим да ми опро–

стите. Можда они и греше, ја не знам, ја то ништа не знам.

Јованка. Ја Вам не могу ништа помоћи. То је лаж да Вам ја могу помоћи; то је клевета да ће сваку моју реч господин министар послушати.

Марко. (Устаје). Извините... Мало пре сте били тако добри....

Јованка. Ако сам Вам што обећала, погрешила сам. Ја Вам не могу ништа обећати. Једино што бих могла, ако Вам је то доста, да говорим моме мужу — али ништа више.

Марко. Знате...

Јованка. Молим Вас лепо, о томе нећу више ни да говорим; — ја Вам не могу ништа помоћи. Господин министар није толики мој пријатељ, да мојој молби не би могао одолети. То можете казати и онима који су Вас упутили к мени.

Марко. Ја не бих рад био да Вас расрдим.

Јованка. Ако ме будете и даље молили, Ви ћете ме одиста наљутити. Најбоље је дакле да пођете са уверењем, да Вам ја не могу ништа помоћи.

Марко. Да, јер ја и нисам рад да Вас наљутим. Молим Вас да ме извините; молим Вас по хиљаду пута да ме извините. Збогом, госпођо. (Полазећи). Молим да ме извините. (Оде).

VII

Јованка, (затим) **Катица.**

Јованка. (Пошто је Марко отишао). Како сам и за тренутак могла да се преварим, подајући се осећајима. А жао ме га је одиста, невољан је, а наиван; хтела сам одиста искрено да му помогнем, али — о, како би то било лакомислено! Нећу Владимиру ништа ни говорити о овоме; а, никако, никако!

Катица. Једно писмо, госпођо.

Јованка. Зар је већ дошла пошта?

Катица. Не, госпођо. Ово је писмо донео момак из министарства, онај што увек доноси писма.

Јованка. (Са живим интересовањем, похита сама у сусрет, па узме писмо). А! Реците момку да причека, да... дајте му ово . . . (Даје јој новац).

Катица. (Загледа новац). Није ли то много, госпођо?

Јованка. Не, дајте му само, данас је то заслужио?

Катица. (Оде).

VIII

Јованка (сама).

Јованка. (Отвара брзо писмо). Извесно је то, потписан је указ. О, Боже, како сам узбуђена од радости. (Отворила је и прво гледа потпис). Да, он! (Чита).

„Драга госпођо. Ево ме да Вам опет дам доказа о својој сталној љубави, ради које ни једној Вашој молби не одољевам. Поднео сам и синоћ је потписан указ, којим је Ваш муж унапређен за начелника мога министарства . . . . .“ (Прекине). А . . . . а . . . . браво . . . . браво . . . . живео! . . Владимир то и не зна, он и не зна да је унапређен. А како ће се изненадити! (Звони). Катице, Катице! (Наставља читање). „Јесте ли задовољни са мном? Шаље Вам хиљаду пољубаца, Ваш одани и верни . . .“

IX

Јованка, Катица.

Катица. Заповедајте, госпођо.

Јованка. Слушајте, отрчите одмах и нађите господина. (Меће писмо у недра).

Катица. Је ли господин у канцеларији?

Јованка. А да, није, — он је у некој комисији; ко зна где ради! Не, не можете га наћи, узалуд бисте ишли, не можете га наћи. Он ће и сâм скоро доћи. Колико је већ сати, извесно ће скоро подне, а он је обећао да ће раније доћи. Да, доћи ће он скоро. Али, знате шта Катице? Идите господинову брату, идите и реците му нека дође с госпођом овамо. Има једну пријатну вест да чује, тако му реците. Али, одмах,

одмах. (За се). Ох, тако желим да што пре поделим с ким радост!

Катица. (Одлази).

X

Јованка (сама).

Јованка. Он и не зна, Владимир ништа не зна о томе. Нисам му ништа раније говорила, а и министар му није ништа говорио. И, како ће се обрадовати; мораће се искрено обрадовати, јер је ово збиља врло велики скок. Оно до сад биле су само класе, секретарске класе; али ово... ово је скок из секретара у начелнике. И то тако брзо; пре шест година био је још писар, а министар је био тада начелник, и од тада, откако нам је он постао пријатељ, Владимир је почео тако брзо, тако нагло да аванзује, па још кад је он постао министар... за две године ево постао је и начелник. Зар то није много? Али ко зна, да ли би све то било, да ја нисам толико желела да га што пре видим на високоме положају, — да ја нисам узела његову судбину у своје руке. О, како је он у почетку тешко напредовао!..

XI

Катица, Јованка.

Катица. (Журно дође). Ево их иду: господинов брат и госпођа. Срела сам их успут. Они су и сами

пошли овамо. Па они већ знају, госпођо; њима је неко већ казао да је господин унапређен.

Јованка. Тако? Ко им је то могао казати?

Катица. Не знам, госпођо, али знају, па су пошли да Вам честитају. Молим Вас, допустите и мени да Вам честитам. (Љуби јој руку).

Јованка. Хвала, Катице.

Катица. Тако бих волела, кад бих ја прва однела ту вест господину.

Јованка. Да, али не можемо га наћи. Него, Катице, обуците Олгици нову хаљину. Нека је обучена; кад дође тата, да му честита.

Катица. (Оде лево).

Јованка. (За њом). Ону нову плаву хаљину!

XII

Јован, Марија, пређашњи.

Јован и Марија. (Улазећи, у један глас). А, а, честитамо!

Марија. (Љуби се с Јованком). Но, је си ли чула, теби се одиста има шта и честитати.

Јованка. Хвала, хвала!

Јован. Па шта је ово? Оно има има, али ово је и сувише. За две године четири класе — је л' му ова четврта?

Јованка. Да, четврта.

Јован. Четврта, рачунам откако је овај министар.

Јованка. Да, он му је велики пријатељ.

Јован. Е, што је много, много, макар и брат да ми је.

Јованка. Па зар се Ви томе не радујете?

Јован. Ех, не радујем? Како се не бих радовао! Само, ја сам од оних чиновника, који су по четири пет година теглили у једној класи, па не умем чисто да се измирим с тим, како то данас иде.

Јованка. Да, али Владимир је раније био много изостао; његови су га другови били престигли.

Марија. А твоја породица, Јованка? Но, волела бих чути шта они сад кажу?

Јован. Ех, волела бих чути, не знам само зашто?

Марија. Како зашто? Зар не памтиш како су сви били противни томе, да Јованка пође за Владимира. Увек су јој говорили, да се њој на њему допада само лепота.

Јованка. Да, да су ми се допали само његова брада, очи, коса....

Марија. Признавали су да је добар и честит човек, да је савестан и поштен, али су пакосно прћили уста и говорили: „Та, Владимир је добар човек; он је честит човек, али — неће правити каријеру!“

Јованка. То су исто тврдиле увек и моје при-

јатељице, које су се збиља разударе за људе од каријере, иза којих је Владимир толико изостао.

Јован. Али их је сад јуначки стигао и престигао.

Јованка. А истина, заборавих да вас питам: Откуд сте ви сазнали за новост? Ја сам послала Катицу, да вам одмах јави, али се она вратила с пола пута; срела вас је; вели, ви већ знате.

Марија. Е, можемо и ми нешто да сазнамо пре тебе.

Јованка. Зар сте пре мене сазнали?

Јован. Чули смо из самог министарства.

Јованка. Из министарства?

Јован. Па што се чудиш? Зар не познајеш господина Станковића; зар не знаш да је то његов посао, да разноси новости?

Јованка. Он вам је казао? Онда већ извесно и цела варош зна о тој новости. О, он тако радо трчи из куће у кућу, да ми је право чудо како није дошао и до мене, да ми јави.

Јован. Има он свој ред. Од нас је отрчао право доктору Ружићу.

Марија. А откуд си ти чула?

Јованка. Ја? (Мало збуњена).... И ја сам чула из министарства.... Јавили су ми... дошао је један момак и јавио ми.

Јован. Послао га Владимир?

Јованка. Не. Владимир још и не зна.

Јован. Како? Не зна да је унапређен?

Јованка. Он данас није био у министарству; отишао је одавде у неку комисију? Можда је до сад и дознао, ако су му из министарства јавили, или ако је случајно са̂м свратио до министарства.

Марија. О, сазнао је он.

Јован. Та известили су га они до сад. Како га не би известили?

Марија. А где је Олгица? Није дошла ни руку да нам пољуби.

Јованка. Сад ће она, облачи је Катица. (Прилази левим вратима). Катице, шта је са Олгицом? (Окрећући се гостима). Шта мислите, ово је већ трећи пут од јутрос како је пресвлачимо; тако је несташна и неваљала.

Марија. Нека, нека... Нека је и несташна и неваљала, кад је само здрава.

Јованка. Тако и ја мислим, па то ме још и теши.

Јован. То нека те и теши. Погледај, толико нас маторих, па само то једно дете имамо.

XIII

Катица, Олгица, пређашњи.

Катица. (Доводи Олгицу обучену).

Јован и Марија. А, а! Где си ти, гле ти ње, где си ти?

Олгица. (Љуби им руке).

Марија. (Љубећи је). О, па како је лепа, како је она данас лепа! Гле само какву хаљиницу има!

Олгица. То ми је татица купио.

Јован. А где ти је она, што сам ти је ја купио?

Јованка. Откад је она то већ исцепала.

Јован. Нека, нека, њој ће чика и другу купити, само нека слуша.

Јованка. Али то је оно, не слуша, није добра. (Љуби је).

Марија. Је л' истина? (Узима је себи). Није, није истина. Ви то само тако кажете. Је ли, душо, они то само тако кажу?

XIV

Доктор Ружић, Станковић, пређашњи.

Доктор. (Улази са Станковићем на средња врата). Нас нема ко да пријави.

Јованка. (Полазећи им у сусрет). А нашто би, кад знате да Вас чекамо?

Станковић. (Љуби јој руку). Госпођо, допустите ми да Вам честитам. Ви знате, изгледа ми да знате за новост?

Доктор. (Такође јој љуби руку). О, дабоме да знају.

Станковић. Ето, а колико сам журио, само да будем ја први, који ће Вам ту пријатну вест јавити.

Јованка. Зар Ви журили? Та свратили сте успут бар на три места.

Станковић. Тачно на три места.

Доктор. Између осталих и к мени.

Станковић. Да, али ипак тога ради, да јавим ту пријатну новост.

Доктор. (Који је био пришао, те се руковао с Јованом и Маријом, враћа се Јованци). Ви знате, да сам се Владимирову напредовању увек толико радовао; нећу ни да Вам честитам, ја сам толико Ваш, да ћу чак примати честитања с Вама заједно.

Јован. (Станковићу, који је њему и Марији пришао). А је л' те, да ли већ зна Владимир?

Станковић. О, дабоме, јављено му је одмах, дошао је у министарство: ено га код господина министра.

Доктор. (Седа и узима Олгицу међу колена). Овамо, овамо, да видимо како смо, језик, језик...

Олгица. (Покаже му језик).

Доктор. Но, добро, добро. (Загледа јој у очи).

Јованка. Жалила се синоћ да је болео стомачић.

Доктор. А сад-те не боли више?

Олгица. Не.

Доктор. Но, ето видиш. Тако се најбоље лечи: боли, боли, а ти трпиш, па прође. (Љуби је).

Марија. Ја мислим, докторе, да је то мало претерана брига и с Јованкине и с Владимирове стране; дете је тако здраво.

Доктор. О, Олгица је потпуно здрава.

Јованка. Знам и сама да је здрава, али, откако је оно пре лежала од запаљења, увек се бринем и код најмање ситнице.

Јован. И они Вас муче, докторе, да им сваки дан свратите.

Доктор. Не чиним ја то, што они захтевају или што је потреба, већ тако свратим, кад немам посла, на једну кафу.

Јованка. О, доктор је и сувише добар; он и кад има посла, макар ће проћи крај куће, те закуцати на прозор.

Станковић. (Који је хтео нешто да каже, па застао, Јованци). . . . . Извините, ја сам Вам прекинуо реч.

Јованка. Молим, нисте.

Станковић. Ја Вам нисам казао да је госпођа Јанковићка отпутовала у Францесбад.

Јованка. Да, казали сте ми.

Доктор. (Јовану, за се). Г. Станковић већ почиње свој реферат о београдским новостима.

Јован. Али увек, увек!

Станковић. Али нисам Вам ово казао: Јуче, знате, свратио сам госпођи Петровићки; управо звала ме је, да ме умоли, да јој извадим карте за позориште.

Јован. Гле сад, Ви вадите геспођама карте за позориште?

Доктор. Не само то; г. Станковић чини и друге услуге. Њега је пре неки дан послала госпођа Јанковићка, да изгрди њену кројачицу, у њено име.

Сви. (Смеју се).

Станковић. (Који се и сâм смеје). Е, то је претерано, докторе; али што се тиче карата за позориште, ево госпође (Јованци). Ја госпођи већ толико година вадим карте за позориште и увек је била задовољна. Кажите, јесте ли били увек задовољни?

Јованка. О, и задовољна и захвална.

Станковић. Не само Ви; има пет породица, које за Бога неће ког другог послати да им вади карте.

Марија. Па јесте ли о картама позоришним хтели причати?

Станковић. Та не то, него... Ето, сад сам заборавио.

Доктор. Но, били сте јуче код г-ђе Петровићке.

Станковић. Ах, да! И знате шта ми она каже, — али молим Вас нек то остане међ' нама, — каже да госпођа Јанковићка није отишла у Францесбад, већ је у ствари отишла од свога мужа.

Јованка. Тако?

Марија. А зашто би она то учинила? Они су лепо живели....

Станковић. Знате, они су лепо живели, то стоји, али, тако, неспоразум, обичан свакодневни неспоразум; знате, као два ортака, кад један другог оптужује, да радњу поткрада.

Јован. Ето, ето опет! Али не знам, какво Вам је то задовољство да разносите такве новости, те породичне ствари. Свака кућа има своје невоље, па зато свака кућа има и своје зидове, да те невоље сакрије од света. Нашто сад, молим Вас, бушити зид и вирити у туђу кућу.

Доктор. Знате, то би се чуло, и кад не би г. Станковић причао, а г. Станковићева је особина у томе, што он воли први да разнесе новост.

Станковић. То је моја особина. Не може бити новости, коју ја први не сазнам. Верујете ли Ви да има кућа. . . . Ето г-ђа Петровићка, она би пресвисла да јој ја сваки дан не свратим, макар само с ногу, да је видим и да проразговоримо. Знате, ако не свратим, она шаље по мене, зову ме.

Јованка. Па онда треба узети у обзир и то, да г. Станковић, јављајући нама женама новости, није ни мало пакостан.

Станковић. Хвала Вам, госпођо, на тако добром мишљењу. Па ето, молим Вас, и ову новост о унапређењу г. Владимирову ја сам већ испричао где сам год стигао. А зашто? Ја на тај начин учествујем некако у радости. То је, знате, мој начин, на који ја учествујем у радости.

Јованка. А збиља, мислите ли да ће се Владимир забавити у министарству?

Јован. (Гледа у часовник). Та већ је подне, доћи ће.

Станковић. Извесно ће доћи одмах. Господин је отишао г. министру, да му се захвали и уједно да му се пожали, да тужи једног чиновника.

Јованка. Да тужи? Али зашто? Та данас је бар требало да опрости, ако је то била каква мања погрешка.

Станковић. А не, то је било више но погрешка, то је био грех. Тај се чиновник огрешио лично о господина и о његову част.

Јованка. Увредио га?

Доктор. То извесно није тако важна ствар; не треба бити тако радознао.

Јованка. Па ипак му је Владимир требало да опрости данас.

Станковић. О, господин би му извесно и опростио, да се само њега тицало, да није он ту и Вас увредио.

Јованка. Мене?

Доктор. (Станковићу). Али, право Вам је казао господин (указује на Јована), што се не оканете те ружне навике, да причате новости по кућама?

Станковић. За Бога, докторе, ја сам пријатељ ове куће; мене је ствар тако исто заболела као и господина Владимира.

Јованка. Молим Вас, говорите... кажите у чему је ствар. Сад сам већ нестрпљива.

Јован. (Који се нестрпељиво дигао). Да, кад се ове куће тиче, и ја бих радо чуо. Молим Вас, кажите.

Станковић. Али ето, г. доктор каже...

Доктор. Но, па сад кад сте почели, говор'те; изволите говорити?

Станковић. Та то је, знате, један мањи чиновник, а незадовољник је, па... не знам како, ваљада се заборавио и, знате, пред толиким чиновницима тамо, казао је: „Е, лако је њему сваки час добивати унапређења, кад има лепу жену!“

Јованка. (Тргне се). Тако је рекао пред свима?

Јован. То је дрскост, тај мора бити кажњен.

Доктор. То је лудорија, коју г. Станковић није требало ни да прича.

Јованка. (Досети се нечему). Молим Вас, зове ли се тај чиновник.... (Оде столу и прегледа свој нотес). Да, Марко Урошевић?

Станковић. Да, управо он.

Јован. Ти му имаш забележено име, Јованка?

Јованка. Да, јер... забележила сам... (У забуни је). Не знам зашто сам забележила... не знам зашто ми је требало то име.

Станковић. Та то је ситница, молим Вас. Ја сам то одмах јавио г. Владимиру, и то не као чиновник, већ као пријатељ, знате. Он га је одмах тужио г. министру, и он ће или изгубити службу или ће бити кажњен. Извесно ће бити кажњен.

Марија. (Која је са Олгицом стајала код прозора и гледала на поље). Ево иде Владимир.

Јованка. (Нервозно). Је ли расположен?

Марија. Ех, откуд ћу ја то одавде знати?

Јован. (Доктору за се). Ето, видите. Пустите га да Вам прича новости, па ће он сад и`ово целом свету испричати.

Станковић. Олгице, Олгице, хајде ја и ти да пресретнемо татицу, да му честитамо. (Узме је у наручје, па стане код средњих врата).

Јованка. (Доктору). Шта мислите, да ли је та ствар много онерасположила Владимира?

Доктор. Ех, да! Људи за Бога не примају тако к срцу сваку ситницу као жене.

Јованка. Извесно, извесно је расположен. (Свима). А ако није, ми ћемо га расположити. Је л' те, ми ћемо га расположити? Казаћемо му, да то није ништа, да не прима тако к срцу. Оди, Олгице! Дајте је, г. Станковићу, па стани ево овде, овде напред, па кад уђе татица, а ти му пољуби руку и кажи: „Честитам, татице!“ А ми ћемо овде за њом, једно за другим. (Стане за Олгицом, поставља за собом Јована, за њим Марију, за овом доктора и за њим Станковића). Тако, тако, будимо за часак деца: нека се насмеје, кад уђе, нека се одмах расположи, ако је случајно нерасположен. (Олгица је код самих врата, а сви су у реду за њом).

XV

Владимир, пређашњи.

Владимир (Улази нерасположен).

Олгица. Честитам, татице! (Пољуби му руку).

Владимир. Хвала, чедо моје! (Пољуби је).

Јованка. А зар моју честитку нећеш да примиш?

Јован. Па моју?

Марија. Па онда моју?

Доктор и Станковић. И наше искрене честитке?

Владимир. Да, хвала Вам, хвала вам свима. Нешто ме глава боли, те нисам тако расположен данас, кад би одиста требало да сам расположен.

Доктор. Та остави, знамо ми све... Којешта... којешта.... То не личи теби као озбиљноме човеку.

Владимир. Не... него...

Јованка. Владимире, зар одиста нећеш моју честитку да примиш?

Владимир. (Ухвати је за руке, загледа јој се подуже у очи, расположи се и загрли је). Да, хоћу, хвала ти, Јованка!

(Завеса брзо пада).

ЧИН ДРУГИ

Иста соба као и у првом чину.

I

Катица, доктор.

Катица. (Размешта по соби).

Доктор. (Отвара средња врата. Он је под капом и са штапом у руци. За све време сцене не улази унутра, већ остаје на вратима). Катице, господин?

Катица. Није још дошао, г. докторе.

Доктор. А госпођа?

Катица. И госпођа је изашла одјутрос.

Доктор. Како је Олгица?

Катица. Добро је, господине.

Доктор. Лепо је спавала?

Катица. Као и увек; играла се, слатко је јела и мирно спавала.

Доктор. Врло добро, врло добро. Поздравите госпођу и господина. (Одлази).

II

Катица, затим **Владимир.**

Катица. (Сама). Е, овај доктор, неће дана пропустити, да макар с прага или под прозором не за-

пита како је Олгици. (Погледа у другој соби часовник). Већ је десет и по; чудо се госпођа не враћа?

Владимир. (Долази с поља). Доктор је био овде?

Катица. Да, господине. Питао је за Олгицу.

Владимир. А госпођа није још дошла?

Катица. Није, господине. Сад ће извесно.

Владимир. Нико ме није тражио?

Катица. Овде је у Вашој соби господин Ваш брат.

Владимир. Јован?

Катица. Има већ по часа како Вас очекује.

Владимир. Зовите га овамо, Катице.

Катица. (Оде десно).

III

Владимир, Јован.

Владимир. (Претура новине).

Јован. (Долази из десне собе). Већ по сата те чекам.

Владимир. Та, забавио сам се мало. Што ниси дошао к мени, у министарство?

Јован. Зато, што сам ја тако некако научен и навикнут, да у министарству не могу говорити о стварима, које се тичу куће, а код куће опет не говорим о стварима које се тичу службе. (Седне).

Владимир. (Седне и сâм). То значи, имаш да говориш са мном о стварима које се тичу куће.

Јован. Да!

Владимир. Знам, ти се бринеш о мојој кући као и о својој, и већ у унапред погађам шта хоћеш? Или ћеш предложити да ми купиш дрва или ... или тако нешто ....

Јован. (Маше главом). Не, не. Тога ради не бих те чекао, — ти знаш, ја кад нађем што добро, ја купим и за тебе, и не питам те. Није то, много је важнија ствар.

Владимир. Много важнија?

Јован. (У незгоди је). Овај .... видиш јуче .... јуче кад си се вратио из министарства, а ти си у први мах био нерасположен.

Владимир. (Немарно). Ах, да .... ништа!

Јован. Чекај, молим те, да разговарамо о томе из почетка.

Владимир. Ама о чему?

Јован. Ја сам, видиш, чуо, кад је Станковић причао јуче овде о оној увреди, и можеш мислити како ми је било у том тренутку. То ми мораш веровати.

Владимир. Верујем, али — на што тај разговор?

Јован. Хтео сам да те питам, откад си ти тако добар пријатељ с министром?

Владимир. Хм! Још је он био начелник, а ја млађи секретар.

Јован. Не то, него јеси ли ти био пријатељ с њим, пре него што си се оженио?

Владимир. Хм!.. Смешно питање! Зашто ти то све питаш? (Устане). И... најзад таквим тоном?

Јован. Одговори ми, ако хоћеш.

Владимир. Којешта... одиста којешта... Ја сам с њим постао пријатељ.... Дабоме.... нисам ја њега могао позивати на ручак или на вечеру, док сам био нежењен.

Јован. Дакле, добро. То значи, откако си жењен, ти си га позвао једанпут, два пута на ручак или на вечеру и тако сте постали пријатељи.

Владимир. (Буни се). Ама на што ти то испитивање, и шта хоћеш тиме да кажеш?

Јован. Шта хоћу да кажем? Ништа! Ја сам твој брат, мене твоја кућа и твоја брига боли толико исто колико и моја. Ја нећу да допустим, да се некакав Марко Урошевић и некакав Станковић смеју твојом кућом и твојим именом да испирају уста.

Владимир. (Плахо), А зар ћу ја то допустити?

Јован. Полако. Знам ја да и ти то нити хоћеш нити можеш допустити, али — ја хоћу да сазнам и да уклоним и сваки повод, који би дао таквим људима разлог да брбљају којешта.

Владимир. (Узнемирено). Повод? Шта ти мислиш том речи *повод?*

Јован. Шта мислим? Мислим, ако... Управо ни са̑м не умем да мислим. Али — разговарајмо као браћа, искрено. Реци ми отворено и немој се срдити на питање: верујеш ли ти потпуно твојој жени?

Владимир. Јоване!... Како си смео тако што да ме питаш?

Јован. Ето, ето; па с тобом човек не може ни да разговара! Ја те не терам да сумњаш.... Ја лично ево и не сумњам; ја верујем у њену чедност потпуно, али — ето, то неколико јучерањих речи није ми дало мира, нисам спавао целу ноћ и Бог би га свети знао шта ми све није прешло преко главе. Мислио сам и домишљао сам се свакојако, па — зашто о томе и с тобом, као с братом својим, не бих разговарао?

Владимир. Јоване, ја нећу да о томе са мном говориш. Моја је жена честита, ја је волим и не допуштам никоме — па ни теби — да ми о томе још који пут ма и реч поменеш!

Јован. Молим те, нећу ти ни говорити више. (Диже се да пође). Идем ја својој кући, да гледам свој посао. Зашто ја примам на себе да водим туђу бригу? (Пође, па се врати). Морам ипак да ти кажем, да си ме рђаво разумео.

Владимир. (Јетко). Можда!

Јован. Тако је, тако је, ти си мене рђаво ра-

зумео. Други пут, кад будем дошао, разговараћемо се, па ћеш ми и сâм тада признати да си ме рђаво разумео. Пољуби Олгицу, доћи ћу сутра да је видим. Збогом. (Оде).

Владимир. Збогом!

IV

Владимир, затим **Катица.**

Владимир. (Пошто је Јован отишао, седне на фотељу и дуго се замисли, затим махне руком, као да би хтео одагнати мисли, и приђе столу, те проберe двоје троје новине).

Катица. (Улази на средња врата).

Владимир. (Спази је). Катице, где су данашње новине?

Катица. То су, господине, што их држите у руци?

Владимир. То? (Пође у десну собу, носећи новине).

Катица. Господине, један господин моли да га примите.

Владимир. (Застане на вратима своје собе). Господин?

Катица. Да, чиновник из Вашег министарства.

Владимир. Тако?! (Врати се). Нека дође.

Катица. (Пропушта Марка, а сама се удаљава).

V

Владимир, Марко.

Марко. (Пошто је ушао, остаје код врата и понизно се клања). Ја сам био слободан....

Владимир. (Непријатно га је дирнуло, кад га је спазио). Шта хоћете Ви, господине?

Марко. Ја Вас понизно молим, саслушајте ме.

Владимир. Шта бих Вас имао саслушати?

Марко. Ви немате разлога да се на мене љутите.

Владимир. То имате да ми кажете?

Марко. Не, господине, али ме је данас позвао господин министар и наредио да Вам се извиним, или ћу иначе изгубити службу. Само, ако ми Ви опростите, остаћу и даље у служби.

Владимир. Ја Вам не могу опростити.

Марко. Замислите, господине, да сам ја сиромашан чиновник, да имам троје деце, да и овако у служби једва састављам крај с крајем.

Владимир. Па кад је тако, зашто онда не размишљате шта ћете рећи?

Марко. Признајем да сам био неразмишљен.

Владимир. Ви сте као отац породице у толико мање смели пасти у ту погрешку. Ви сте већ и сами позвани да чувате част своје породице, па како сте се смели дрзнути да вређате туђу?

Марко. (Скрушено). Признајем....

Владимир. Не, ја Вам не могу опростити!

Марко. Али, господине, ја Вас молим....

Владимир. Не могу Вам опростити, или... (Размишља). Да, могу Вам опростити... могао бих, али

под једним условом. (Ухвати га за руку и доводи га до столице). Одите овамо, седите, седите овде (силом га посади на столицу) и кажите отворено, искрено, слободно: каквог сте повода имали зато, да кажете пред свима чиновницима, како је мени лако добивати унапређења, кад имам лепу жену?

Марко. (Уплашено). Ја то нисам казао злонамерно....

Владимир. Не питам Вас за намеру, већ повод, разлог?...

Марко. Нисам имао разлога, никаквог разлога. Ја сам то лакомислено, неразмишљено казао.

Владимир. Не, не, морате ми отворено казати. Ја сам Вам обећао да ћу Вам опростити, али ми морате отворено казати.

Марко. То је била срџба, ништа друго само срџба. Ја сам био озлојеђен на госпођу.

Владимир. Озлојеђен?... На госпођу? Како сте Ви могли бити озлојеђени на њу? Шта сте Ви могли имати с њом, те да бисте могли бити озлојеђени?

Марко. Па, ништа, верујте.... О, Боже, ја одиста ништа не знам.

Владимир. Ја тражим да ми то објасните; разумете ли, то ми морате објаснити.

Марко. Ја не знам управо шта бих имао да

објасним. То је једна проста, врло проста ствар. Ја сам јуче био овде....

Владимир. Ви?

Марко. Да, замолио сам госпођу да ме прими и, хвала јој, примила ме је. Госпођа је тако добра.

Владимир. (Све више интересујући се). Вас је госпођа јуче примила?! А шта се хтели?

Марко. Да је умолим... молио сам је... Ви знате колико година ја већ служим без унапређења; толико година у овој бедној класи, под платом с којом једва издржавам породицу, и то овде, у Београду, где је таква скупоћа....

Владимир. (Већ нестрпљив). Добро, добро — немојте ми о томе говорити. — Ви сте моју жену молили, тако сте ми мало пре рекли; дакле, шта сте је молили?

Марко. Та то — молио сам је да проговори њему.... кажу, она може.... госпођа може....

Владимир. Коме да проговори?

Марко. Па.... господину министру.

Владимир. Господину министру; она да проговори; како, молим Вас, откуд она да му проговори?

Марко. Извините, молим Вас — ја то ништа не знам.

Владимир. Али објасните ми, откуд она да проговори? Зашто сте се њој обратили?

Марко. Кажу, њена реч вреди, ако она каже (оборио поглед, обрће шешир међу прстима) г. министру... Он неће одрећи.

Владимир. (Застане дахом, назире истину и хвата се за косу, пола за се). Кажу . . . кажу . . . (Гласно и плахо). Ко каже; ко је тај, који каже то; ко је тај, ко то сме рећи?!

Марко. Ја не знам. За Бога, ја то ништа не знам. Ја Вас најпокорније молим, немојте ме ни питати. Ја нисам такав човек; ја нисам рад да зла реч пређе преко мојих усана....

Владимир. Не, Ви сад морате знати; Ви сад морате говорити.... Хоћу да ми кажете све, разумете ли све, све . . . све редом што знате.

Марко. (Устаје). Али, господине, шта ја знам? Ја не знам ништа!

Владимир. (Стиша се мало). Слушајте . . . говорите редом, онако како ћу Вас питати. Ако не будете казали истину, ја Вам нећу опростити и Ви ћете изгубити службу. Разумете ли, Ви ћете изгубити службу! Нећу жалити ни Вас ни Вашу децу; Ви морате изгубити службу. Хоћу истину да знам и Ви ми је морате казати.

Марко. Али шта знам ја да Вам кажем?

Владимир. Само оно што Вас питам. Кажите ми: откуд, ко Вам је казао да моја жена може да

Вас помогне код г. министра и да он њој не може ништа одрећи?

Марко. Па.... за Бога.... то кажу, тако сам чуо.... ја ту ништа зло нисам мислио.... Молим Вас покорно, да не мислите да сам ја што зло ту мислио.

Владимир. Не, нисте.... али, ко Вас је упутио, ко Вам је то казао?

Марко. Па.... готово сви.... тако говоре сви чиновници.

Владимир. Сви? Сви чиновници? Шта говоре, кажите ми шта говоре?

Марко. Та за Бога, Ви знате какав је данашњи свет... Данашњи је свет врло рђав и воли да каже, воли рђаву реч да каже.

Владимир. Молим Вас, реците Ви мени шта говоре, па било то добро или рђаво.

Марко. Па то.... као да је г. министар добар пријатељ с госпођом и као да... гадне, гадне ствари.... срамота је мене овако стара и да говорим.

Владимир. Кажите, ја хоћу да ми све кажете.

Марко. .....И као г. министар њој сваки дан пише; знају, кажу, и момка који доноси писма; знају, кажу, и да г. министар врло често долази Вама.

Владимир. (Боли га, бори се, плаховито). То све

није истина, разумете ли, све је то клевета! Знајте добро да је то све клевета!

Марко. Па да боме, ко би тако што и помислио?

Владимир. (У ватри). Клевета, разумете ли, подла, ниска, гадна клевета. (Шчепа га за капут и дрмуса га). Ви сте клеветник, Ви сте клеветник!

Марко. (Уплашено). Али ја, ја не знам ништа. Ја нисам. . . .

Владимир. (Тргне се, утиша се). Не! Ви нисте ништа криви. Праштам Вам и увреду коју сте ми нанели. Можете слободно рећи министру да сам Вам опростио, али — знајте, све то, што сте говорили или што су Вам говорили, све је клевета, пука клевета.

Марко. (Устаје). Хвала Вам, господине, што сте ми опростили, велика Вам хвала. (Почека мало). Ја могу ићи, је л' те?

Владимир. (Владимир остаје замишљен и махне му руком). Да, можете.

Марко. Збогом, господине, хвала Вам! (Одлази).

VI

Владимир (сâм).

Владимир. (Гледа најпре дуго преда се поражен, а затим, изломљен болом, спушта се на канабе). „Сваки дан јој пише писма . . . зна се момак . . . . . господин

министар често долази...“ Да ли је све то истина? Може ли све то бити истина? Она зар?! Јованка?!.. Јованка, која ме толико воли?! О, ту треба много храбрости и много снаге, па да се у то поверује... Ај, а колико тек снаге и храбрости, да се не верује, да се одагна сумња, која се тако оштро зарива у душу, све дубље... све дубље... (Размишља). Не смем да верујем, нећу да верујем; камо доказа, да, камо доказа, па да верујем?... А кад бих их потражио и кад бих их нашао? (Згрози се). Страх ме је и да помислим, да бих их могао наћи. И шта би ти докази изнели?! Мој бедан, мој ужасан положај; кров над главом разрушен, кућа до темеља разривена, а на тим развалинама ја, бешчастан, прљав, бедан, и сваки пролазник пружа прстом на мене и пакосно се смеје: „То је тај, то је тај бешчасник, коме је жена зарадила положај!..„ Ох, ох, ох! Не, не... не смем да верујем. Зар једном, можда, неоправданом сумњом разрушити немилостиво све, све што ме је до сад срећним чинило; све чему сам се годинама радовао, што сам годинама подизао? Ох, али када та сумња не би била тако сурова, кад не би толико раздирала груди; кад не би тако немилостиво чупала и кидала душу! (Поражен и малаксао наслони главу на руке, па и не примети улазак Олгичин).

VII

Катица, Олгица, пређашњи.

Катица. (Утрчи, водећи Олгицу за руку). Ево их, ево иде и госпођа.

Владимир. (Тргне се). Госпођа?

Катица. Да, враћа се из шетње.

Олгица. (Притрчала је оцу). Ево иде и мама. Били смо далеко, далеко, здраво далеко...

Владимир. (Снажно је пригрли, љуби је и плаче). Чедо моје!

Олгица. Оцо, шта је теби, оцо?

Владимир. (Тргне се, крије сузе). Ништа, ништа... Хајде, чедо, иди играј се. Водите је, Катице, да се игра.

Олгица. А ти плачеш, оцо?

Владимир. Не, душо, не плачем... чини ти се... (Пољуби је). Водите је, Катице, нека се игра дете, нека се игра.

Катица. (Узима је за руку). Хајде, Олгице, хајде у башту. (Одлази с њом, пошто и сама, чудећи се, погледа Владимира).

VIII

Владимир, Јованка.

Владимир. (Остане сломљен и спустио главу на груди и кад уђе Јованка).

Јованка. (Укусно одевена, под шеширом, са сунцобраном. Говорећи скида шешир и рукавице). Добар дан, Владимире. Ја мало прошетала са Олгицом; тако је леп дан, а њој то тако добро чини.

Владимир. (Утишао се). Да, добро јој чини.

Јованка. (Пошто је скинула шешир, прилази му мазно). Ти ниси нешто расположен?

Владимир. (Суво). Нисам!

Јованка. Боли ли те глава?

Владимир. Глава, јест глава (Хвата се за главу). Боли ме, много ме боли!.. (Седне). Седи, Јованка; седи ено тамо, хтео бих с тобом да говорим.

Јованка. О нечем важном?

Владимир. Да, о нечем важном.

Јованка. (Чудећи се његову понашању). Сешћу, Владимире. (Седа).

Владимир. (Дуго се премишља и бори, не знајући како да почне). Био ми је мало час један чиновник, онај што ме је увредио. Наредио му је министар да иште од мене опроштај; иначе ће изгубити службу.

Јованка. Па јеси ли му опростио?

Владимир. Јесам.

Јованка. То си добро учинио, хвала ти; то си добро учинио. Оптерећен је сиромах с троје деце, а бедан је.

Владимир. (Јачим гласом). Ти га знаш, Јованка?

Јованка. Та да, није ли то онај, о коме смо јуче говорили, о коме је причао г. Станковић?

Владимир. Ти њега знаш и лично, Јованка?

Јованка. (Узнемирено). Можда сам га кадгод и виђала.

Владимир. (Устаје, прилази јој и загледа јој се у очи). Он је јуче долазио теби?

Јованка. (У забуни). Да... управо... јест, јуче је долазио мени један. Дакле, то је тај исти?

Владимир. Да, то је тај исти! А шта је он хтео од тебе? Је ли те молио за што?

Јованка. (Узнемирено). Али... како ти то питаш?

Владимир. (Строжим тоном). Је ли те молио за штогод?

Јованка. Та да... молио ме је, да му помогнем за унапређење; вели, заборављен је, није давно унапређен.

Владимир. Ти да му помогнеш? Како?

Јованка. (Збуњена). Да... говорим за њега...

Владимир. (Шчепа је грчевито за руку). Коме?

Јованка. (Уплашено). Владимире, шта је теби?

Владимир. Коме да говориш?

Јованка. Теби, Владимире.

Владимир. (Одгурне јој руку). Није истина! Зашто ми не говориш истину?

Јованка. Ја теби само истину говорим.

Владимир. И никад, никад ниси од мене ништа крила?

Јованка. Никад, веруј ми, Владимире, никад!

Владимир. Па ипак кријеш очи, кријеш поглед сад! (Шчепа је за руку). Неваљалице, неваљалице, све, све, све је код тебе била лаж: и осмех твој, и пољубац, и љубав твоја, све је била лаж, срамна лаж, гнусна лаж!

Јованка. Владимире, шта говориш ти, шта хоћеш ти? Шта је теби данас? Тебе је неко наговорио, мене је неко облагао.

Владимир. (Цинички). Облагао?!

Јованка. Чиме ме теретиш; чиме ме оптужујеш; каквих доказа имаш?

Владимир. Ха, доказе, хоћеш доказе!.. (Шчепа се за косу). Да, доказе, доказе... (Присети се, па је шчепа за руку и повуче, те она падне на колена). Доказе ми мораш ти дати, ти, ти, разумеш ли, мораш ми их ти дати. Писма, писма!... Он теби пише, сваки дан ти пише. Где су писма?...

Јованка. (Очајно). Владимире, Владимире, за Бога! Ја немам никаквих писама... (Брзо тура руку у недра, да обезбеди писмо које је јутрос добила).

Владимир. Ах, та рука! Та рука издајица! Хоћеш нешто да сакријеш, је ли? И ту, ту, ту, у недрима, у тим прљавим недрима.... (Шчепа руком, те јој исцепа струк).

Јованка. (Брани се). Владимире, тако ти свега на свету, не дирај ме! Зар насиљем.... зар.... (Цикне, кад већ осети да је унео руку у недра).

Владимир. (Кида јој хаљину бесно, очајно и, кад нађе писмо, дрекне). Ха! (Побегне чак на другу страну позорнице с писмом, које је грчевито стегао обема рукама).

Јованка. (Остаје на земљи, очајна, плаче тешко).

Владимир. (Не сме да отвори писмо, дрхће, чупа косе). Писмо... доказ... доказ... ево га, у мојим је рукама! (Заплаче тешко и сâм). О Боже, Боже мој! (Пошто се прибере, устаје и чита писмо). Све је, дакле, истина, све, све, све...

Јованка. (Очајно). Владимире!

Владимир. (Опет плахо). Шта је ово? Је ли ово доказ; је ли ово писмо твога милосника? Блуднице! Ти си, дакле, та, која си мени класе давала и која си те класе зарађивала? Ово што сам, од тебе је, дакле? Ту нема моје заслуге, ту нема моје зараде!

Јованка. (Пође на коленима и обгрли његова плачући).

Владимир. Не дотичи ме се! (Гурне је, те она падне главом на једну столицу, па тако и остане јецајући). Шта хоћеш, опроштај? Опроштај, је ли? Хоћеш да будем великодушан? О, несрећнице, а је си ли ти била великодушна, је си ли бар толико била, да ме не лажеш дволичношћу? Што ме ниси мрзела — о како би ми сад лакше било, да си ме мрзела — што си ме лагала да ме волиш?!

Јованка. — Јер сам те волела.

Владимир. Волела, волела?! Ти волела? Зар у твојој прљавој души има места и за тако чист осећај као што је љубав? Волела?!.. Зар ти је мало лажи, којом си своју душу омрчила; зашто скрнавиш њоме и уста?!.... (Очајно хода). И шта сад и где сад? Шта сад над овим амбисом? Где сад пред овом распутицом?! Како у свет са овом срамном мрљом на образу... Ја сам нико и ништа, ја сам бедник, ја сам подлац, коме је жена стекла положај својом чашћу, својим непоштењем... ја сам штићеник једне блуднице! (Рикне, баци се на њу наново, те је шчепа за косу и обори на земљу, а затим стане за моменат, одлучи се, одлази и закључа врата, спусти завесу на прозору, отвори фијоку и извади револвер).

Јованка. (Цикне и скочи, те му обисне око руке, у којој му је револвер). Шта ћеш, шта си наумио?

Владимир. (Спусти малаксало руку, у којој му је револвер, и одговара више себи). Не знам, не знам ни сâм...

Јованка. Ако си га потегао да убијеш мене, учини; учини то, ја те не задржавам.

Владимир. (Болно се насмеје). Тебе?! Што ће ми твоја смрт? Хоће ли ме она пред светом опрати? (Испусти револвер на патос и седне погружен).

Јованка. (После дуже паузе, прибрана). Владимире, саслушај ме, Владимире! (После паузе, пошто он не диже главу). Ти ми не верујеш више, па ипак ја те молим, ја те преклињем, веруј ми једно, да сам те волела и да те волим и сад. Ти знаш врло добро,

да сам из љубави и пошла за те, пошто сам савладала све препреке и противљење моје родбине. И родбина и пријатељице моје тврдили су пакосно, да ја полазим за те само са лепоте твоје, али да сам неразмишљена, јер ти ниси човек који ће правити каријеру. И ја сам била убеђена у то, али сам презрела и каријеру и све боље изгледе и пошла за те, јер сам идеалисала, јер ми је једина жеља била, да ти будеш мој, а ја твоја. Доцније, у браку, лепота ми твоја није била довољна или — постала ми је обична, и родбина моја, и пријатељице моје, гледајући ме везану за човека малог положаја, са задовољством су увек наглашавале потврду свога прорицања. Оне — пријатељице моје — удате за људе који начинише силне каријере, постадоше госпође првога реда, а ја... ја остадох... Ти знаш, како си у почетку тешко аванзовао, како си по неколико година пробављао у истој класи. Ако смо одлазили у друштва, моје су пријатељице заузимале почасна места, а ја сам морала седети у последњим редовима; мени се срце болом цепало, кад сам виђала тебе, како пред њиховим мужевима стојиш понизно, као млађи пред старијима, а оне се ласкаво смешкају на мене, указујући ми тиме милост. Па уз то још и моја породица, која се ни после толиког времена никад није хтела измирити с већ свршеним фактом, већ

ми је увек пребацивала... Тада, тада видиш, Владимире, зачела се код мене амбиција, амбиција која је с дана на дан расла, расла све силније и све бујније и најзад почела да ме гуши, да ме гони... Она се ухватила у коштац с љубављу према теби и постала је од ње и моћнија и силнија... У мојој души створила се тада једна једина жеља, пред мојим очима лебдела је тада једна једина намера: ја сам хтела пошто пото да ти постанеш велики чиновник, чиновник од високог положаја и... ти си то постао.

Владимир. (Који је све дотле оборене главе слушао, код ових речи тргне се). Несрећнице!

Јованка. Али... ја те никад нисам престајала волети, ни онда кад сам грешила...

Владимир. (Скочи). Није истина! Лаж, дрска лаж, каквом се у романима и драмама правда неверство женâ; нећу да слушам више лаж; нећу да чујем више твој глас: гадан ми је, одвратан ми је; продире ми кроз ухо и кроз душу као отрован нож, као усијана турпија, као паклена змијска жаока; тај глас, којим си ми до јуче љубав казивала!...

Јованка. Владимире, ти имаш права да више мој глас не слушаш; ти имаш права да ме више крај себе не трпиш, а ја немам ни права ни смелости да твој опроштај тражим, а — и кад бих

га добила, твој поглед, твоја близина била би за мене увек страшна, увек замахнут мач пред којим би стално стајала оборене главе. Ја ћу дакле решити ствар... (После паузе, узимајући шешир и мантил). Ја идем родитељима својим... (Пауза. Она га гледа, очекујући одговор, па пошто он не одговара и не диже главу, она понавља). Ја идем родитељима својим!

Владимир. (И не гледајући је). Иди!

Јованка. (Намешта шешир, огрне се мантилом, па онда погледа у Владимира бôно, али он је и не гледа). Збогом!.. (Уздахне, пође, па код врата застане). Владимире, хоћеш ли ми допустити да се опростим са својим чедом?

Владимир. (Штрецне га помисао на дете, на које све до сада није мислио). Олгица, Олгица! О Боже, Боже мој! (Заплаче тешко, а затим дигне главу, скочи и оде до левих врата). Олгице, чедо моје, Олгице! (Наслони чело на врата, код којих је стајао, и горко плаче).

IX

Олгица, пређашњи.

Олгица. (Утрчи), Оцо!

Владимир. (Шчепа је грчевито, дигне је у наручја, зарије њену главу у своја недра, као да би хтео да је сачува од нечег, и горко плаче). Чедо, чедо моје... љубави моја... будућности моја!...

Јованка. (Стоји још код задњих врата, покрила очи рукама, плаче и тешко уздише, не смејући ни да гледа призор).

Олгица. (Пошто је дигла главу). Ти ме волиш, оцо?

Владимир. (Спушта је на земљу, гледа је дуго, бори се, па затим је љуби жарко и поведе у собу натраг). Иди, иди, иди играј се! (Одгура је).

X

Владимир, Јованка.

Јованка. (Стоји на истом месту, бôно). Ни то ми не допушташ? Зар ми не допушташ ни да се опростим са својим чедом?

Владимир. (Тихо, размишљено). Слушај... Ти нећеш ићи из ове куће. Ако си убила моју срећу, ти немаш разлога, а ја немам права, да убијамо будућност нашега детета. Ако те отерам од куће, срамота ће постати јавна, и наша Олгица одрашће под том срамотом. Она је девојка и она ће доспети до година, када ће цео свет пружати прст на њу и рећи: „Ово је ћерка оне несрећнице, коју је муж због неваљалства отерао“, и цео ће свет окретати главу од те девојке. Не, ти ћеш остати овде; ја ћу те мрзети, ја ћу те презирати, ја ћу те се гнушати, али ћу од света крити твоје неваљалство; крићу га, да сачувам будућност овога детета. То си дужна и то мораш и ти да чиниш. Кад си се огрешила према мени, не греши бар према овоме детету, твоме породу, твојој крви.

Јованка. (Очајно). О Боже!

Владимир. (У истом тону). Ми смо до сад били муж и жена, а од сад ћемо бити отац и мајка.

Јованка. (Приближив се). Хвала ти и на толикој милости!

Владимир. То није милост — ја је за тебе не бих имао. То је само љубав према детету и према његовој будућности, то је једина љубав, која ми је сад остала. Иди. (Маше јој руком да иде у Олгичину собу). Иди! . . . Тамо!

Јованка. (Потрчи у Олгичину собу, бацајући успут са себе мантил, шешир итд.). Олгице, чедо!

Владимир. (Гледа за њом, затим седне за сто, обори главу на руке и заплаче се тешко).

(Завеса пада).

ЧИН ТРЕЋИ

Иста соба.

I

Владимир, доктор.

(Седе; доктор држи новине које је читао, а Владимир се наслонио на сто, забринут).

Доктор. (После извесне паузе). Па ипак свет је свет, пријатељу.

Владимир. Ја не знам, зашто ја морам да водим рачуна о томе свету.

Доктор. Зашто? — Најзад и зато што си отац и...

Владимир. (Тргне се). То је истина. Па добро, шта хоће тај свет?

Доктор. Шта хоће? Хоће рачуна, тражи да му се о свему положи рачун и, видиш, свет је таква рачунска контрола, која нема права на то што тражи, али ти ипак мораш да му положиш рачуне; мораш, ако хоћеш с тим светом да живиш и догод имаш ма што, што те с тим светом везује.

Владимир. (Убеђен). Па добро!

Доктор. У толико пре, пријатељу, што, видиш, свет докучи и најмању ситницу. На пољу се зна о твојој афери са Урошевићем, оним што те је увредио, па поводом тога, дабоме, говори се много о тој ствари.

Владимир. О којој ствари?

Доктор. Ти ћеш ми допустити да будем искрен; ти знаш колико сам ти пријатељ.

Владимир. Буди искрен.

Доктор. Дакле, говорило се најпре о односима твоје жене с министром.

Владимир. (Бôно). Да, знам.

Доктор. Сад, сад, међутим, говори се о твоме рђавом животу са женом.

Владимир. Дакле, говори се о томе?

Доктор. За Бога, та нема куће у Београду, чији зидови могу затворити и сачувати тајну. Ту су млађи, па онда посете и кућни пријатељи, који и долазе у кућу само зато, да ма шта запазе, па онда... но па... то се не може сачувати.

Владимир. (С резигнацијом). Знам.

Доктор. И видиш, тај рђав живот — који сам, право да ти кажем, и ја запазио — узима се као доказ, као последица оне афере. Да, рђав живот са женом потврђује да је одиста нечега било, потврђује да у оним ранијим гласовима има истине.

Владимир. Одиста, одиста је тако. Али...

[illegible]) Слушај, докторе, ја ти се морам поверити, морам, јер ми нечији савет треба; а ја га не смем од брата тражити и — немам од кога, а осећам се слаб сâм себе да усаветујем.

Доктор. Но, па повери се...

Владимир. Ти си ми пријатељ. (Гледа га у очи).

Доктор. Ако ми то верујеш!

Владимир. Седи, слушај ме!.. Свет има право, свет је истину рекао.

Доктор. (Изненађен). Истину?

Владимир. Да, све што је свет говорио о мојој жени и министру, све је истина — сушта истина....

Доктор. Да се ти ипак не вараш?

Владимир. О, да знаш колико бих волео да се варам, али — ја имам доказе.

Доктор. Доказе?

Владимир. Да, и... ти ћеш ме можда сад запитати: па шта сам ја затим чинио, кад сам се уверио?

Доктор. (Суморан, смућен). Не, не мислим те ништа питати!

Владимир. Али ти треба да ме питаш, кад хоћеш да ти се поверим, или... казаћу ти ја сâм све, сад ти већ морам казати. — Нашто да ти казујем како је све било? Доста је кад ти кажем, да је моје доказе она утврдила и признањем.

Доктор. Признањем?

Владимир. Да. Она је затим требало да иде из куће, то је било најприродније решење ствари... Молила ме је да се опрости с дететом ... дозвао сам дете и — тада сам се сетио да је то дете женско, да од ње расте девојчица, а затим девојка, и да ћу својим поступком — ако јој матер отерам и тиме огласим свету да је неваљала — убити у ствари детињу будућност, — будућност онога детета, које ми је остало као једина залога љубави, и.... тада сам је, пријатељу, задржао. Задржао сам је, да живимо под овим кровом не као муж и жена, већ као отац и мајка.

Доктор. Да, али такав живот....

Владимир. Он је тежак и за њу и за мене; али је он за њу казна, а за мене жртва, жртва коју приносим своме детету. И више но то, ја сам се и од тога детета морао да одвојим. Ја нисам могао да допустим да таква мајка васпитава моју кћер и, као што знаш, и ако сте сви били противни, ја сам дете послао на страну, у пансионат. Морао сам га одвојити од мајке, па сам га одвојио и од себе.

Доктор. Што се тиче детета, и сад, кад си ми саопштио прави разлог с кога си га удалио од куће, ја остајем при истом мишљењу, које сам ти

и пре казао. Мало дете од пет година не одваја се од мајке и не шаље се у пансионат.

Владимир. Да, али се женско дете одваја од неваљале мајке.

Доктор. Па онда, не разумем ни све остало. Ти си жену задржао због света, да је не би свет прогласио неваљалом, кад би је ти отерао, али... не увиђаш ли да си застао на пола пута?

Владимир. На пола пута?

Доктор. Да, јер твој садањи живот, тај незгодан, боље рећи рђав живот, који се не може сакрити, о коме се на пољу зна, доводи до истих последица, он се тумачи на штету твоје жене или, боље рећи, на штету мајке твога детета, које си ти хтео да сачуваш.

Владимир. (Забринуто). Да, да, да!.. Па шта да чиним — шта ми ти саветујеш да чиним?

Доктор. Хм!.. Ту је тешко саветовати — остао би само један једини пут.

Владимир. Реци га.

Доктор. Морао би опростити жени, заборавити на све, измирити се и будућим лепим животом демантовати све ово досадање.

Владимир. (Одлучно). Опростити, опростити велиш?... То никада!

Доктор. Тешко ти је с тим да се одмах из-

миришш, али размисли мало. Размисли, па ћеш видети да ти ништа друго не остаје.

Владимир. Ти не знаш докторе колика је то рана; ти не знаш колики је то бол; то се не може заборавити, то се не може опростити.

Доктор. Зар ни за љубав детињу?

Владимир. Дете? — Учинићу све за то дете, — али јој баш за љубав детињу не смем опростити, као што она није смела за љубав детињу грешити.

Доктор. Тада ће ствар већ бити тежа, ако останеш и даље чврст у одлуци.

Владимир. Остаћу.

Доктор. Ја не бих умео други начин да ти предложим.

Владимир. Ја ћу га наћи; ја морам све учинити, свему прибећи за љубав будућности свога детета.

Доктор. Кажи ми начин, на који мислиш то постићи.

Владимир. (Сетио се). Слушај. (Хвата га грчевито за руку). Ја морам наћи начин, на који бих пред светом себе компромитовао. Нека изађе тако ствар, да сам ја рђав супруг и да је због тога између нас наступио рђав живот.

Доктор. То ће ти тешко поћи за руком; сви те знамо.

Владимир. Мора поћи. О, колико се ствари дешавају у свету, за које се после каже: „Ко би то рекао!“ — Ја морам победити свет, морам га уверити да сам ја узрок и разлог рђавоме животу у кући.

Доктор. Па нашто ти то?

Владимир. Нашто? — Детету за љубав. Девојка сме имати рђавог оца, али не рђаву мајку. — Ето, зато ћу ја примити сву кривицу на себе; нека њена мајка остане чиста пред светом.

Доктор. Па добро, али како то мислиш постићи?

Владимир. Како? Да, то је оно чему не умем ни сâм да се домислим. Ту бих хтео твој савет.

Доктор. Који ти ја не умем дати.

Владимир. Хоћу да измислим себи какву аферу, неверство према жени.

Доктор. Да га извршиш?

Владимир. Не, то нећу, већ само да га измислим. Кад бих га извршио, она би дошла према мени у исти положај, у коме сам ја сад према њој; она би била ослобођена казне. Ја хоћу да останем у души чист, али пред светом неваљао. Хоћу да и жртва коју чиним детету буде чиста, као и побуде што су.

Доктор. (Врти главом). Тешко!

Владимир. Мора ми и она помоћи, да, и она ми мора помоћи.

Доктор. Она?

Владимир. Натераћу је да ме оптужи, она ме мора оптужити пред светом.

Доктор. (Врти сумњиво главом). Не знам ... не изгледа ми пут. ...

Владимир. Па ипак другога нема. Свет треба задовољити, а детињу будућност ваља сачувати. (Зарони главу у руке.)

II

Катица, пређашњи.

Катица. (На средња врата). Господин министар.

Владимир. (Тргне се, погледа доктора, а затим Катицу). Уведи господина министра у салон. (Пошто је Катица пошла). Јесте ли јавили госпођи?

Катица. Јавила сам; госпођа је казала да је слаба и да га не може примити.

Владимир. Добро ... уведи г. министра, сад ћу ја.

Катица. (Оде).

III

Доктор, Владимир.

Владимир. Ето... појмиш ли сад мој положај? Ја бих требало као частан човек ономе там

Олгица. (Пошто је дигла главу). Ти ме волиш, оцо?

Владимир. (Спушта је на земљу, гледа је дуго, бори се, па затим је љуби жарко и поведе у собу натраг). Иди, иди, иди играј се! (Одгура је).

X

Владимир, Јованка.

Јованка. (Стоји на истом месту, бôно). Ни то ми не допушташ? Зар ми не допушташ ни да се опростим са својим чедом?

Владимир. (Тихо, размишљено). Слушај... Ти нећеш ићи из ове куће. Ако си убила моју срећу, ти немаш разлога, а ја немам права, да убијамо будућност нашега детета. Ако те отерам од куће, срамота ће постати јавна, и наша Олгица одрашће под том срамотом. Она је девојка и она ће доспети до година, када ће цео свет пружати прст на њу и рећи: „Ово је ћерка оне несрећнице, коју је муж због неваљалства отерао", и цео ће свет окретати главу од те девојке. Не, ти ћеш остати овде; ја ћу те мрзети, ја ћу те презирати, ја ћу те се гнушати, али ћу од света крити твоје неваљалство; крићу га, да сачувам будућност овога детета. То си дужна и то мораш и ти да чиниш. Кад си се огрешила према мени, не греши бар према овоме детету, твоме породу, својој крви.

Јованка. (Очајно). О Боже!

Владимир. (У истом тону). Ми смо до сад били муж и жена, а од сад ћемо бити отац и мајка.

Јованка. (Приближив се). Хвала ти и на толикој милости!

Владимир. То није милост — ја је за тебе не бих имао. То је само љубав према детету и према његовој будућности, то је једина љубав, која ми је сад остала. Иди. (Маше јој руком да иде у Олгичину собу). Иди! . . . Тамо!

Јованка. (Потрчи у Олгичину собу, бацајући успут са себе мантил, шешир итд.). Олгице, чедо!

Владимир. (Гледа за њом, затим седне за сто, обори главу на руке и заплаче се тешко).

(Завеса пада).

ЧИН ТРЕЋИ

Иста соба.

I

Владимир, доктор.

(Седе; доктор држи новине које је читао, а Владимир се наслонио на сто, забринут).

Доктор. (После извесне паузе). Па ипак свет је свет, пријатељу.

Владимир. Ја не знам, зашто ја морам да водим рачуна о томе свету.

Доктор. Зашто? — Најзад и зато што си отац и...

Владимир. (Тргне се). То је истина. Па добро, шта хоће тај свет?

Доктор. Шта хоће? Хоће рачуна, тражи да му се о свему положи рачун и, видиш, свет је таква рачунска контрола, која нема права на то што тражи, али ти ипак мораш да му положиш рачуне; мораш, ако хоћеш с тим светом да живиш и догод имаш ма што, што те с тим светом везује.

Владимир. (Убеђен). Па добро!

Доктор. У толико пре, пријатељу, што, видиш, свет докучи и најмању ситницу. На пољу се зна о твојој афери са Урошевићем, оним што те је увредио, па поводом тога, дабоме, говори се много о тој ствари.

Владимир. О којој ствари?

Доктор. Ти ћеш ми допустити да будем искрен; ти знаш колико сам ти пријатељ.

Владимир. Буди искрен.

Доктор. Дакле, говорило се најпре о односима твоје жене с министром.

Владимир. (Бôно). Да, знам.

Доктор. Сад, сад, међутим, говори се о твоме рђавом животу са женом.

Владимир. Дакле, говори се о томе?

Доктор. За Бога, та нема куће у Београду, чији зидови могу затворити и сачувати тајну. Ту су млађи, па онда посете и кућни пријатељи, који и долазе у кућу само зато, да ма шта запазе, па онда... но па... то се не може сачувати.

Владимир. (С резигнацијом). Знам.

Доктор. И видиш, тај рђав живот — који сам, право да ти кажем, и ја запазио — узима се као доказ, као последица оне афере. Да, рђав живот са женом потврђује да је одиста нечега било, потврђује да у оним ранијим гласовима има истине.

Владимир. Одиста, одиста је тако. Али...

[illegible]) Слушај, докторе, ја ти се морам поверити, морам, јер ми нечији савет треба; а ја га не смем од брата тражити и — немам од кога, а осећам се слаб сâм себе да усаветујем.

Доктор. Но, па повери се...

Владимир. Ти си ми пријатељ. (Гледа га у очи).

Доктор. Ако ми то верујеш!

Владимир. Седи, слушај ме!.. Свет има право, свет је истину рекао.

Доктор. (Изненађен). Истину?

Владимир. Да, све што је свет говорио о мојој жени и министру, све је истина — сушта истина. . . .

Доктор. Да се ти ипак не вараш?

Владимир. О, да знаш колико бих волео да се варам, али — ја имам доказе.

Доктор. Доказе?

Владимир. Да, и... ти ћеш ме можда сад запитати: па шта сам ја затим чинио, кад сам се уверио?

Доктор. (Суморан, смућен). Не, не мислим те ништа питати!

Владимир. Али ти треба да ме питаш, кад хоћеш да ти се поверим, или... казаћу ти ја сâм све, сад ти већ морам казати. — Нашто да ти казујем како је све било? Доста је кад ти кажем, да је моје доказе она утврдила и признањем.

Доктор. Признањем?

Владимир. Да. Она је затим требало да иде из куће, то је било најприродније решење ствари... Молила ме је да се опрости с дететом... дозвао сам дете и — тада сам се сетио да је то дете женско, да од ње расте девојчица, а затим девојка, и да ћу својим поступком — ако јој матер отерам и тиме огласим свету да је неваљала — убити у ствари детињу будућност, — будућност онога детета, које ми је остало као једина залога љубави, и.... тада сам је, пријатељу, задржао. Задржао сам је, да живимо под овим кровом не као муж и жена, већ као отац и мајка.

Доктор. Да, али такав живот....

Владимир. Он је тежак и за њу и за мене; али је он за њу казна, а за мене жртва, жртва коју приносим своме детету. И више но то, ја сам се и од тога детета морао да одвојим. Ја нисам могао да допустим да таква мајка васпитава моју кћер и, као што знаш, и ако сте сви били противни, ја сам дете послао на страну, у пансионат. Морао сам га одвојити од мајке, па сам га одвојио и од себе.

Доктор. Што се тиче детета, и сад, кад си ми саопштио прави разлог с кога си га удалио од куће, ја остајем при истом мишљењу, које сам ти

и пре казао. Мало дете од пет година не одваја се од мајке и не шаље се у пансионат.

Владимир. Да, али се женско дете одваја од неваљале мајке.

Доктор. Па онда, не разумем ни све остало. Ти си жену задржао због света, да је не би свет прогласио неваљалом, кад би је ти отерао, али... не увиђаш ли да си застао на пола пута?

Владимир. На пола пута?

Доктор. Да, јер твој садањи живот, тај незгодан, боље рећи рђав живот, који се не може сакрити, о коме се на пољу зна, доводи до истих последица, он се тумачи на штету твоје жене или, боље рећи, на штету мајке твога детета, које си ти хтео да сачуваш.

Владимир. (Забринуто). Да, да, да!.. Па шта да чиним — шта ми ти саветујеш да чиним?

Доктор. Хм!.. Ту је тешко саветовати — остао би само један једини пут.

Владимир. Реци га.

Доктор. Морао би опростити жени, заборавити на све, измирити се и будућим лепим животом демантовати све ово досадање.

Владимир. (Одлучно). Опростити, опростити велиш?... То никада!

Доктор. Тешко ти је с тим да се одмах из-

мириш, али размисли мало. Размисли, па ћеш видети да ти ништа друго не остаје.

Владимир. Ти не знаш докторе колика је то рана; ти не знаш колики је то бол; то се не може заборавити, то се не може опростити.

Доктор. Зар ни за љубав детињу?

Владимир. Дете? — Учинићу све за то дете, — али јој баш за љубав детињу не смем опростити, као што она није смела за љубав детињу грешити.

Доктор. Тада ће ствар већ бити тежа, ако останеш и даље чврст у одлуци.

Владимир. Остаћу.

Доктор. Ја не бих умео други начин да ти предложим.

Владимир. Ја ћу га наћи; ја морам све учинити, свему прибећи за љубав будућности свога детета.

Доктор. Кажи ми начин, на који мислиш то постићи.

Владимир. (Сетио се). Слушај. (Хвата га грчевито за руку). Ја морам наћи начин, на који бих пред светом себе компромитовао. Нека изађе тако ствар, да сам ја рђав супруг и да је због тога између нас наступио рђав живот.

Доктор. То ће ти тешко поћи за руком; сви те знамо.

Владимир. Мора поћи. О, колико се ствари дешавају у свету, за које се после каже: „Ко би то рекао!“ — Ја морам победити свет, морам га уверити да сам ја узрок и разлог рђавоме живота у кући.

Доктор. Па нашто ти то?

Владимир. Нашто? — Детету за љубав. Девојка сме имати рђавог оца, али не рђаву мајку. Ето, зато ћу ја примити сву кривицу на себе; нека њена мајка остане чиста пред светом.

Доктор. Па добро, али како то мислиш постићи?

Владимир. Како? Да, то је оно чему не умем ни сам да се домислим. Ту бих хтео твој савет.

Доктор. Који ти ја не умем дати.

Владимир. Хоћу да измислим себи какву аферу, неверство према жени.

Доктор. Да га извршиш?

Владимир. Не, то нећу, већ само да га измислим. Кад бих га извршио, она би дошла према мени у исти положај, у коме сам ја сад према њој; она би била ослобођена казне. Ја хоћу да останем у души чист, али пред светом неваљао. Хоћу да и жртва коју чиним детету буде чиста, као и побуде што су.

Доктор. (Врти главом). Тешко!

Владимир. Мора ми и она помоћи, да, и она ми мора помоћи.

Доктор. Она?

Владимир. Натераћу је да ме оптужи, она ме мора оптужити пред светом.

Доктор. (Врти сумњиво главом). Не знам . . . не изгледа ми пут. . . .

Владимир. Па ипак другога нема. Свет треба задовољити, а детињу будућност ваља сачувати. (Зарони главу у руке.)

II

Катица, пређашњи.

Катица. (На средња врата). Господин министар.

Владимир. (Тргне се, погледа доктора, а затим Катицу). Уведи господина министра у салон. (Пошто је Катица пошла). Јесте ли јавили госпођи?

Катица. Јавила сам; госпођа је казала да је слаба и да га не може примити.

Владимир. Добро . . . уведи г. министра, сад ћу ја.

Катица. (Оде).

III

Доктор, Владимир.

Владимир. Ето... појмиш ли сад мој положај? Ја бих требало као частан човек ономе тамо

у соби да вратим крваво уздарје; међутим, ја морам, због света, да га примам, морам љубазно да га примам, да се правим као да ништа не знам, да изигравам пред њим мужа глупака, којега он вуче за нос, а који то не зна и не види.

Доктор. (Смућен). Одиста!

Владимир. (Узбуђен). И још, — још — морам да изигравам благодарног чиновника, којега је он протежирао и тако високо уздигао!... Па је ли то ужасно?! Зар није то положај безизлазан, мучан, несносан?.. Никад, пријатељу, у животу нисам засузио, а сад сам тако омекшао, тако сам малодушан постао, да ми сузе врло често квасе очи... Али... веруј, то нису сузе, то је крв мога искиданог срца; то је жуч моје отроване душе, што се кроз сузе пролива, то је ...ах! (Маше руком, као да би рекао: „Оставимо то!“, дахне, да се одмори од узбуђења, па пође и врати се). Ти ћеш ме, докторе, сачекати овде, је ли? Ја још нисам свршио разговор с тобом. (Оде у десну собу).

IV

Доктор, (затим) **Јованка.**

Доктор. (Сам, припаљује цигару). Бедан човек, бедан човек! Окован двоструким оковима, које ничим не може разбити. И колико је решен да поднесе за љубав детињу!

Јованка. (Долази из своје собе). Докторе, јесте ли Ви? Добро те сам Вас затекла овде, иначе бих послала по Вас.

Доктор. По мене?

Јованка. Да, добила сам писмо с врло рђавим гласовима, врло рђавим.

Доктор. Ех, ех, ех, претерујете, разуме се. Где је то писмо?

Јованка. (Даје му). Олгица је у грозници, која траје већ два дана.

Доктор. (Прегледајући писмо). Но па?

Јованка. Али за Бога, тако мало дете, па без родитеља, без родитељске неге.

Доктор. Нисам никад одобравао Владимиру што је дете у тим годинама слао ван куће. Ма како тај пансионат био уређен, дете је и сувише мало.

Јованка. (Уздишући). Ах, докторе, кад би до мене стајало!

Доктор. Знам, знам да је то била воља искључиво Владимирова. (Дочитава писмо). Но, па шта Ви из овога писма видите тако страшно?

Јованка. Како за Бога?

Доктор. Нека учитељица из пансионата јавља да је Олгица у среду на ноћ имала јаку ватру, да је затим ватра минула, да је и сутра дан остала суморна и невесела... (Враћа јој писмо).

Јованка. Ето, видите.

Доктор. И Ви сте од тога направили да Олгица има грозницу која траје два дана.

Јованка. Али за Бога, докторе, кад нисам крај ње.

Доктор. То је истина. Опасност нам је већа, кад смо далеко од ње.

Јованка. Па шта да радимо? Шта ми саветујете?

Доктор. Шта?... Зна ли Владимир што о овоме?

Јованка. Не, то је учитељица из пансионата, која се са мном дописује. Будите ми за ту малу тајну повереник, докторе. Мој муж је мени забранио да пишем детету, а и управитељку је замолио да не пише мени. Кад бих ја писала управитељици, писмо би било враћено, јер она прима писма само под извесним знаком. То је мој муж учинио из разлога, што бих ја можда својим писмима растужила дете, те би се ужелело куће.

Доктор. (За се). Сирота жена, она лаже! (Гласно). Да, тај је разлог донекле оправдан.

Јованка. Али срце мајчино, докторе, зар је могуће оковати ралозима, па ма какви они били? Ја сам преко пријатеља нашла у заводу једну учитељицу, створила сам је својом повереницом и...

Доктор. (Прихвати реченицу). — Она Вас редовно извештава о детету.

Јованка. Ви ћете, докторе, сачувати ту малу тајну.

Доктор. Није опасна, могу је сачувати.

Јованка. Дакле, шта ми саветујете?

Доткор. Најпре, ја мислим, да јавимо Владимиру о болести детињој; можда ће се решити да одмах доводе Олгицу.

Јованка. О, он би то без сумње учинио, али... докторе, то је опасно, то не смемо учинити; питао би ме откуд ја то знам.

Доктор. Да . . . него знате шта ће бити најбоље за овај моменат? Дајте ми перо и хартију и дајте ми адресу те ваше поверенице, па ћу ја депешом с плаћеним одговором запитати за лекарску дујагнозу, а депешу ћу платити као хитну, како бих за један час имао одговор, и ја ћу је потписати, како би одговор на мене дошао. Из тога добивамо двоје: прво, што ћемо сазнати право стање болести, а, друго, кад ја имам депешу упућену на моју адресу, лако ми је Вашу повереницу прогласити мојом пријатељицом и чинити код Владимира употребу од те депеше.

Јованка. Да, то је одиста добро. Хвала Вам, докторе. Ево изволите у мсју собу, па напишите депешу. (Одлазе заједно у леву собу).

V

Катица, Станковић.

Катица. (Улази напред). Изволите овде причекати, кад не желите да Вас јавим.

Станковић. Не, не, немојте ме јављати, кад је ту господин министар; причекаћу ја и овде. А, је л' те, Катице, како је госпођи, је ли и она тамо у соби?

Катица. Не, госпођа је нешто мало слаба.

Станковић. (Седне). Тако, е то нисам знао. Молим Вас испоручите јој моје најтоплије жеље, да што пре оздрави.

Катица. Хвала. (Излази).

Станковић. (Сâм). Што мрзим овакве собарице, које мало говоре; од њих се никад ништа не може дознати. (Устане и пригвири у десна врата). Охо, па г. министар није тамо; сâм г. Недељковић седи за столом и нешто пише. (Отрчи задњим вратима). Катице, Катице!

Катица. Молим.

Станковић. Па, г. министар није више тамо, мора да је отишао.

Катица. Можда га нисам спазила.

Станковић. Идите, пријавите ме, дете моје.

Катица. Драге воље. (Оде десно).

Станковић. (Сâм). Вреди по који пут и про-

вирити кроз туђа врата, иначе ко зна колико бих чекао.

Катица. (Враћа се). Збиља, г. министар је већ одавно отишао, а ја нисам спазила. Господин Вас је молио да га мало причекате; сад ће он, само да доврши неко писмо.

Станковић. О молим, причекаћу.

Катица. (Одлази).

VI

Станковић, доктор.

Станковић. (Сâм). Хм! То је ипак интересантна новост, да је данас г. министар био у посети код г. Недељковића.

Доктор. (Из леве собе, носи у руци депешу). Гле, Ви стѐ ту?

Станковић. А Ви сте били у посети код госпође?

Доктор. Да.

Станковић. Је ли госпођи боље? Чуо сам да је болесна.

Доктор. Да, болесна је; сад баш носим лично у апотеку овај рецепт, који сам јој прописао. Но, драги мој, шта има ново?

Станковић. Ништа интересантно. (Поверљиво). Јел'те, знате ли Ви, да је мало пре био господин министар у посети код г. Недељковића?

Доктор. Ха! Зар Ви и то бројите у новости? Па он долази, као што је и пре долазио. Шта има ту необичног?

Станковић. (Разочаран). Тако?

Доктор. Оканите се навике да од свачега правите новост, иначе ће Вам се чешће пута десити, као сад, да ствар, целом свету врло обичну и природну, начините интересантном новошћу. До виђења, драги мој, у послу сам. (Оде брзо).

VII

Станковић, **Владимир.**

Станковић. (Сâм). Целом свету врло обичну ствар? Ама како то, кад је мени необично, а ја долазим сваки дан у ову кућу.

Владимир. (Још савија дотично писмо и меће га у коверту, затим за време разговора ту коверту, која је већ адресована, лепи, па јој онда маказама одсеца једну страну, као да је примљено писмо неко раније отворио. Кад све сврши, вади портфељ, меће писмо у њ и враћа портфељ у џеп). Драги г. Станковићу, извините ме, Ви сте ме дуже чекали, но што бих ја то иначе допустио...

Станковић. О, молим, г. начелниче, посао је, за Бога, најважнији.

Владимир. Седите, молим Вас.

Станковић. (Седајући). Благодарим. Али, да изјавим одмах, данас нисам дошао беспослен у по-

сету, као што иначе ја то редовно чиним. Данас сам дошао нарочитим и важним послом.

Владимир. Тако? А какав Вас је то велики и важан посао довео?

Станковић. Знате, због оних поплављених села у Морави. Образовао се нарочити одбор госпођа из бољих кругова, да збира добровољне прилоге за поплављене.

Владимир. То је лепо.

Станковић. И, знате, ја сам секретар тога одбора, а, у поверењу ћу Вам рећи, да сам ја управо и иницијатор, али сам потпустио госпођу Живковићку саветниковицу, као да је она иницијаторка. То, знате, њој ласка и зато се врло заузела за целу ствар.

Владимир. То је све врло лепо, г. Станковићу, али ја још не видим, зашто Вас тај посао доводи мени?

Станковић. Изабрали смо и Вашу госпођу у одбор. То сам, знате, ја предложио.

Владимир. (Прелети му облачак преко чела). Тако!

Станковић. (Устане и приђе му). Јел'те, Ви нећете замерити што ћу бити искрен?

Владимир. О, молим Вас, Ваша ми је искреност увек била драга.

Станковић. Видите, ја сам се у овој прилици

нарочито заложио, сав сам се заложио и — као што видите — успео сам.

Владимир. Не разумем, зашто сте се залагали?

Станковић. (Мало збуњено). За Вас... за Вашу кућу... за госпођу.

Владимир. (Осети тежину положаја. Устаје и сâм). Не могу довољно да Вас разумем. Ја бих Вас молио, говорите јасније, сасвим јасно, — та Ви сте ми сами понудили искреност, па што је сад избегавате?

Станковић. (Устеже се). Ипак...

Вадимир. Ја Вас разрешавам свих обзира, а везујем Вас обзирима пријатељства. Ја волим искреност, па ма како она непријатна била.

Станковић. Та да — дакле ево у чему је ствар: Госпође су биле врло, врло противне, кад сам ја истакао кандидацију Ваше госпође. Мргодиле су се, говориле су кроза зубе, па најзад су и гласно говориле којешта, што ја нисам могао да допустим да се говори о жени мога пријатеља и старешине и заложио сам се толико, да сам најзад и успео и, као што видите, кроз који час ће госпође — и сама госпођа Живковићка — доћи овамо, да лично понуде госпођу, да се прими чланства у одбору.

Владимир. Хвала Вам, пријатељу, али Вам могу рећи, да би Вам успех био још много и много

лакши, да сте нешто још раније пришли мени и разговорили о свему.

Станковић. А о чему, молим Вас?

Владимир. Но, па кажите ми искрено, какве су то тешкоће биле у одбору госпођа, које сте Ви савладали; на шта су се мргодиле госпође, шта су говориле кроза зубе, а шта гласно?

Станковић. Ствари, знате, које су Вам ваљада и познате, а које се потежу од онога дана, од оне афере у министарству.

Владимир. Но па, та афера није имала, као што видите, никаквих последица. Ја и моја жена и даље заједно живимо.

Станковић. Говори се, то ћу Вам најискреније рећи, — свуд се напољу говори, да Ви и госпођа врло рђаво живите у кући и, колико год ја тврдим да то није истина, не могу да успем да сузбијем те гласове.

Владимир. Да, пријатељу, и нећете успети; истину је тешко победити.

Станковић. (Запрепашћен). Истину?

Владимир. Да, истину, на жалост, — истину која се, поред све моје пажње, није могла сакрити од света, и једино жалим, што се она напољу тако рђаво тумачи. Ја нећу најзад од Вас, господине Станковићу, да кријем ствар, тим пре, што сте ме Ви својим заузимањем за моју жену

обавезали и што сам рад да Вас уверим, како сте били у пуном праву, кад сте се пред тим госпама заузимали за моју жену. Ја и моја жена у последње време одиста не живимо онако, како смо раније живели; постоји између нас неки неспоразум, извесна затегнутост, па — ако хоћете — и рђав живот.

Станковић. Да, то се свуда говори.

Владимир. Али, господине, да ли се напољу зна и разлог томе?

Станковић. Тумачи се.

Владимир. — Знам већ како — у толико пре сам ја дужан, да својим признањем дам сатисфакцију својој жени, за грех који сам према њој учинио.

Станковић. (Изненађен). Ви учинили грех према њој? Како, молим Вас, а ја сам...

Владимир. Да, драги мој, зато што се из моје куће иселио мир и љубав и леп живот, крив сам ја. (Узима га поверљиво под руку). Ви сте млад човек, па ћете разумети ствар, коју ћу Вам поверити.

Станковић. О, молим...

Владимир. Случајно... рецимо приликом какве комисије или, којом приликом било, то није тако важна ствар, ја сам се упознао с једном жен-

ском, с којом сам ступио у ближе, сасвим блиске односе...

Станковић. Ви?!

Владимир. То се дешава гдекад и нехотице. Ја тиме нисам престао да волим и своју жену, али — и односи између мене и дотичне особе развијали су се све јаче и јаче; ја сам био у њеним рукама, морао сам ићи кадгод ме је звала, давати јој новаца коликогод ми је тражила. Ја сам често лагао своју жену да морам куда отпутовати на дан или ноћ, а ноћивао сам тамо.

Станковић. (Запрепашћен). Скандал!... То јест, пардон!

Владимир. Не, не, не; зашто пардон, зашто повлачите реч, коју сте добро рекли, јер је то одиста скандал?

Станковић. Ја сам се изрекао.

Владимир. Али ја признајем да је то скандал, господине. Ја сам тако ниско пао, да сам најзад подигао из завода 800 динара уштеђевине, коју је моја жена од кућних трошкова одвајала и давала, све пару по пару, у банку на име мога детета; дигао сам, дакле, новац мога детета и послао тој особи, али — писмо, мојом руком писано, којим сам то слао, ухватила је моја жена и има га у рукама.

Станковић. Ухватила?

Владимир. Да, господине, и је ли Вам сад јасно, зашто ја и моја жена живимо овако рђавим животом?

Станковић. Јасно ми је, господине; али, верујте, веома сам изненађен.

Владимир. То ће Вам све и моја жена казати, ако је запитате, јер у ње је писмо. Као што видите, ја сам Вас обогатио једном интересантном новошћу.

Станковић. А, господине, ја то нећу...

Владимир. Шта, нећете то ником казати? Немојте ми давати реч на то: прво, зато што Ви то не бисте могли да отрпите....

Станковић. Али...

Владимир. А, друго, и зато, што Вам ја најзад и не браним да кажете, јер, кад свет већ хоће да води рачуна о мојој кући и животу у њој, а оно бар нека каже праву истину и нека не баца љагу на жену часну, одану своме мужу; жену која је уз то још и мајка.

Станковић. Сасвим, сасвим; потпуно се слажем и сад ћу ја мало друкче разговарати с тим госпођама. Да Вам кажем још нешто врло искрено: те госпође, кад су одређене да позову остале, те морале доћи к Вама, спремале су се да се врло хладно, па можда и дрско понашају, не би ли тиме принудиле Вашу госпођу да се сама не прими,

али — видећете сад, видећете промену, и још какву промену. Оне ће кроз минут два доћи, управо оне само на мене очекују, јер је у мене списак одборница. Ви ме морате извинити.

Владимир. О, молим, ја сам Вам врло благодаран на овој посети. (Испраћа га пријатељски до врата).

Станковић. До виђења! (Одлази).

VIII

Владимир, сâм.

Владимир. И сад ће као потоп пљуснути кроз варош нова лаж, дрска лаж, моја лаж. Нико подобнији, нико згоднији зато, да ту кишу пролије, до овај Станковић, који и не слути, да ће први пут у своме животу, разносећи лажне новости кроз београдске салоне, учинити једну велику услугу. Услугу?... И ја то морам да назовем услугом!...

IX

Владимир, Јованка.

Јованка. (Улази из левих врата, па, кад спази Владимира, хоће да се врати).

Владимир. (Спази је). Јованка.

Јованка. (Застане).

Владимир. Имам с тобом да говорим.

Јованка. (Ћути и гледа у земљу).

Владимир. (Строго). Ти знаш, да је после онога страшнога часа моја, па и твоја прва одлука била, да не живимо под једним кровом. Тако би и било, да нисмо имали дете, чију смо будућност морали да сачувамо. Али наш живот у кући — који ми не можемо и нећемо изменити, а о коме се напољу у велико зна — даје повода, да се ипак наговори оно, што ја управо хоћу да избегнем. Напољу се зна да ја и ти не живимо као муж и жена и узрок се томе налази у твојој погрешци. Значи, да ће се ипак мајка мога детета назвати неваљалом.

Јованка. (Дубоко уздише).

Владимир. Мајка мога детета, међутим, мора бити чиста пред светом. Ја то хоћу, тако мора бити у интересу детиње будућности. Али свет тражи да му се објасни, зашто ми рђаво живимо и ми му то морамо објаснити. Морамо то управо зато, што не могу да допустим свету, да са̂м себи то објашњава и тако објашњавајући да се држи истине. Ја хоћу свет да слажем, да га заварам; ја хоћу да сву кривицу примим на себе.

Јованка. Ти?

Владимир. Да, ја! Ја то не чиним за љубав твоју, већ за љубав свога детета, за чију ћеш љубав морати и ти све чинити.

Јованка. Чинићу све!

Владимир. То сам и очекивао. Моја је намера дакле, да себе оптужим пред светом, да станем пред свет као неваљалац, као непоштен, као неверан муж; — нека би се мислило да је то разлог, што ми рђаво живимо.

Јованка. Ти, ти неваљалац?! — О Боже!

Владимир. То девојчиној будућности неће толико сметати, као што би сметало, ако би ти у очима света остала неваљала. Зато ми мораш помоћи. Ја не могу са̑м себе оптужити; мораш ме и ти оптужити.

Јованка. Ја?

Владимир. То мораш, и то је лако; ја сам све припремио. Ево, овде је једно писмо које сам својом руком написао, а ставио сам датум на два три дана пре онога несрећнога дана, који нам је све ово донео. (Вади оно писмо из портфеља). Ја ту својом руком пишем једној женској, чије сам име измислио. Писмо је одвратне садржине, оно даје и сувише разлога жени да рђаво живи са својим мужем; оно даје и сувише материјала свету, да тога мужа и оца презре. Можеш га и прочитати.

Јованка. (Чита писмо). То је ужасно!...

Владимир. То ћеш писмо задржати, као да си га ухватила и, кад се укаже згодна прилика, кад те ко буде питао, ти ћеш ме тим писмом

оптужити. Свет ће то радо дочекати и ја ћу бити осуђен, а ти оправдана.

Јованка. Владимире, као Бога те молим, немој то учинити. Ја тебе не могу оптужити овако лажном и гнусном оптужбом... Остави ме, да ја сама носим свој крст...

Владимир. Не заборави ни једнога часа, да ја ово све предлажем мајци мога детета. Другаче не може бити.

Јованка. Ти тражиш и сувише. Зар хоћеш да новим гнусним грехом, лажном оптужбом испаштам свој грех?

Владимир. У осталом, то неће бити тако тешка ствар. Једна обична театрална сцена, у којој свако од нас има своју улогу, коју мора да одигра и — свршена ствар.

Јованка. Спаси ме тога положаја!

Владимир. Положај је тежак, за мене као и за тебе. Али ми морамо подносити жртве и — морамо их заједно подносити. Не можеш их ти избећи, кад их ја тако радо сносим. Ја пристајем да се свету представим као неваљалац; мислиш ли да је то мала жртва?!

Јованка. Одиста не, али нађи други излаз. Ја не смем, ја не могу да те оптужим... тебе, који си толико узвишен!...

Владимир. Буди, дакле, и ти племенита и уз-

вишена и одговори својој материнској дужности. То мора бити и то ће бити; други пут се не би више ни могао изабрати, јер сам ја гласове о моме неверству већ пустио у варош. Сматрајмо то, дакле, као свршену ствар и пређимо на другу. Овде у вароши образован је одбор госпођа за скупљање добровољних прилога. Г. Станковић, који је секретар одбора, кандидовао је и тебе. Госпође су те с незадовољством примиле, али су те ипак примиле. Оне ће сад доћи, да те позову у одбор и, ако је Станковић стигао да им однесе ову вест о мени, оне ће бити извесно веома љубазне. Ја желим да се ти примиш чланства у томе одбору, јер желим да у друштву повратиш реноме часне жене и мајке.

X

Г-ђа Живковићка, г-ђа Николићка, Катица, пређашњи.

Катица. (Улази на средња врата). Две госпође желе....

Владимир. Нека изволе...

Катица. (Повлачи се).

Владимир. То су оне.

Г-ђа Живковићка. (Улази под шеширом, с њом и г-ђа Николићка. Врло су љубазне према Јованци). Добар дан, госпођо.

Јованка. (Која постаје колико је то могуће љубазна, иде им у сусрет). Добар дан, госпође, добро ми дошле! Тако Вас давно нисам видела. (Нуди им да седну).

Владимир. (Клања се). Моје поштовање.

Г-ђа Живковићка и Г-ђа Николићка. (Хладно се поклоне Владимиру и заузму места).

Владимир. (За се). Изгледа да је Станковић већ учинио своје. (Гласно). Допустите, госпође, да се ја удалим. (Поклони се, као и оне њему, и оде).

XI

Г-ђа Живковићка, г-ђа Николићка, Јованка.

Г-ђа Николићка. Да, нисмо се давно виделе, али не нашом кривицом. Ви не излазите нигде у последње време.

Јованка. Да, мало излазим.

Г-ђа Живковићка. Док је било дете крај Вас више сте излазили.

Г-ђа Николићка. Збиља, госпођо, како сте се могли на то решити, да одвојите тако мало дете од себе?

Јованка. Верујте, и самој ми је тешко што сам то учинила и, откако сам се одвојила од детета, и не мили ми се излазити у свет. То је управо разлог што сад тако мало излазим.

Г-ђа Живковићка. То је врло одважно било: дете од пет година послати на страну, на туђу негу.

Јованка. Доктор нам је препоручио да дете пошто пото промени климу, и то на дуже време. Где бисмо га послали? А заједно да идемо нисмо могли, Владимир је везан службом.

Г-ђа Николићка. (Као убеђена). Ах, да!

Г-ђа Живковићка. Да ли Вам је познат циљ наше посете? Ми смо образовале одбор госпођа за прикупљање прилога за поплављене у моравском округу, па и на Вас смо рачунале да будете у том одбору. Дошле смо управо да Вас понудимо и да Вас замолимо да се примите.

Јованка. Драге воље, госпође. Ја ћу сматрати за част да будем у истом друштву с Вама, а на послу тако племенитом.

Г-ђа Николићка. Хвала Вам. Нисмо се, дакле, превариле, кад смо рачунале на Вас.

Г-ђа Живковићка. То је, знате, моја идеја да саставимо одбор, јер ја мислим да смо ми, жене — којима је одлика добро срце — најпозваније, да у оваквим приликама пружамо помоћ. Збираћемо добровољне прилоге; вероватно ћемо приредити и какав концерат, о чему ћемо на првој седници решавати. Ја мислим да ћемо успети.

Јованка. О, без сумње.

Г-ђа Николићка. У одбору су најодличније госпође. (Тражи бележник у портмонеу). Није код мене, списак је код г. Станковића.

обавезали и што сам рад да Вас уверим, како сте били у пуном праву, кад сте се пред тим госпама заузимали за моју жену. Ја и моја жена у последње време одиста не живимо онако, како смо раније живели; постоји између нас неки неспоразум, извесна затегнутост, па — ако хоћете — и рђав живот.

Станковић. Да, то се свуда говори.

Владимир. Али, господине, да ли се напољу зна и разлог томе?

Станковић. Тумачи се.

Владимир. — Знам већ како — у толико пре сам ја дужан, да својим признањем дам сатисфакцију својој жени, за грех који сам према њој учинио.

Станковић. (Изненађен). Ви учинили грех према њој? Како, молим Вас, а ја сам...

Владимир. Да, драги мој, зато што се из моје куће иселио мир и љубав и леп живот, крив сам ја. (Узима га поверљиво под руку). Ви сте млад човек, па ћете разумети ствар, коју ћу Вам поверити.

Станковић. О, молим...

Владимир. Случајно... рецимо приликом какве комисије или, којом приликом било, то није тако важна ствар, ја сам се упознао с једном жен-

ском, с којом сам ступио у ближе, сасвим блиске односе...

Станковић. Ви?!

Владимир. То се дешава гдекад и нехотице. Ја тиме нисам престао да волим и своју жену, али — и односи између мене и дотичне особе развијали су се све јаче и јаче; ја сам био у њеним рукама, морао сам ићи кадгод ме је звала, давати јој новаца коликогод ми је тражила. Ја сам често лагао своју жену да морам куда отпутовати на дан или ноћ, а ноћивао сам тамо.

Станковић. (Запрепашћен). Скандал!... То јест, пардон!

Владимир. Не, не, не; зашто пардон, зашто повлачите реч, коју сте добро рекли, јер је то одиста скандал?

Станковић. Ја сам се изрекао.

Владимир. Али ја признајем да је то скандал, господине. Ја сам тако ниско пао, да сам најзад подигао из завода 800 динара уштеђевине, коју је моја жена од кућних трошкова одвајала и давала, све пару по пару, у банку на име мога детета; дигао сам, дакле, новац мога детета и послао тој особи, али — писмо, мојом руком писано, којим сам то слао, ухватила је моја жена и има га у рукама.

Станковић. Ухватила?

Владимир. Да, господине, и је ли Вам сад јасно, зашто ја и моја жена живимо овако рђавим животом?

Станковић. Јасно ми је, господине; али, верујте, веома сам изненађен.

Владимир. То ће Вам све и моја жена казати, ако је запитате, јер у ње је писмо. Као што видите, ја сам Вас обогатио једном интересантном новошћу.

Станковић. А, господине, ја то нећу...

Владимир. Шта, нећете то ником казати? Не морате ми давати реч на то: прво, зато што Ви то не бисте могли да отрпите....

Станковић. Али...

Владимир. А, друго, и зато, што Вам ја најзад и не браним да кажете, јер, кад свет већ хоће да води рачуна о мојој кући и животу у њој, а оно бар нека каже праву истину и нека не баца љагу на жену часну, одану своме мужу; жену која је уз то још и мајка.

Станковић. Сасвим, сасвим; потпуно се слажем и сад ћу ја мало друкче разговарати с тим госпођама. Да Вам кажем још нешто врло искрено: те госпође, кад су одређене да позову остале, те морале доћи к Вама, спремале су се да се врло хладно, па можда и дрско понашају, не би ли тиме принудиле Вашу госпођу да се сама не прими,

али — видећете сад, видећете промену, и још какву промену. Оне ће кроз минут два доћи, управо оне само на мене очекују, јер је у мене списак одборница. Ви ме морате извинити.

Владимир. О, молим, ја сам Вам врло благодаран на овој посети. (Испраћа га пријатељски до врата).

Станковић. До виђења! (Одлази).

VIII

Владимир, сâм.

Владимир. И сад ће као потоп пљуснути кроз варош нова лаж, дрска лаж, моја лаж. Нико подобнији, нико згоднији зато, да ту кишу пролије, до овај Станковић, који и не слути, да ће први пут у своме животу, разносећи лажне новости кроз београдске салоне, учинити једну велику услугу. Услугу?... И ја то морам да назовем услугом!...

IX

Владимир, Јованка.

Јованка. (Улази из левих врата, па, кад спази Владимира, хоће да се врати).

Владимир. (Спази је). Јованка.

Јованка. (Застане).

Владимир. Имам с тобом да говорим.

Јованка. (Ћути и гледа у земљу).

Владимир. (Строго). Ти знаш, да је после онога страшнога часа моја, па и твоја прва одлука била, да не живимо под једним кровом. Тако би и било, да нисмо имали дете, чију смо будућност морали да сачувамо. Али наш живот у кући — који ми не можемо и нећемо изменити, а о коме се напољу у велико зна — даје повода, да се ипак говори оно, што ја управо хоћу да избегнем. Напољу се зна да ја и ти не живимо као муж и жена и узрок се томе налази у твојој погрешци. Значи, да ће се ипак мајка мога детета назвати неваљалом.

Јованка. (Дубоко уздише).

Владимир. Мајка мога детета, међутим, мора бити чиста пред светом. Ја то хоћу, тако мора бити у интересу детиње будућности. Али свет тражи да му се објасни, зашто ми рђаво живимо и ми му то морамо објаснити. Морамо то управо зато, што не могу да допустим свету, да сâм себи то објашњава и тако објашњавајући да се држи истине. Ја хоћу свет да слажем, да га заварам; ја хоћу да сву кривицу примим на себе.

Јованка. Ти?

Владимир. Да, ја! Ја то не чиним за љубав твоју, већ за љубав свога детета, за чију ћеш љубав морати и ти све чинити.

Јованка. Чинићу све!

Владимир. То сам и очекивао. Моја је намера дакле, да себе оптужим пред светом, да станем пред свет као неваљалац, као непоштен, као неверан муж; — нека би се мислило да је то разлог, што ми рђаво живимо.

Јованка. Ти, ти неваљалац?! — О Боже!

Владимир. То девојчиној будућности неће толико сметати, као што би сметало, ако би ти у очима света остала неваљала. Зато ми мораш помоћи. Ја не могу сâм себе оптужити; мораш ме и ти оптужити.

Јованка. Ја?

Владимир. То мораш, и то је лако; ја сам све припремио. Ево, овде је једно писмо које сам својом руком написао, а ставио сам датум на два три дана пре онога несрећнога дана, који нам је све ово донео. (Вади оно писмо из портфеља). Ја ту својом руком пишем једној женској, чије сам име измислио. Писмо је одвратне садржине, оно даје и сувише разлога жени да рђаво живи са својим мужем; оно даје и сувише материјала свету, да тога мужа и оца презре. Можеш га и прочитати.

Јованка. (Чита писмо). То је ужасно!...

Владимир. То ћеш писмо задржати, као да си га ухватила и, кад се укаже згодна прилика, кад те ко буде питао, ти ћеш ме тим писмом

оптужити. Свет ће то радо дочекати и ја ћу бити осуђен, а ти оправдана.

Јованка. Владимире, као Бога те молим, немој то учинити. Ја тебе не могу оптужити овако лажном и гнусном оптужбом... Остави ме, да ја сама носим свој крст...

Владимир. Не заборави ни једнога часа, да ја ово све предлажем мајци мога детета. Другаче не може бити.

Јованка. Ти тражиш и сувише. Зар хоћеш да новим гнусним грехом, лажном оптужбом испаштам свој грех?

Владимир. У осталом, то неће бити тако тешка ствар. Једна обична театрална сцена, у којој свако од нас има своју улогу, коју мора да одигра и — свршена ствар.

Јованка. Спаси ме тога положаја!

Владимир. Положај је тежак, за мене као и за тебе. Али ми морамо подносити жртве и — морамо их заједно подносити. Не можеш их ти избећи, кад их ја тако радо сносим. Ја пристајем да се свету представим као неваљалац; мислиш ли да је то мала жртва?!

Јованка. Одиста не, али нађи други излаз. Ја не смем, ја не могу да те оптужим... тебе, који си толико узвишен!...

Владимир. Буди, дакле, и ти племенита и уз-

вишена и одговори својој материнској дужности. То мора бити и то ће бити; други пут се не би више ни могао изабрати, јер сам ја гласове о моме неверству већ пустио у варош. Сматрајмо то, дакле, као свршену ствар и пређимо на другу. Овде у вароши образован је одбор госпођа за скупљање добровољних прилога. Г. Станковић, који је секретар одбора, кандидовао је и тебе. Госпође су те с незадовољством примиле, али су те ипак примиле. Оне ће сад доћи, да те позову у одбор и, ако је Станковић стигао да им однесе ову вест о мени, оне ће бити извесно веома љубазне. Ја желим да се ти примиш чланства у томе одбору, јер желим да у друштву повратиш реноме часне жене и мајке.

X

Г-ђа Живковићка, г-ђа Николићка, Катица, пређашњи.

Катица. (Улази на средња врата). Две госпође желе....

Владимир. Нека изволе...

Катица. (Повлачи се).

Владимир. То су оне.

Г-ђа Живковићка. (Улази под шеширом, с њом и г-ђа Николићка. Врло су љубазне према Јованци). Добар дан, госпођо.

Јованка. (Која постаје колико је то могуће љубазна, иде им у сусрет). Добар дан, госпође, добро ми дошле! Тако Вас давно нисам видела. (Нуди им да седну).

Владимир. (Клања се). Моје поштовање.

Г-ђа Живковићка и **Г-ђа Николићка.** (Хладно се поклоне Владимиру и заузму места).

Владимир. (За се). Изгледа да је Станковић већ учинио своје. (Гласно). Допустите, госпође, да се ја удалим. (Поклони се, као и оне њему, и оде).

XI

Г-ђа Живковићка, г-ђа Николићка, Јованка.

Г-ђа Николићка. Да, нисмо се давно виделе, али не нашом кривицом. Ви не излазите нигде у последње време.

Јованка. Да, мало излазим.

Г-ђа Живковићка. Док је било дете крај Вас више сте излазили.

Г-ђа Николићка. Збиља, госпођо, како сте се могли на то решити, да одвојите тако мало дете од себе?

Јованка. Верујте, и самој ми је тешко што сам то учинила и, откако сам се одвојила од детета, и не мили ми се излазити у свет. То је управо разлог што сад тако мало излазим.

Г-ђа Живковићка. То је врло одважно било: дете од пет година послати на страну, на туђу негу.

Јованка. Доктор нам је препоручио да дете пошто пото промени климу, и то на дуже време. Где бисмо га послали? А заједно да идемо нисмо могли, Владимир је везан службом.

Г-ђа Николићка. (Као убеђена). Ах, да!

Г-ђа Живковићка. Да ли Вам је познат циљ наше посете? Ми смо образовале одбор госпођа за прикупљање прилога за поплављене у моравском округу, па и на Вас смо рачунале да будете у том одбору. Дошле смо управо да Вас понудимо и да Вас замолимо да се примите.

Јованка. Драге воље, госпође. Ја ћу сматрати за част да будем у истом друштву с Вама, а на послу тако племенитом.

Г-ђа Николићка. Хвала Вам. Нисмо се, дакле, превариле, кад смо рачунале на Вас.

Г-ђа Живковићка. То је, знате, моја идеја да саставимо одбор, јер ја мислим да смо ми, жене — којима је одлика добро срце — најпозваније, да у оваквим приликама пружамо помоћ. Збираћемо добровољне прилоге; вероватно ћемо приредити и какав концерат, о чему ћемо на првој седници решавати. Ја мислим да ћемо успети.

Јованка. О, без сумње.

Г-ђа Николићка. У одбору су најодличније госпође. (Тражи бележник у портмонеу). Није код мене, списак је код г. Станковића.

Г-ђ Живковићка. А... г. Станковић се данас први пут показао неуслужан.

Јованка. Зар он?

Г-ђа Живковићка. Али замислите, њега смо изабрале за секретара; он је, знате, познат са свима госпођама и тако пријатан и услужан; код њега је и списак, па данас — кад нас је требало пратити, побегао је од нас, иде од куће до куће и прави посете... а, то му нећемо опростити.

Јованка. Ви знате његову особину, па треба да му опростите, и Вас је можда кадгод забављао каквом новошћу.

Г-ђа Николићка. То је истина, али нас је данас управо изненадио једном новошћу, коју смо врло радо саслушале, јер смо једно погрешно мишљење о Вама лично, госпођо, отклониле, што нам је врло, врло мило.

Јованка. (Уздахне). О мени?

Г-ђа Живковићка. Да, о Вама, госпођо. Замислите Ви само, како је свет пакостан! Ономе који пати хоће да натури кривицу.

Јованка. Ја Вас не разумем.

Г-ђа Николићка. О, Ви кријете, госпођо, што је најзад лепо од Вас. То Вам је дужност. Али верујте да нас овај случај буни. Сваки раздор у браку свет тако лако, тако злурадо и пакосно бележи одмах на рачун жени.

Јованка. О, госпођо, ја Вас молим не говорите о томе.

Г-ђа Николићка. Да, престанимо; ти су разговори непријатни. Али Вас ипак молимо, ово неколико речи примите као пријатељске речи. Кад бисте Ви знали како Вас је свет радо оговарао у последње време, Вама би јасно било што смо ми тако радо примиле вест г. Станковићеву.

Јованка. (Која показуіе изразом лица, како јој је непријатан цео разговор). Кад би требало да се одржи прва седница тога обора?

Г-ђа Николићка. Ми ћемо Вам то јавити. Чим све госпође, које су изабране, даду свој пристанак, сазваће се седница.

Г-ђа Живковићка. (Устајући). Е сад, драга моја, допустите нам да идемо.

Јованка. Али....

Г-ђа Живковићка. Не, не, морамо, за Бога, толико посета да учинимо, да ће нам једва стићи данашњи дан. Збогом, госпођо. (Рукује се).

Јованка. Жао ми је, што нисте мало остали.

Г-ђа Николићка. Но, од сад ћемо се већ чешће виђати. Збогом, госпођо!

Јованка. (Испраћа их до врата). Збогом. Хвала.

XII

Јованка, затим **Јован** и **Марија.**

Јованка. (Сама, уморна седне на диван). О, Боже,

Боже мој; ово се више не може издржати, овај положај, овај безизлазни положај! И као да су се цео свет и све прилике завериле, да ми тај положај отежају. Или бар да стигне што пре одговор о Олгици. Једина моја утеха. (Оде и гледа на прозор). Нема доктора; обећао је да ће с депешом одмах дотрчати. (Наслони се на прозор и гледа замишљено).

Јован и Марија. (Улазе обоје, али забринута лица, као људи који су сазнали непријатну новост).

Јован. Јованка, шта радиш ти тамо, како си?

Марија. (Врло љубазно). Како си, Јованка?

Јованка. (Хладно). Откуд ви? Већ месец дана нисте ми прекорачили праг, а пре сте нам сваки дан долазили.

Јован. Ех, пре, пре је била Олгица овде, па смо волели дете да видимо.

Марија. Истина, како је дете тамо?

Јован. Пише ли ко отуда о њој?

Јованка. Не знам. Можда Владимир има какво писмо. Није ми рекао.

Јован. Па где је тај Владимир?

XIII

Владимир, пређашњи.

Владимир. (Појављује се на вратима). Овде сам ја. Откуд Ви да нам дођете?

Јован. (Суво), Тако, дошли смо. (Обазре се, да га не гледају жене, које су се заговориле, па узме брата под руку и изводи га на страну, говорећи му поверљиво). Ти пре свега знаш, да ја нисам хтео да долазим у кућу после онога. Кад год сам те питао, тврдио си да није истина оно што свет говори о твојој жени; међутим, свет је тврдио да је истина.

Владимир. И ти си радије веровао свету?

Јован. Не, али сам брат, тако рећи укућанин; ја сам пре но сваки други опазио Ваш рђав живот и — онда сам поверавао да је истина, и зато сам ти престао долазити у кућу, али — реци ми Бога ти, шта је ово сад?

Владимир. Које?

Јован. Ово што чујем од Станковића.

Владимир. То што си чуо, то је истина!

Јован. И ти си то учинио, Владимире?!

Владимир. (Слеже раменима). Шта ћеш?

Јован. Срамота, срамота, Владимире! Срамота, — толико само могу да ти кажем! (Окрене презриво од њега главу и иде ка Јованци).

XIV

Доктор, пређашњи.

Доктор. Добар дан, а и Ви сте овде, г. Јоване?

Јованка. (Са ужасним нестрпљењем гледа у доктора и само што не крикне).

Јован. (Зловољно). Ето, и ја дошао.

Доктор. Владимире, имам једну непријатну вест за тебе.

Јованка. (Усплахирено). Шта је? Говорите?

Доктор. Имам телеграм од једне моје пријатељице, учитељице у пансионату где је Олгица. Олгица је много болесна!

Јованка. (Цикне и хоће да падне. Прихватају је Марија и Јован).

Владимир. Олгица?! Говори, говори!...

Доктор. Немам шта више да говорим. Ја мислим само да одмах отпутујеш и да донесеш то дете овамо, пошто га ниси требало ни да шаљеш.

Владимир. Олгица? О, Боже, зар ти немаш милости за мене? Да, да, отпутоваћу одмах, одмах. (Шчепа шешир и пође).

Доктор. Сачекај да се саветујемо.

Владимир. (Застане). Што пре, докторе. Морам је што пре видети.

Јованка. Докторе, будите нам и овога тренутка пријатељ, пратите га на путу, путујте и Ви.

Доктор. Госпођо, то сам и мислио. (Оде брзо с Владимиром).

Јованка. Олга, чедо моје; зар тамо, далеко од мајке, од мајчина срца, од материнске неге! Ах! (Клоне, придржавају је Јован и Марија).

(Завеса пада).

ЧИН ЧЕТВРТИ

Иста соба. Столице у нереду. На столу лампа, која је прошле ноћи горела; по столу пуно стакала од медицине, шоље од кафе и др. На канабету два три капута и друго, што показује да соба није два три дана распремана.

I

Владимир, Катица.

Катица. (Кад се диже завеса, она је на позорници, спрема лимунаду цедећи лимун).

Владимир. (На левим вратима, носи рецепт у руци. Он је неиспаван, забринут, оронуо). Катице, оставите то. (Прилази столу где она спрема лимунаду). Ја ћу довршити. Идите брзо у апотеку са овим рецептом. Идите брзо. (Узима јој из руку и сâм спрема лимунаду).

Катица. Шећера сам већ метнула.

Владимир. Добро.

Катица. (Полазећи). Ипак пробајте је ли довољно слатко. (Оде).

II

Владимир, затим **Марија.**

Владимир. (Донекле меша, окушава кашичицом да ли је слатко. Узима грумен шећера, крха га на пола и половину

остављa; меша даље, па застане). Не, не, доктор неће да нам каже искрено, он нас заварава... Стање је опасно... врло је опасно. Па зашто ми не каже? Зар није боље да ме припреми?! Боже, каква ужасна помисао... да ме припреми! О како би то страшно било. Олгица, моја Олгица! (Плаче).

Марија. (На вратима). Но, шта је с том лимунадом? А где је Катица?

Владимир. Послао сам је у апотеку, али, ево, лимунада је готова. (Односи јој и предаје јој). Како је?

Марија. Тако... као што је било.

Владимир. Шта каже доктор?

Марија. Но па то, што је и теби казао.

Владимир. Да... слушај, снахо, реци доктору нека дође овамо.

Марија. Добро. (Повлачи се),

III

Владимир, Станковић.

Владимир. (Кад оде Марија, седне на столицу, наслони главу на руке и задуби се. Пауза).

Станковић. (Полако отвара средња врата и провири само). Господине Владимире!

Владимир. (Дигне главу). А Ви сте, г. Станковићу. Изволте.

Станковић. Не, хвала, не желим да узнеми-

равам. Само сам се навратио, да запитам како је Олгици?

Владимир. Олгици?... Хвала Вам, г. Станковићу... њој није добро. Има још наде, ја се још надам, али... није добро.

Станковић. Надајте се, будите стрпљиви. Извините, што сам Вас узнемирио. Збогом.

Владимир. Хвала Вам, Станковићу, збогом!

Станковић. (Одлази).

IV

Владимир, (затим) **доктор.**

Владимир. (Сâм). Хвала им, пријатељима; сви се брину за моју Олгицу.

Доктор. (Долази из леве собе). Звао си ме, Владимире.

Владимир. (Одмах скочи и хвата доктора за руку). Како је?

Доктор. Но, но, полако; дете спава, нисам хтео да га дирам. Чекам док се пробуди, да видим хоће ли бити каквих промена.

Владимир. Али ти ипак сумњаш?

Доктор. Ја сам само рекао да је стање озбиљно. Ако буде што теже, казаћу Вам; будите, дакле, мирни.

Владимир. А има ли наде, ма мрве наде?

Доктор. Чекам овај нови лек да се донесе, окушаћу њиме; нисам га још употребљавао, јер... но покушаћу. Можда ће моћи што да помогне.

Владимир. Можда?!

V

Катица, пређашњи.

Катица. (Долази с поља с леком). Ево, господине.

Доктор. (Прима лек и загледа према светлости). Да. Отворите, Катице. Припремите ми чисту кашичицу и јавите ми кад се дете пробуди.

Катица. Разумем. (Односи лек у себу).

Доктор. Немој бити малодушан. Немој само о томе мислити. Осврни се, проговоримо и о чему другом. (Вади кутију с цигаретама). Запали једну. (Пали и сâм). Је си ли читао данашње новине?

Владимир. Не читам их већ три дана.

Катица. (Прелази преко позорнице с великим тањиром, у коме је било леда, и одлази напоље).

Доктор. Слушај, ти си ону ствар с писмом пре осам дана тако извео, да бих ти ја с мирном савешћу дао за редитеља у каквом позоришту.

Владимир. Ех!... (Маше руком, као да би хтео рећи да и не мисли више на те ствари).

Доктор. Ти си вештачки ангажовао Станковића, и он је већ по целој вароши разгласио и раз-

нео тако чудне новости, да ти сад вредиш на све стране као највећи неваљалац. Тебе скоро презиру.

Владимир. Не марим, не жалим; али само ово дете... ово дете, рад којега сам све то учинио, када би се спасло. О Боже, ја сам мислио да је оно био најстрашнији бол, када сам се уверио о њену неваљалству; а ово... ово сад?..

Доктор. Рекао сам ти, не буди малодушан; сачекај док се дете пробуди, видећемо тада.

Владимир. Видећемо... тек ћемо видети.

Доктор. Слушај, твоја се цигара угасила. (Припаљује му). Да наставимо. Замисли само тај лакомислени Станковић толико је успео да популарише историју о твоме писму, да већ ево и новине доносе о томе. (Вади новине из џепа).

Владимир. Новине?

Доктор. Зар ти је чудо? Наше се новине тако радо баве породичним стварима. (Даје му их). Читај!

Катица. (Враћа се с поља, с ледом у тањиру, прелази преко позорнице и одлази лево у собу).

Доктор. Грде те, називају те неваљалим човеком, човеком који је заборавио да је отац, који је напустио и упропастио онако красну и честиту жену.

Владимир. (Бôно). Честиту жену! (Задуби се и испусти новине, које је узео од доктора, а није их ни отварао).

VI

Јованка, пређашњи.

Јованка. (Неиспавана, уморна). Докторе, Олгица се пробудила.

Владимир. Пробудила се? (Скочи). Докторе, сад ћеш ми моћи казати.

Доктор. Но, буди стрпљив. (Одлази у собу, а Владимир за њим).

VII

Јованка (сама).

Јованка. (Пошто их је пропустила, падне на канабе и заплаче). О, Боже, једва један тренутак да се нађем сама, да се бар исплачем. Боже, погледај на ме, веруј, Боже, у моју чисту, у моју материнску љубав, у моју... (Загрцне се, утиша се и клекне на колена). Господе, ти не одбацујеш молитве ни оних који су грешили, ако им је молитва искрена. Спаси ми дете, сачувај ми га. Сачувај ми тај једини кончић, о коме виси моја срећа, моја судбина, па и живот мој. (Наслони чело на сто и тако остане грцајући).

VIII

Марија, Јованка.

Марија. (Улази с лева тихо). Јованка, ти се Богу молиш?

Јованка. (Остаје у истом положају, не диже главу).

Марија. Ако, ако, Јованка. Дај му, Боже, здравља! (Прекрсти се и сама).

Јованка. (Брзо дигне главу). Шта каже доктор?

Марија. Он нас теши.

Јованка. (Диже се). Само теши, ништа више?

Марија. Да, каже видеће... казаће.

Јованка. (Хвата је чврсто за руку). А ти, Марија, шта ти кажеш? Ти си старија, искуснија си, разумеш се, реци шта ти кажеш?

Марија. (Снебива се).

Јованка. Ти кријеш очи; бојиш се да ја не прочитам из очију оно, што би ми морала рећи. Реци, реци молим те.

Марија. Али шта да ти кажем?

Јованка. Реци ми истину, реци ми ону страшну истину, коју су се заверили сви да крију од мене до последњег тренутка.

Марија. Не може се ништа казати. Озбиљно је, опасно је... детету је врло рђаво, али... ко ће као Бог.

Јованка. (Заплаче тешко). Јест... јест... тако је... то је та страшна истина, коју сам хтела знати. (Падне на канабе).

IX

Јован, пређашњи.

Јован. (Долази с поља). Но шта је? Како је Олгици?

Марија. Тако, како си је оставио.

Јован. Спава ли још?

Марија. Мало час се пробудила.

Јован. Хоћу да је видим. (Пође тихо).

Марија. Немој, остани овде; сад је доктор прегледа, немој их узнемиравати. Остани.

Јован. (Враћа се, прилази Јованци). Ти плачеш, снахо?

Марија. Да, забринула се за дете.

Јован. О, брате, па кога пре да гледа човек, оно јадно дете, тебе или Владимира?

Јованка. Не гледајте нас. Помозите њој, ако можете.

Марија. Слушај, Јоване. Буди човек, буди одважан, старији си, брат и девер, па... ово овако више не иде, тамо дете умире..... не дај, Боже... а овамо отац и мајка не говоре..... Ако му се животу надају, нек му се заједно надају; ако га жале, нека га заједно жале; ако плачу, нека заједно плачу.

Јован. Одиста, снахо, послушај ме, ја ти зло не желим, ја те волим. Што је било било; Владимир је учинио велики грех према теби, ја то признајем, и ако сам му брат; ево, ја то признајем. Али бар сад, у оваквом једном тренутку, кад вам је дете на самртничкој постељи, опрости

му, заборави на оно што је било, опрости му, измирите се. Послушај мене.

Марија. Одиста, учини то, опрости му; он признаје свој грех, који је учинио према теби. Заборавио се, учинио је, па неће више... али сад, веруј, и ова туга и овај бол био би вам лакши.

Јованка. (Тешко уздише). О, Боже!

Марија. Немој да си тако тврда срца. Нека те омекша бар ова невоља.

Јованка. Ја... ја зар тврда срца?... Он, он, њему кажите, или не, немојте... не казујте му ништа... оставите.

Јован. Нећу да оставим. Хоћу да крај детиње постеље станете као отац и мајка и као муж и жена. Слушај, Јованка. Дај ми реч да ћеш му опростити, а ја одох да га доведем, да се измирите. (Пође).

Јованка. Не... не... не, ако Бога знате... Не могу му опростити!... (За се). О, Боже, Боже, како ти ужасно умеш да казниш оне, који ти згреше!

X

Владимир, доктор, пређашњи.

Владимир. (Вуче доктора за руку). Оди, реци... (Гледа му право у очи).

Доктор. Шта радиш ... Буди стрпљив.

Владимир. Ти нећеш пред свима, знам, неће пред свима. ... идите сви тамо унутра, ... је само... Катица... идите тамо.

(Марија и Јованка излазе)

XI

Владимир, доктор, Јован.

Јован. Владимире, буди човек.

Владимир (...јући, пада му на груди). Брате мој, ... пријатељу мој!

Јован (... сам се заплаче). Но, но.... будимо ... тако опасно, је л' те, докторе, није ... опасно?

Доктор. Боже мој, не мора ни оно бити опа... и лекари дигну руке. А ја још ни... своју последњу реч. Ако до чега дође, ... нећу бити неискрен, бар према моме Влади... нећу бити неискрен.

Владимир. (Стиска му руку). Хвала ти... Знам ... бити искрен... Он ће мени рећи... Иди ... Јоване, тамо. (Седне на столицу и наслони главу ...)

Јован. (Полазећи доктору). Имао бих нешто с ... да разговарам.

Доктор. О болести детињој?

Јован. Да, и о томе бих Вас хтео да питам

искрено, али... ја мислим да би у овој несрећи ваљало бар нешто учинити.

Доктор. Нешто?... А шта то?

Јован. Та, измирите их.

Доктор. Кога?

Јован. Њих. Зар има смисла то? Тамо дете умире, а отац и мајка не говоре?

Доктор. То одиста нема смисла, али ја не видим шта би се могло учинити.

Јован. Ја сам већ учинио што треба, само и Ви да ми помогнете.

Доктор. Учинили сте што треба? Шта сте учинили?

Јован. Молио сам њу. Молио сам је да му опрости.

Доктор. Она да му опрости?!

Јован. Та да, за Бога. Погрешка је тешка, и ја му као брат не могу лако опростити, али... ето видите како се он тргао! Доказ Вам је оволика љубав према детету.

Доктор. Да, да, имате право... Али шта бих ја ту могао помоћи?

Јован. Да јој и Ви говорите. Колико ју је убила ова невоља, ипак изгледа да не може да се сломи, не може да му опрости.

Доктор. Е, мој добри господине Јоване, она му одиста не може опростити.

Јован. Ја појмим... Ви хоћете да кажете, како је он много згрешио.

Доктор. Да, то сам управо хтео да кажем.

Јован. Али ја ћу ипак на њу навалити, натераћу је.

Доктор. Немојте дирати ту бедну жену сад. Немојте, молим Вас. Ја ћу Вам радо помоћи, али немојте сад ту ствар потезати... оставите тада, кад Вам ја будем казао да је време.

Јован. Добро, докторе, како Ви кажете. Ви сте разуман човек, ја ћу Вас послушати.

Доктор. Да, а сад оставите нас саме, идите тамо у собу.

Јован. Хоћете о томе с њим да разговарате?

Доктор. Да, о томе.

Јован. Лепо, лепо, оставићу Вас. (Пође, па се врати). А, истина, кажите бар мени истину, како Ви мислите о детету?

Доктор. О детету? — Вама ћу казати, али... не говорите тамо женама.

Јован. Не, не.

Доктор. Вама ћу казати истину. Детету нема спаса. Оно већ преживљује последње тренутке.

Јован. (Тешко се заплаче).

Доктор. Но, но, шта је то? Ја сам рачунао да сте Ви хладнији, кад сам Вам то поверио.

Јован. Стишаћу се... Ево, стишао сам се.

Доктор. Родитеље, међутим, хоћу постепено да припремим. Идите, идите одавде, да Вас не опази он да плачете.

Јован. (Пође бришући сузе).

Доктор. (Дохвати га за раме). Али пазите да тамо не плачете, да не опази она... мајка.

Јован. Не, уздржаћу се. (Задржи се пред вратима, обрише сузе, прибере се и оде унутра).

XII

Доктор, Владимир, Катица.

Доктор. (Прилази сточићу, седне и пали цигару).

Владимир. (После извесне паузе диже главу). Јесмо ли сами?

Доктор. Да, сами смо.

Владимир. Мене је чисто страх да те запитам, али, реци ми, молим те, реци ми искрено.

Доктор. Чекај, стрпи се да издам извесне наредбе. (Приђе левим вратима). Катице! (Зове је прстом). Ходите овамо.

Катица. (Појави се на вратима).

Доктор. Ону медицину, чини ми се оставио сам стакло отворено, затворите.

Катица. Да... Затворила сам.

Доктор. Имате леда?

Катица. Отопио се већ.

Доктор. Чекам овај нови лек да се донесе, окушаћу њиме; нисам га још употребљавао, јер... но покушаћу. Можда ће моћи што да помогне.

Владимир. Можда?!

V

Катица, пређашњи.

Катица. (Долази с поља с леком). Ево, господине.

Доктор. (Прима лек и загледа према светлости). Да. Отворите, Катице. Припремите ми чисту кашичицу и јавите ми кад се дете пробуди.

Катица. Разумем. (Односи лек у себу).

Доктор. Немој бити малодушан. Немој само о томе мислити. Осврни се, проговоримо и о чему другом. (Вади кутију с цигаретама). Запали једну. (Пали и сâм). Је си ли читао данашње новине?

Владимир. Не читам их већ три дана.

Катица. (Прелази преко позорнице с великим тањиром, у коме је било леда, и одлази напоље).

Доктор. Слушај, ти си ону ствар с писмом пре осам дана тако извео, да бих ти ја с мирном савешћу дао за редитеља у каквом позоришту.

Владимир. Ех!... (Маше руком, као да би хтео рећи да и не мисли више на те ствари).

Доктор. Ти си вештачки ангажовао Станковића, и он је већ по целој вароши разгласио и раз-

нео тако чудне новости, да ти сад вредиш на све стране као највећи неваљалац. Тебе скоро презиру.

Владимир. Не марим, не жалим; али само ово дете... ово дете, рад којега сам све то учинио, када би се спасло. О Боже, ја сам мислио да је оно био најстрашнији бол, када сам се уверио о њену неваљалству; а ово... ово сад?..

Доктор. Рекао сам ти, не буди малодушан; сачекај док се дете пробуди, видећемо тада.

Владимир. Видећемо... тек ћемо видети.

Доктор. Слушај, твоја се цигара угасила. (Припаљује му). Да наставимо. Замисли само тај лакомислени Станковић толико је успео да популарише историју о твоме писму, да већ ево и новине доносе о томе. (Вади новине из џепа).

Владимир. Новине?

Доктор. Зар ти је чудо? Наше се новине тако радо баве породичним стварима. (Даје му их). Читај!

Катица. (Враћа се с поља, с ледом у тањиру, прелази преко позорнице и одлази лево у собу).

Доктор. Грде те, називају те неваљалим човеком, човеком који је заборавио да је отац, који је напустио и упропастио онако красну и честиту жену.

Владимир. (Бôно). Честиту жену! (Задуби се и испусти новине, које је узео од доктора, а није их ни отварао).

VI

Јованка, пређашњи.

Јованка. (Неиспавана, уморна). Докторе, Олгица се пробудила.

Владимир. Пробудила се? (Скочи). Докторе, сад ћеш ми моћи казати.

Доктор. Но, буди стрпљив. (Одлази у собу, а Владимир за њим).

VII

Јованка (сама).

Јованка. (Пошто их је пропустила, падне на канабе и заплаче). О, Боже, једва један тренутак да се нађем сама, да се бар исплачем. Боже, погледај на ме, веруј, Боже, у моју чисту, у моју материнску љубав, у моју... (Загрцне се, утиша се и клекне на колена). Господе, ти не одбацујеш молитве ни оних који су грешили, ако им је молитва искрена. Спаси ми дете, сачувај ми га. Сачувај ми тај једини кончић, о коме виси моја срећа, моја судбина, па и живот мој. (Наслони чело на сто и тако остане грцајући).

VIII

Марија, Јованка.

Марија. (Улази с лева тихо). Јованка, ти се Богу молиш?

Јованка. (Остаје у истом положају, не диже главу).

Марија. Ако, ако, Јованка. Дај му, Боже, здравља! (Прекрсти се и сама).

Јованка. (Брзо дигне главу). Шта каже доктор?

Марија. Он нас теши.

Јованка. (Диже се). Само теши, ништа више?

Марија. Да, каже видеће... казаће.

Јованка. (Хвата је чврсто за руку). А ти, Марија, шта ти кажеш? Ти си старија, искуснија си, разумеш се, реци шта ти кажеш?

Марија. (Снебива се).

Јованка. Ти криjеш очи; бојиш се да ја не прочитам из очију оно, што би ми морала рећи. Реци, реци молим те.

Марија. Али шта да ти кажем?

Јованка. Реци ми истину, реци ми ону страшну истину, коју су се заверили сви да крију од мене до последњег тренутка.

Марија. Не може се ништа казати. Озбиљно је, опасно је... детету је врло рђаво, али... ко ће као Бог.

Јованка. (Заплаче тешко). Јест... јест... тако је... то је та страшна истина, коју сам хтела знати. (Падне на канабе).

IX

Јован, пређашњи.

Јован. (Долази с поља). Но шта је? Како је Олгици?

Марија. Тако, како си је оставио.

Јован. Спава ли још?

Марија. Мало час се пробудила.

Јован. Хоћу да је видим. (Пође тихо).

Марија. Немој, остани овде; сад је доктор прегледа, немој их узнемиравати. Остани.

Јован. (Враћа се, прилази Јованци). Ти плачеш, снахо?

Марија. Да, забринула се за дете.

Јован. О, брате, па кога прè да гледа човек, оно јадно дете, тебе или Владимира?

Јованка. Не гледајте нас. Помозите њој, ако можете.

Марија. Слушај, Јоване. Буди човек, буди одважан, старији си, брат и девер, па... ово овако више не иде, тамо дете умире..... не дај, Боже... а овамо отац и мајка не говоре..... Ако му се животу надају, нек му се заједно надају; ако га жале, нека га заједно жале; ако плачу, нека заједно плачу.

Јован. Одиста, снахо, послушај ме, ја ти зло не желим, ја те волим. Што је било било; Владимир је учинио велики грех према теби, ја то признајем, и ако сам му брат; ево, ја то признајем. Али бар сад, у оваквом једном тренутку, кад вам је дете на самртничкој постељи, опрости

му, заборави на оно што је било, опрости му, измирите се. Послушај мене.

Марија. Одиста, учини то, опрости му; он признаје свој грех, који је учинио према теби. Заборавио се, учинио је, па неће више... али сад, веруј, и ова туга и овај бол био би вам лакши.

Јованка. (Тешко уздише). О, Боже!

Марија. Немој да си тако тврда срца. Нека те омекша бар ова невоља.

Јованка. Ја... ја зар тврда срца?... Он, он, њему кажите, или не, немојте... не казујте му ништа... оставите.

Јован. Нећу да оставим. Хоћу да крај детиње постеље станете као отац и мајка и као муж и жена. Слушај, Јованка. Дај ми реч да ћеш му опростити, а ја одох да га доведем, да се измирите. (Пође).

Јованка. Не... не... не, ако Бога знате... Не могу му опростити!... (За се). О, Боже, Боже, како ти ужасно умеш да казниш оне, који ти згреше!

X

Владимир, доктор, пређашњи.

Владимир. (Вуче доктора за руку). Оди, реци... (Гледа му право у очи).

Доктор. Шта радиш, за Бога? Буди стрпљив.

Владимир. Ти нећеш пред свима, знам, нећеш пред свима. Идите, идите сви тамо унутра, дете је само, тамо је само Катица... идите тамо. (Марија и Јованка одлазе).

XI

Владимир, доктор, Јован.

Јован. Владимире, буди човек.

Владимир. (Грцајући, пада му па груди). Брате мој, мој рођени брате, пријатељу мој!

Јован. (И сâм се заплаче). Но, но.... будимо људи. Није то тако опасно, је л' те, докторе, није то тако опасно?

Доктор. Боже мој, не мора ни оно бити опасно, од чега и лекари дигну руке. А ја још нисам казао своју последњу реч. Ако до чега дође, ја нећу бити неискрен, бар према моме Владимиру нећу бити неискрен.

Владимир. (Стиска му руку). Хвала ти... Знам да ћеш бити искрен... Он ће мени рећи... Иди и ти, Јоване, тамо. (Седне на столицу и наслони главу па сто).

Јован. (Полазећи доктору). Имао бих нешто с Вама да разговарам.

Доктор. О болести детињој?

Јован. Да, и о томе бих Вас хтео да питам

искрено, али... ја мислим да би у овој несрећи ваљало бар нешто учинити.

Доктор. Нешто?... А шта то?

Јован. Та, измирите их.

Доктор. Кога?

Јован. Њих. Зар има смисла то? Тамо дете умире, а отац и мајка не говоре?

Доктор. То одиста нема смисла, али ја не видим шта би се могло учинити.

Јован. Ја сам већ учинио што треба, само и Ви да ми помогнете.

Доктор. Учинили сте што треба? Шта сте учинили?

Јован. Молио сам њу. Молио сам је да му опрости.

Доктор. Она да му опрости?!

Јован. Та да, за Бога. Погрешка је тешка, и ја му као брат не могу лако опростити, али... ето видите како се он тргао! Доказ Вам је оволика љубав према детету.

Доктор. Да, да, имате право... Али шта бих ја ту могао помоћи?

Јован. Да јој и Ви говорите. Колико ју је убила ова невоља, ипак изгледа да не може да се сломи, не може да му опрости.

Доктор. Е, мој добри господине Јоване, она му одиста не може опростити.

Јован. Ја појмим... Ви хоћете да кажете, како је он много згрешио.

Доктор. Да, то сам управо хтео да кажем.

Јован. Али ја ћу ипак на њу навалити, натераћу је.

Доктор. Немојте дирати ту бедну жену сад. Немојте, молим Вас. Ја ћу Вам радо помоћи, али немојте сад ту ствар потезати... оставите тада, кад Вам ја будем казао да је време.

Јован. Добро, докторе, како Ви кажете. Ви сте разуман човек, ја ћу Вас послушати.

Доктор. Да, а сад оставите нас саме, идите тамо у собу.

Јован. Хоћете о томе с њим да разговарате?

Доктор. Да, о томе.

Јован. Лепо, лепо, оставићу Вас. (Пође, па се врати). А, истина, кажите бар мени истину, како Ви мислите о детету?

Доктор. О детету? — Вама ћу казати, али... не говорите тамо женама.

Јован. Не, не.

Доктор. Вама ћу казати истину. Детету нема спаса. Оно већ преживљује последње тренутке.

Јован. (Тешко се заплаче).

Доктор. Но, но, шта је то? Ја сам рачунао да сте Ви хладнији, кад сам Вам то поверио.

Јован. Стишаћу се... Ево, стишао сам се.

Доктор. Родитеље, међутим, хоћу постепено да припремим. Идите, идите одавде, да Вас не опази он да плачете.

Јован. (Пође бришући сузе).

Доктор. (Дохвати га за раме). Али пазите да тамо не плачете, да не опази она... мајка.

Јован. Не, уздржаћу се. (Задржи се пред вратима, обрише сузе, прибере се и оде унутра).

XII

Доктор, Владимир, Катица.

Доктор. (Прилази сточићу, седне и пали цигару).

Владимир. (После извесне паузе диже главу). Јесмо ли сами?

Доктор. Да, сами смо.

Владимир. Мене је чисто страх да те запитам, али, реци ми, молим те, реци ми искрено.

Доктор. Чекај, стрпи се да издам извесне наредбе. (Пријђе левим вратима). Катице! (Зове је прстом). Ходите овамо.

Катица. (Појави се на вратима).

Доктор. Ону медицину, чини ми се оставио сам стакло отворено, затворите.

Катица. Да... Затворила сам.

Доктор. Имате леда?

Катица. Отопио се већ.

Доктор. Узмите други... Леда... непрестано леда.

Катица. Разумем. (Повлачи се у собу).

Доктор. Дакле, шта си хтео?

Владимир. Шта сам хтео?.. О кад би могао да ми не кажеш оно, што ми мораш рећи!

Катица. (Прелази преко позорнице с тањиром за лед).

Доктор. (Пошто је погледом испратио Катицу). Владимире, пријатељу мој!... (Стеже му руку, а крије очи).

Владимир. Чекај!.. (Прибира се). Или да, реци, ја треба да чујем истину.

Доктор. (Мучи се). Шта имам да ти рекнем?.. детету је рђаво, врло рђаво.

Владимир. То знам.

Доктор. (Потресен и сâм). Оно што сам могао као лекар да учиним, ја сам учинио и... ја сам своју лекарску дужност свршио... Сад остављам Богу да чини своје... Он је милостив, Владимире.

Владимир. Милостив?.. Ох, није, није!... Да ли зна он, да ли знаш ти, шта је мени ово дете? Да, ти знаш; ти појмиш, дакле, над каквим сам ја амбисом; ти појмиш какав ће слом настати, ако то дете изгубим; ти знаш да је љубав према том детету једини мој услов за живот, да је то једина веза, која ме везује за овај свет; да је то дете темељ у овој кући... Ти знаш, ти појмиш, па реци ми сâм, није ли ово ужасан, тежак, мучан положај? И кад се деси оно, што са

страхом сви очекујемо, шта онда? Ја тражим непрестано слику, којом би ти тај свој положај оцртао, па не умем да је нађем. Ја личим себи на пустињика, који путује огромном пешчаном пустињом, жедан, као што сам ја жедан среће — њему се привиђа тамо негде далеко зелена оаза, у чијем хладу извиру хладовити студенци; он њој жури, да загаси жеђ, а кад стигне, привиђења нема; оно је опет одмакло далеко, далеко. Или не... ја сам на широком, узбурканом мору које нема обала; свуд пусто, хоризонат далеко, а вали ми дробе и разоравају чамац, крхају ми весла и одузимају ми наду, да ћу ма кад моћи узвикнути: „Земља!.. земља мира, покоја, земља среће!“ Да, пријатељу мој, ово где сам ја, ово је пучина, пучина, пучина!... (Уморан пада на столицу и обара главу).

Доктор. (Саосећа, али се прибира). Владимире, буди прибран... Ти си човек... дужност ти је да сносиш све болове... Ја те молим, буди прибран. (Пође у собу).

Владимир. Куда ћеш?

Доктор. Ја морам да припремим и матер.

Владимир. Да... иди...

XIII

Владимир, Катица.

Владимир. (Сâм). Да, ваља припремити и матер; ја то и онако не бих могао учинити.

Катица. (Враћа се с поља с ледом).

Владимир. (Бôно). Катице, идите, идите тамо у собу и немојте се мицати од постеље; чувајте Олгицу, чувајте је сви!

Катица. (Засузи и сама и одлази)

Владимир. (Осврће се) Јесам ли сâм?... О, да се бар исплачем! (Плаче тешко, и узима са стола једну урамљену сличицу, па, гледајући, све теже плаче). Чедо моје, моје лепе очи, моја уста, која су ми тако слатко тепала!....

XIV

Марија, Јованка, пређашњи.

Марија. (Загрлила Јованку, која је скоро онесвесла, јер јој је доктор саопштио). Оди, седи овамо...

Јованка. (Прибира се, затим Владимиру). Је ли ти казао доктор?

Владимир. (Несвесно, тупо). Шта?

Јованка. Да никакве наде више нема.

Владимир. Казао ми је.

Марија. Будите храбри; Владимире, буди ти прибран, нађи се око Јованке, ја морам тамо. (Оде)

XV

Јованка, Владимир.

(Пауза. Свако је сео на противној страни, оборили главе и тихо плачу)).

Владимир. (Диже главу и гледа дуго у Јованку. Код њега је извесна борба; најзад се реши и устаје, те тихо, неодважно, али топло). Јованка!

Јованка. (Изненађена, диже главу, лице јој се за часак озари и гледа Владимиру у очи, да се увери о истини).

Владимир. Ходи да се заједно помолимо Богу за наше дете.

Јованка. (Усхићена, прилази му). Владимире..... ти ми прашташ?

Владимир. Праштам ти, Јованка!

Јованка. (Са ускликом полети му у наручја, наслони главу на његово раме и плаче горко).

Владимир. Можда ће нам тај опроштај дати снаге, да заједнички поднесемо тај удар. Праштам ти. О, Боже, целом свету праштам!

Јованка. Колико си великодушан, Владимире! Одиста, твој опроштај окрепио ме је, дао ми је нове снаге, дао ми је поуздања. Идем, идем тамо, да дахом своје среће задахнем самртницу. Помоћи ћу јој, помоћи ћу јој!... (Одјури тамо).

XVI

Владимир, затим **доктор.**

Владимир. (Сâм). Боже, буди и ти великодушан! Моја Олгица сад треба да живи; око ње ће се сад прибрати и отац и мајка и живеће све троје лепо, мирно, срећно, онако како је и теби

драго, Господе! (Ослушкује). Да ли јеца?... Не, учинило ми се.... Што је тамо тако тихо, сасвим тихо? (Полази тамо у собу).

Доктор. (Појављује се на вратима и рукама му забрањује да уђе).

Владимир. Да је видим?

Доктор. Не, молим те... доцније!

Владимир. Али зашто?

Доктор. Настала је криза, она се бори. Не смете је узнемиравати.

Владимир. (Хвата га грчевито за руку). Је ли то смртна борба?

Доктор. Ко зна... Бог је велики... Надајмо се до последњег тренутка. (Повлачи се).

XVII

Владимир, затим **момак.**

Владимир. (Сав сломљен, повлачи се натраг, ослони се на сто и гледа тамо у собу очекуіући катастрофу, што показује и изразом лица и покретима).

Момак. (Улази с поља). Извините, напоље никог нема.

Владимир. (Утишава га руком да полако говори).

Момак. Једно писмо.

Владимир. Дајте га. (Узме писмо, загледа равнодушно у адресу). Добро!

Момак. Наређено ми је да предам госпођи у руке.

Владимир. Добро, добро идите.

Момак. (Одлази)

XVIII

Владимир (сâм).

Владимир. (Оде до левих врата, погледа и ослушкује. Врати се, седне за сто, немарно гледа у адресу). Њој? Извесно је ко пита за здравље Олгичино, или је теши, или јој препоручује какав лек.... (Сине му та мисао). Могуће да јој препоручује какав лек... већ неколико је таквих писама било... (Нервозно отвара писмо и пренерази се кад сагледа потпис). Он... министар!... (Скочи, згужва писмо и баци га, за тим страшљиво гледа у писмо, ломи се, дохвата га и наново развија. Чита). „Драга госпођо. Не извештавате ме никако о стању здравља Олгичиног. Ви знате, да мене њено здравље толико исто брине колико и Вас; Ви знате колико је мени драго то дете, једина залога наше некадашње љубави..." (Испусти писмо, поражен, смлављен, дочепа се за косу, хоће да рикне, али нема гласа. — Дуга пауза. Најпре мртва тишина, а затим се чује из леве собе Јованчин врисак. Он остаје у истом положају, глув и нем).

XIX

Владимир, Јованка.

Јованка. (Дојури, опуштене косе и јецајући). Владимире... изгубили смо је!.....

Владимир. ([illegible] нем и равнодушан, гледајући као [illegible] које пред њим на патосу лежи).

[illegible]анка. Владимире... наше је дете умрло!

Владимир. (Као и пре).

[illegible]анка. Владимире!....

Владимир. (Као и пре).

[illegible]анка. (Види да он гледа у писмо). Владимире.... [illegible] нањада? (Узима писмо, летимично га прочита, [illegible] и пада на патос, обавије руке око његових ногу, [illegible]очајнички наслони на овеј).

(Завеса врло лагано пада)

ОБИЧАН ЧОВЕК

ШАЛА У ТРИ ЧИНА

ЛИЦА:

Арса Милићевић, трговац.

Марија, његова жена.

Душан, **Зорка** — њихова деца.

Вићентије Петровић, чиновник у пензији.

Софија Дамљановић, удова.

Жарко Дамљановић, њен син.

Јованче Мицић, трговац из унутрашњости.

Перса, његова жена.

Никола, момак код Арсе.

Догађа се крај Београда, у винограду Милићевићеву на Топчидерском Брду.

ЧИН ПРВИ

Зеленило и јака светлост. У дубини сеница, под којом су пољски сто и столице. Између сенице и једног високог грма љуљашка, а напред, с десне стране, пољска клупа.

I

Зорка. (Сама).

Зорка. (Седи на љуљашци, љуљушка се и чита неку књигу лепо повезану. Обучена је лако, а на глави јој пољски сламни шешир, окићен свежим цвећем. Чита).

Што л' у зору цвеће слађе мири гором,
И тичица кличе к'о најлепша нада;
И молитва моја топлија је зором: —
Да ли што се тада и ти будиш млада?

(Спусти књижицу на крило). Сад ми је лепша ова песма, овде на љуљашци, у овом зеленилу. То нисам знала, а од сад ћу само на љуљашци читати његове стихове: да не додирујем земљу, летећи кроз ваздух, дишући брже и осећајући природу још свежијом. На љуљашци! О, Боже, како то нисам знала! Него није то само на љуљашци; мени се његови стихови и иначе допадају. О, лепи су они, ма где да се читају! (Силази с љуљашке). Ох, што

бих волела, кад бих имала коме да поверим своју тајну! Тако бих волела! Могла бих Душану! Зашто не, брат ми је? Али знам да би ми се смејао. Ко је то још чуо и видео: волети неког, а не познавати га! Сваки би ми се смејао, а истина је жива, ја волим тог Дамљановића. Не само његове песме, него и њега волим. Не варам се ја. И сама сâм увек мислила да се варам, али не варам се. Никад га нисам видела, и знам само то, да је млад и да је написао ове песме. Боже, да кажем ком, одмах би ми се смејао, али зато ми се та моја љубав још више допада; допада ми се што није обична; не волим ништа обично. (Отвара опет књигу и чита).

Као вихар, као дах
Хитро, топло као зрак...

Не, не! То треба на љуљашци читати. (Пође на љуљашци, али у том ступа на позорницу Вићентије, те Зорка застане).

II

Вићентије, Зорка.

Вићентије. (Стар момак, укусно обучен и чисто обријан, ревматичан. На глави носи сламни шешир, а улази на позорницу под сунцобраном). Гле, ти си ту, Зорице! А где ти је отац? Ваљда није заборавио?

Зорка. Он је по цели дан доле код мајстора; тамо се оправља ограда.

Вићентије. Знам, али (гледа на часовник) време је већ за нашу партију шаха.

Зорка. Је л' те, чика Вићентије, Ви волите стихове? Је л' те?

Вићентије. Какве стихове?

Зорка. Па тако, на пример, стихове о љубави.

Вићентије. О, љубави? — Па јест, јест, ако је о љубави, оно волим их! Зашто да их не волим?

Зорка. Молим Вас, да Вам прочитам само ове. (Тражи по књизи и нађе). Али знате шта? Да седнете на љуљашку, да се љуљате, а ја ћу да Вам их читам.

Вићентије. Каква љуљашка?

Зорка. Па ево овамо. Седите, па се љуљајте, а зажмурите, па онда, ако сте заљубљени — истина, чика Вићентије, јесте ли Ви заљубљени?

Вићентије. (У незгоди, за се). Хм! Није него још нешто! Као да се такве ствари говоре деци. (Гласно). Та, оно, нисам; али зашто? Могу ја сасвим зажмурити и љуљати се, а не бити заљубљен.

Зорка. Замислите, чика Вићентије, да сте заљубљени и да не познајете ону коју волите.

Вићентије. Ето ти сад! Одкуда се то може замислити!

Зорка. Може; седите само на љуљашку и зажмурите, а ја ћу Вам читати стихове, па ћете

онда осетити, како ће нешто [illegible] да Вам проструји кроз срце, кроз [illegible] и кости.

Вићентије. Кроз кости [illegible] (хвата се за колена). Ух!

Зорка. Шта Вам [illegible]

Вићентије. Бил [illegible] је ево овде и овде. Није требало ни да ми [illegible] кости; сећаш ме само мојих мука! [illegible] кроз кости већ одавна.

Зорка. [illegible]

Вићентије. [illegible], шта! Кад је човек ревматичан, он [illegible] лишен свих [illegible] одрећи сваког уживања, и сва му је [illegible] трљање шпиритусом и камфором.

Зорка. [illegible] зато Ви, чика Вићентије, увек [illegible] на комфор?

Вићентије. Не знам, то нисам приметио, али [illegible] миришем на љубичицу. (Седа на клупу). [illegible] стар, али тај проклети ревматизам! [illegible] ми га ко помене!

Зорка. Па зашто не лечите?

Вићентије. Ех, зашто; нема ко да ме негује. [illegible] дошао сам Вама у госте, на чист ваздух, али [illegible] не помаже ту само чист ваздух, већ нега, нега!

Зорка. За Бога, зар Вас ми не негујемо и не пазимо?

Вићентије. Та како да не! Не кажем ја то; није то та нега, већ ту треба неко да трља, да

чува, да завија. Има ти ту триста ствари, а то, душо, може човек само у својој кући и имајући кога крај себе.

III

Арса, пређашњи.

Арса. (Омален и дежмекаст, а весела изгледа. Носи под левом мишком таблу шаховску и у истој руци шешир, а десном се брише од зноја). Где си ти?

Виђентије. А где ћу бити него овде. Овде сам ја сваког дана у исти час и у исти минут, него ти не долазиш на време.

Арса. (Ставља шаховску таблу на сто и отвара). Ама имам муку са оним мајсторима; недељу дана праве ми једну ограду. (Намешта фигуре).

Зорка. Ви ћете сада шаха. Да Вас не узнемирујем?

Виђентије. Зашто? Не узнемирујеш нас.

Зорка. Знам, знам; али кад год ко изгуби, мене изгрди. Волим да се склоним. (Одлази).

IV

Арса, Виђентије.

Арса. Али слушај један услов: да играмо као људи и браћа.

Виђентије. А како смо до сад играли?

Арса. Прво и прво, не смеш да узвикујеш, јер ти, брате, кад мрднеш једну фигуру, тако се раздереш, као да отимаш какав град, а то мене престрави; знаш да сам меког срца.

Вићентије. (Намешта и он фигуре). Ето ти сад; ако си ти меког срца, а ја сам меких костију, па ћутим и трпим.

Арса. Ето, ономад, кад си направио шахмат, тако си дрекнуо, да ја у мало нисам добио лупање срца.

Вићентије. Добро, добро, голубе. Кад ти од јутрос постављаш услове, онда ћу и ја: прво и прво, нећу по два часа да мислиш код сваког покрета; ти, брате, кад хоћеш да повучеш фигуру, дрхћеш као да ћеш потписати меницу, па онда стењеш, чупаш бркове, гризеш нокте и радиш такве ствари, да те је страхота погледати.

Арса. Добро, добро. Хајде полази, твоје су беле.

Вићентије. (Мало размишља, па повуче фигуру). Хајде, помози Боже!

Арса. Ево, не размишљам, видиш. (Миче).

Вићентије. Јест код првог! А дедер, голубе си ми мој, да те видим сад! (Код тих речи узвикне и тресне фигуром).

Арса. (Тргне се). Ама немој, брате Вићентије, утишај се. Каква ми је то забава, кад ми преседне? (Миче).

Вићентије. Пресешће теби тек, док макнем овог, видиш ли, овог ђиду! (Миче. Арса се задуби над таблом, завлачи прсте у косу и чупа бркове). Е, док ти смислиш, ја бих могао читати новине. Истина, добро се сетих, је ли донео од јутрос момак пошту из вароши?

Арса. Бога ми, добро кад помену пошту. (Тражи по џеповима). Видиш, ја бих заборавио; имаш од јутрос једно писмо. — А, ево га! (Даје му, па се даље задуби у таблу).

Вићентије. (Пола за се). Немам баш ни од кога да очекујем писмо. (Загледа адресу, па онда отвара, и пошто прочита потпис, расположи се и устаје од стола, те долази напред). Од куда она да ми пише? Шта би имала да ми пише? (Освршће се, да га не слуша Арса, па онда полугласно чита).

„Поштовани господине,

(Говори). А могла је баш рећи и „драги господине“. — (Чита). „Не знам како да Вас известим о ствари, која је за ме тако непријатна. Мој син, тек што је свршио Велику Школу, није имао преча посла, него да напише једну несташну политичку песму....“ (Говори). Хм! Није него још нешто. (Чита). „....и стога је осуђен на шест месеца затвора“. — (Говори). Бестрага му глава! Требало га је осудити на шест година. (Чита). „Ви ћете појмити, колика је то опет сметња да се остваре Ваше

намере, с којима сам се ја већ сагласила. Једини би излаз био ипак Ваша помоћ. Ви добро стојите код меродавних; Ваша реч учинила би много, а и ја сам већ предузела извесне кораке. Да ли ћете бити тако добри, да дођете к мени што пре, те да Вам усмено још боље ствар објасним. Ваша поштоватељка Софија Дамљановићка.“ (Говори). Ето ти сад! Све којешта; све наопако! И какав је то безбожник, буди те Бог с нама, који пише политичке песме! Ко је још на свету писао политичке песме! Песма је зато, да се у њој пева, на пример: „Дођи ми, дођи, драгана“ . . . и тако нешто, а не политика. То нисам још никад чуо, да се политика пева!

Арса. Вићентије, ја повукох.

Вићентије. Хвала Богу! Мичи сад и за мене!

Арса. Како? Зар нећеш ти?

Вићентије. Не игра ми се.

Арса. (Устаје и прилази му). Зашто, човече; шта ти је?

Вићентије. Тако, не игра ми се, преседо ми је. Засело ми нешто у грлу, као да сам прогутао лауфера или топ.

Арса. Ама, реци шта је?

Вићентије. Кад буде време, казаћу ти. Него — можеш ли наредити да се упрегну твоја кола, ја морам одмах ићи у варош. Нећу се дуго за-

бавити, вратићу се до ручка, али — морам ићи, да богме да морам. Слушај, ако ми ти не даш кола, ја ћу ићи пешке.

Арса. Али молим те, како ти не бих дао кола! Кад сам ти што одрекао? (Отрчи левој кулиси и виче). Машо, Машо! Нема га! Завуче се неваљалац у коњушницу, па спава по цели дан, напије се, а кад га питаш од чега, он вели јео много грожђа. Никола, ој, Никола, зовни ми Машу. Или не; слушај, реци му нека одмах упрегне фијакер. Одмах, разумеш ли! (Прилази Вићентију). Па добро, шта је то? Хоћеш ли ми рећи?

Вићентије. (За се). И од куд баш њен син да се нађе да пише политичке песме? Као да то није могао писати ма ко други, ко год на пример који и нема мајку.

Арса. (Радознало). Имамо времена, док Маша упрегне; ако би хтео, могао би ми и рећи шта је у ствари. Шта знаш, можда бих ти могао и ја помоћи.

Вићентије. (Пошто размишља мало). Имаш право, ти си ми најбољи пријатељ. Од тебе није требало ни до сада да кријем, и ако ми ти ту немаш шта да кажеш.

Арса. Шта знаш?

Вићентије. Знам. Него ево баш да ти кажем; ево шта је у ствари. Ти, брате, видиш како се

[illegible] у годину стари[illegible] болести — [illegible] мој реватизам. [illegible]раво да ти кажем, [illegible] се, сасви[illegible] запустити. Хвала ти, [illegible] си ме позвао [illegible] да проведем овде у винограду [illegible]. Али није то само чист ваздух; мени [illegible] нега. На пример, ја се морам [illegible].

Ар[illegible] те, ако је то, па да те трљамо.

[illegible] није, човече, него хоћу у оп[illegible] [illegible] мени треба неге. А ко ће [illegible] сам? Тако некако испустио сам [illegible] сам био млађи, а сад. . . .

[illegible] је већ доцкан.

[illegible]тије. Шта доцкан? Зашто доцкан, као

[illegible] Вићентије, брате, па ја као мислим...

[illegible]тије. Мислио ти како год хоћеш, ја ћу [illegible]. Ето то ти је то, што имам да ти [illegible] зашто да се не женим као бајаги; зар сам [illegible] старо? Нећу да се женим онако лудо, [illegible] имам жену, него паметно, старију жену, на [illegible]цу, или онако домаћицу жену, управо [illegible]. Шта имаш ти противу тога?

Арс[illegible]. Молим те, ништа.

Вићентије. Па ето видиш, и нашао сам жену [illegible] сам желео и, право да ти кажем — [illegible]јом, готово сам свршио.

Арса. Свршио?

Вићентије. То јест, нисам потпуно свршио, али у ствари то је свршено. Питао сам лепо жену и она ми је лепо одговорила.

Арса. Како ти одговорила?

Вићентије. Како! Тако лепо. Каже: имам сина који свршава Велику Школу; до год ми је он у кући, не могу то чинити, а кад сврши школу и добије државну службу, тада може бити што.

Арса. Па је ли тај свршио школу?

Вићентије. Свршио је, али наопако! То ми и пише жена од јутрос.

Арса. Шта?

Вићентије. Тек што је свршио школу, а он написао некакву политичку песму, па власт, дабоме, осудила га на шест месеца затвора. Ако, песма му треба! А слушај, и она твоја. . . .

Арса. Која?

Вићентије. Она, Зорка. По цели дан само песме чита. Ето, од јутрос у мало ме овако болесног не попе на љуљашку, па још жмурећки, да ми чита неке песме! Избиј ти то њој из шака и из главе. Песме! То је најпоганија ствар на свету. Нити сам још ја видео паметна човека, онако човека од реда, чиновника на пример, да пише песме, него све нека дечурлија.

V

Никола, пређашњи.

Никола. Кола су готова. (Уклања се одмах).

Вићентије. А, готова? Врло добро! (Узима сунцобран и полази).

Арса. (Испраћајући га). Слушај, пожури. Ваљада ћеш бити за један час овде. Знаш да имамо госте на ручку. Ми нећемо седати за сто, сачекаћемо те.

Вићентије. (Већ за кулисом) Добро, добро, доћи ћу брзо.

VI

Арса, затим **Марија.**

Арса. (Сâм). Шта је ово и шта му би? Просто упали се човек! Да ми је знати само: ко га је то навео, ко му то пуни главу, и зашто је он то до сада од мене крио? Не би ми ни сад казао, да не паде у ватру.

Марија. (Долази с лева). Што одоше наша кола у варош, Арсо?

Арса. Што! Оди да ти кажем, па да се чудиш и крстиш.

Марија. Шта је, за Бога?

Арса. Одвезла су младожењу.

Марија. Што се шалиш, Бога ти!

Арса. Волео бих и ја да је шала, али истина је. Ево да ти кажем у чему је ствар: Вићентије хоће да се жени.

Марија. Шта кажеш?

Арса. То што си чула. Хоће да се жени.

Марија. Ама, иди с милим Богом!

Арса. Ти не веруј, а ја ћу богме веровати.

Марија. Па добро; ти си ми увек причао, како он неће никад да се жени, како ти је чак обећао, да ће нас помоћи, кад удајемо Зорку.

Арса. То је, видиш! И ако нисмо сасвим блиски сродници, он нема ближега. Не кажем да би све нама оставио, али тек, толико би могао да нам помогне, да збринемо Зорку.

Марија. А ако се ожени?

Арса. Ако се ожени, онда.... (Махне руком, као кад би рекао: „би и прође").

Марија. Боже, Арсо, па ко то направи? Да није неки наш душманин? ....А коју узима?

Арса. Знам ти ја? Неку удовицу... Али све једно, која је да је, теглиће себи и видећеш како ће се он одбити од нас. Знам ја како је то, кад се матор момак ожени.

Марија. Јеси ли чуо, волела бих да знам, која је то и ко то све направи. Па добро, је ли свршена ствар или сад тек почела?

Арса. И да је сад тек почела, за нас је свршена.

VII

Зорка, пређашњи, затим **Душан** и **Никола.**

Зорка. (Дотрчи). Eво браце из лова; носи нешто, уловио je.

Марија. Ако je што добро, бар за ручак; и тако немамо ништа пробрано.

Душан. (На глави му бела капа с платном на потиљку, на ногама чизме, о врату ловачка торба и лов, а о рамену пушка). Ево вам лова, али нисам био врло срећан. (Скида пушку и торбу и додаје Николи, који je дошао за њим и који одмах односи све).

Зорка. Jеси ли далеко ишао?

Душан. Нисам.

Марија. Да ниси ознојен?

Душан. Нисам, лагано сам ишао.

Марија. Добро си и толико наловио; бар ћемо имати, ако стигне, за ручак. (Хоће да пође, па се врати). Слушај, Арсо; ако хоћеш хајде у кућу, да ово спремим и да проговоримо још реч две. Не може, знаш, та ствар да ми изађе из главе. (Одлази).

Арса. Хајде! (Вади једно писмо из џепа). Ево и за тебе има јутрошњом поштом једно писмо. (Даје га Душану и оде за Маријом).

VIII

Зорка, Душан.

Зорка. Зар си сасвим сâм био?

Душан. Никад ја нисам сâм, кад је са мном мој Азор.

Зорка. Што не отвориш писмо? Зар можеш трпети да га не отвориш? Ја то не бих могла, не бих никако могла.

Душан. (Меһуһи неотворено писмо у џеп). Знам шта је. Је ли већ дошао ко од гостију?

Зорка. Није нико, а чика Виһентије је отишао у варош.

Душан. Тако. Па ти си била сама од јутрос?

Зорка. Нисам, читала сам Дамљановићеве песме. Кад их читам, ја никад нисам сама, мени онда други чак и смета.

Душан. Па колико ћеш их пута већ читати?

Зорка. По сто пута, непрестано, увек! Ах, то су тако лепе песме; ја их већ половину знам на памет. Обећао си ми да доведеш који пут Дамљановића. Познајем толико твојих другова, а њега не познајем. Је ли то мали човек, је ли као ти? Њега, је ли, сви поштују и цене?

Душан. Како ја видим, ти си готово у тог Дамљановића заљубљена, и ако га никад ниси видела.

Зорка. (Загрли га). Ја не знам; не могу да тврдим, али одиста — и ма да изгледа неприродно — је ли, нећеш се љутити што ти признајем?

Душан. Ето ти сад! Што да се љутим. Кад би та љубав била озбиљна, ја бих се премишљао шта да ти саветујем.

Зорка. Душане, уверавам те да је озбиљна. Ја се сама себи чудим шта ми је; покушавала сам да се уверим није ли шала; питала сам се толико пута: зар је могуће волети кога, а не познавати га?.. Кад хоћеш да ти будем искрена, као сестра искрена, ево ти признајем. Немој, молим те, да се љутиш што ти тако искрено говорим; ја мислим, да према теби морам бити искрена.

Душан. Добро, добро. Хајде, иди мајци. О томе ћемо ми други пут озбиљније разговарати; данас сам уморан. Иди и спреми ми једну кафу и пошљи ми јутрошње новине.

Зорка. Нећу да ти пошљем, него ћу сама да ти донесем и кафу и новине. Хоћу одмах сад да разговарамо о томе. Ја ћу стрпљиво чекати, док ти прочиташ све новине и док се мало одмориш, па после да разговарамо.

Душан. Добро, донеси ти кафу и новине, кад хоћеш. (Зорка одлази).

IX

Душан. (Сâм).

Душан. Детињарије! (Седа на клупу). Боже господе, да дуга времена! Ето већ и чика-Виђен-

тије побегао мало у варош. Да видим из новина, ако се игра што добро у позоришту, па да сиђем и ја вечерас. (Вади писмо из џепа). Ово ће бити Огњановић. Моли ме да му опет помогнем; кад бих имао само! (Дотле је отворио писмо и сагледао потпис). Дамљановић! Гле, шта ће он? (Устаје и чита). „Драги Душане. Ти знаш ваљада за мој случај. Ја сам поводом оне песме осуђен на шест месеца затвора; овог часа чујем, да је и у касацији свршено, и сутра, најдаље преко сутра бићу ваљада и затворен. Како су околности моје и моје матере такве, да ми је то немогуће поднети, одлучио сам да пребегнем у Аустро-Угарску, где ћу, радећи на новинама, животарити, док ми се не допусти повратак. Да бих могао то извршити, потребна ми је твоја помоћ, и ње ради доћи ћу сутра теби у виноград, где ћу ти објаснити, како ћеш ми помоћи.“ (Говори). Сутра? То је већ данас. Можда је долазио, па ме није нашао. Никола, еј, Никола, — Никола, ходи! (Наставља читање). „На тебе ваљада смем рачунати, а пишем ти у напред, да сутра не одеш где из винограда, у ком би случају све пропало. Твој Жарко.“ (Говори). Ако ме је тражио, мислиће одиста да сам немарљив и да му нисам хтео помоћи. (Николи). А, ту си; ходи овамо.

X

Никола, Душан.

Душан. Слушај. Није ли ме од јутрос ко тражио?

Никола. Није, господине.

Душан. Нико, нико?

Никола. Нико, господине.

Душан. Један млад човек мојих година. Морао је долазити, само га ти ниси видео. Иди у кућу, па питај.

Никола. Није, за Бога; ја бих га видео. Овај су час стала једна кола код вратница: нисам видео ко је, јер ме Ви дозвасте.

Душан. Сад, је ли? Врло могуће, добро, добро. (Отрчи брзо).

XI

Никола, Зорка.

Никола. (Сâм). Нисам га видео! Као да мени требају четворе очи, да видим једног човека.

Зорка. (Носи на послужавничићу тасу кафе, а у руци један свежањ новина, те и једно и друго оставља на сто под сеницом). Где је Душан, Никола?

Никола. Господин? Стигоше једна кола, неки гост, па господин отрча у сусрет.

Зорка. Гости? Стигли већ? Никола, трчи зови оца, ено га он доле где се оправља она ограда. Да ли зна мајка?

Никола. Не знам, госпођице.

Зорка. Ја ћу у кућу, да јој јавим; иди ти само зови оца! Реци му, стигли гости. (Отрчи она на једну, Никола на другу страну).

XII

Душан, Дамљановић.

Душан. Кажем ти, сасвим је мало требало, па да ме не нађеш; да си раније дошао, тако би било.

Дамљановић. Па ја, управо, бојећи се тога, и писао сам ти један дан раније.

Душан. Знам, брате, али сад сам тек добио писмо, сад. Писмо је стигло још јутрос, али сам се ја тек сада вратио из лова.

Дамљановић. Слушај, можда немамо ни довољно времена; ја ти одмах морам објаснити свој положај, да бисмо се саветовали, како да се управљам према твојима. Дакле, ја морам да емигрирам.

Душан. Молим те, сав ти стојим на расположењу.

Дамљановић. Тога ради Драгиша...

Душан. Петровић?

Дамљановић. Да. Он ће тога ради вечерас прећи у Земун и удесиће тамо да се нађе какав чамац. Ја сам унапред рачунао на тебе, и казао сам да се чамац дотера овамо, иза оних врба. То није далеко одавде?

Душан. Сасвим си добро смислио; то је овде испод нашег винограда.

Дамљановић. Тако сам рачунао. Али, док се то удеси, док Драгиша спреми све, док се врати, док нам јави, могу проћи два три, па и четири дана; могу ли ја дотле рачунати на твоје гостопримство?

Душан. Шта говориш? Којешта! Ако хоћеш два, три и четири месеца. Једва те чекам, а и моји ће ти се радовати.

Дамљановић. Али има ту и неких незгода.

Душан. Ничега. Којешта!

Дамљановић. Мислим ово, на пример: у Београду се не би никако смело сазнати да сам ја овде; ја треба да сам скривен, јер сам већ сад у бегству, па не знам како би то твој отац примио, и у опште, не би ли се то одало.

Душан. (Замисли се). Да видиш....

Дамљановић. Такве се ствари не врше са знањем многих. Један, два пријатеља само... Ја сам изабрао тебе и Драгишу.

Душан. Па ко би ти и био пречи? — Али, видиш, то си добро преметио. Није ту само мој отац, него нас има ваздан. Код нас је у гостима и неки далеки рођак мога оца, један најлојалнији чиновник на свету. Он би те се гнушао, кад би чуо да си ти оно писао; он би то био кадар.

Није мени ни за шта друго, само да тебе не омете. То је, видиш, једна тешкоћа и...

Дамљановић. Па добро, шта ме саветујеш?

Душан. (Размишља). Нешто би доиста требало да ти саветујем. Кад се не би казао ко си? Али... не може; немогуће је не казати се. Него, видиш, то би могло бити, да не кажеш ко си, но да се представиш и мојима и свакоме под другим именом? А? Шта мислиш?

Дамљановић. Па није рђаво. Тако би се још најбоље сачувала ствар.

Душан. Знаш шта; ти се сећаш оног нашег школског друга из Јагодине — Владимира Мицића; ето, узми његово име, ја ћу те представити као свог друга Владимира Мицића? Бива ли?

Дамљановић. Мисао је врло добра.

Душан. Управо славна? Под тим си именом безбедан, а после три или четири дана.... Зна ли још ко да си овде?

Дамљановић. Нико осим Драгише и моје мајке. Мајци сам поверио.

Душан. Мајци, разуме се. Али признај да је ово добро смишљено! Само ваља да смо обазриви, да ти не заборавим име. Знаш, да смо узели ма какво произвољно име, могли бисмо се и збунити, али овако ћемо се увек опоменути због Мицића. Ево, моји иду. Дакле, већ први покушај.

XIII

Марија, Зорка, пређашњи.

Душан. А, мајко, Зорка; ходите да вам представим једног свог доброг пријатеља, мог школског друга. Жжж.... Владимир Мицић. Дошао је да ме види; нисмо се видели већ годину дана. Ово је моја мајка и моја сестра.

Марија. (Дамљановићу, који хоће да јој пољуби руку). Живи били, синко. Добро сте дошли, Душан је и онако са̂м.

Зорка. Ја се сећам, да ми је Душан помињао и Ваше име, говорећи ми по гдекад о својим друговима.

Дамљановић. Извините, ја сам тако непознат дошао.

Марија. О, молим.....

Зорка. Ми једва чекамо госте.

Марија. (Споља се чује жагор и препирка). Но, хвала Богу, ево га и чика Вићентије. Стигао је. Седите, молим Вас.

XIV

Вићентије, Арса, пређашњи.

Арса. Ево га и Вићентије.

Вићентије. Ја сам тачан као часовник; ево сам Вам пре гостију дошао. Нисте због мене чекали.

Марија. Па ипак нам је један гост дошао пре Вас.

Душан. Гост изненада. Мој школски друг и најбољи пријатељ Влајко Мицић. Ово је мој отац; ово је чика-Виђентије, наш рођак и врло добар пријатељ.

Арса. Мило ми је, мило ми је. А заједно сте школу учили, а?

Дамљановић. Да!

Душан. Влајко је родом из Јагодине, па дошао да.....

Виђентије. Из Јагодине?

Дамљановић. Јесте, господине.

Арса. Ама, да нисте ви нешто син Јованче Мицића?

Дамљановић. Јест, управо његов син.

Виђентије. Јованчин?

Дамљановић. Да.

Арса. Ама ти Јованчин син, Јованчин! (Загрли га и љуби). Болан, брате, ко би се томе надао! Па Јованче је мој најбољи пријатељ.

Виђентије. А тако исто и мој. (Загрли га и он).

Арса. Ето ти, људи, што ти је судбина. Знаш ли море, да смо ми браћа, браћа, а не друго. (Загрли опет Дамљановића).

Виђентије. Одавно се нисам тако обрадовао; као да сам самог Јованчу видео. (Загрли га).

Арса. Па које си му ти дете?

Дамљановић. (У великој забуни, нарочито докле су га отимали један од другог и грлили). Једино.

Вићентије. Јединче? Па он је имао много деце.

Душан. (Да извуче Дамљановића). Помрла су; сад ми је баш Влајко причао, помрла су.

Арса. Их болан, брате, а ми о томе и не чусмо ништа.

XV

Никола, пређашњи.

Никола. Стигли су гости. (Одмах се повлачи).

Марија. Зорка, хајде брже. Хајдете и Ви, изволте. (Отрчи одмах, а Зорка за њом).

Арса. (Дамљановићу, хватајући га под руку). Хајде, хајде са мном; нећу да те пустим од себе.

Вићентије. (Хватајући га с друге стране под руку). Мило ми је, као да сам самога Јованчу видео. (Тако га под руку изведу).

Душан. (Који је застао, полазећи за њима). Но, ово је испало како се нисмо надали. Куд нам паде на памет да нађемо баш то име!
(Оде за њима).

(Завеса пада).

ЧИН ДРУГИ

Соба у виноградској кући са отвореном терасом, над којом се види у поље истурено платно.

I

Дамљановић, Зорка.

(Седе за столом; она чита књигу, а он пуши).

Дамљановић. Мене врло пријатно изненађује, што сте у тим песмама умели да нађете збиља најлепша места.

Зорка. Ево слушајте и ово:

Тебе се љубав још коснула није,
Ти још роб ниси, срце моје,
Па кличи и весело певај свему
И љуби, све љуби — све је твоје!

Дамљановић. У Вас је одиста песничка душа, а то Вас чини још лепшом.

Зорка. Значи, без тога ја нисам лепа, је л' те? Будите мало сурови, реците ми то.

Дамљановић. Ако желите да говорим неистину.

Зорка. А кад бисте казали истину?

Дамљановић. Кад бих казао истину, морао бих Вам рећи да сте лепи, да сте врло лепи, и Ви бисте ми то морали веровати.

Зорка. Морала? А зашто бих морала?

Дамљановић. Јер, прво, ја сам врло строг судија, кад је реч о лепоти; а, друго, ја то ни једној девојци до данас нисам казао. Први пут Вама, и доиста се чудим да имам само толико куражи или, боље рећи, толико поверљивости. А имам је према Вама од првог сусрета.

Зорка. Поверљивости?

Дамљановић. Јест', јест'. Мени се тако чини, као да се ми већ давно познајемо; као да смо одрасли заједно, чини ми се да нема тајне, коју ја Вама не бих поверио?

Зорка. Охо! То смо ми врло брзо дошли и до тајана. То су опасне ствари; боље да пређемо опет на Дамљановића, да читамо његове песме. (Прелистава књижицу). Видите, ја остајем при своме, да тај Дамљановић, који тако лепе песме пише, не може бити обичан човек.

Дамљановић. Молим Вас, Ви ме не разумете. Ја никако не мислим спорити то, да су Дамљановићеве песме лепе; за мене је то мишљење пријатно, то јест и ја се слажем с Вашим мишљењем. Али се ипак не могу да помирим с тим,

што Ви уопште не допуштате, да песник може бити обичан човек.

Зорка. Не кажем ја песник уопште, већ он, Дамљановић. Ја сам и друге песнике читала, истина не толико пута, али сам их читала, па има их за које бих и допустила, али Дамљановић... он не може бити обичан човек, он чак не сме бити обичан човек.

Дамљановић. А када би ипак био?

Зорка. Кад би био, ја га не бих више волела, то јест.... (Збуни се).

Дамљановић. (Устаје живо). Како? Дакле Ви?.. Ви њега волите?

Зорка. (Устаје такође). Не, али... Молим Вас, ја сам којешта казала, ја волим његове песме и... како да кажем... Не знам. О томе ћемо други пут разговарати. (Побегне).

II

Дамљановић. (Сâм). Дакле, ту смо! Тако стојимо, дакле! Песме моје. (Шчепа књижицу). Ви сте ми стекле највећу и најдрагоценију награду. (Преврће листове). Овде је подвукла. А! Ево и овде, и ово, све најлепша места. Како их је осетила, како их је нашла! Она их је читала по сто пута; она их увек носи уза се; она другује с мојим песмама и — она ме воли. (Замисли се). То јест, она

воли њега, Дамљановића, кога и не познаје и у коме она замишља необичног човека; па да ли то значи да она воли и мене? (Седне и замисли се).

III

Душан, Дамљановић.

Дамљановић. (Душану, кад овај уђе). Шта је, јеси ли примио данашњу пошту?

Душан. Јесам.

Дамљановић. Нема ничега од Драгише?

Душан. А јеси ли ти њему обратио пажњу, да на моју адресу пише?

Дамљановић. Да.

Душан. Али има једно писмо на твоју адресу, које је донео нарочити момак из вароши. (Даје му).

Дамљановић. То је извесно од моје мајке. (Отвори и прочита у себи). Да, пита ме мајка, би ли смела доћи да ме види. Тек један дан како смо се растали!

Душан. Па нека дође, разуме се нека дође. Али реци ми, није ли то била мала необазривост, што је писмо адресовала на твоје право име?

Дамљановић. Не, јер онај, који га је донео, није момак; то је мој рођак.

Душан. Опет... Опет одговори твојој мајци, нека дође.

Дамљановић. Та да̀, али знаш због ове промене имена мог, како бих, кад би мајка дошла?

Душан. Објаснићемо јој ствар.

Дамљановић. Јавићу ја њој да дође, само ако је велика потреба, ако има што да ми саопшти, јер она се заузела за помиловање. А тај мој рођак чека, је ли?

Душан. Да, чека на одговор.

Дамљановић. Хајдемо, да му кажем одговор. (Оду).

IV

Арса, Вићентије.

(С поља се чује жагор и свађа; улазе обојица и носе дугачке штапове на којима су удице и неке лимене кутијце у којима су глисте).

Вићентије. (Баци кутију с глистама). Ево ти глисте, твоје су; из твога су винограда, узми их! Али с тобом ја више никад нећу пецати рибе.

Арса. Молим те, није ту сада реч о глистама, него по чему сам ја сад крив, што нисмо ништа упецали?

Вићентије. По чему? По томе, што ти не знаш ни најосновније ствари из пецања, јер не умеш да ћутиш. Таман мој пловак почне да мрда, а ти мораш да проговориш.

Арса. Није да морам....

Вићентије. Па оно, да богме, није да мораш

него хоћеш. Зар ти мораш мене непрестано испитивати о мојој женидби, па и онда кад пловак заигра. Ето, прозебле ми и ноге за банбадава, па чувај се ти сад; да богме, да се морам женити.

Арса. Па добро, Вићентије, жени се; али ја сам као хтео да проговоримо нешто. Знаш како је, отац сам, па морам мислити на све, а ти си ми пријатељ и тако рећи рођак. И ако нисмо блиски, ја ипак немам ближега од тебе.

Вићентије. (Остављајући удицу). Знам да немаш, немам ни ја. Па добро шта имаш да проговоримо? Ето, говори сад, овде у соби, лепо на тенане, а не кад пецамо рибе.

Арса. Видиш, ми смо онако... како да кажем?... Знаш како је то, кад човек има рођака, па... рачунали смо на тебе. Ти си тако рећи и обећао у неколико, да ћеш нам помоћи, кад будемо давали Зорицу.

Вићентије. Јест, онако уз реч.

Арса. То јест, ја не кажем да си обавезан, него више као рођак.

Вићентије. Како као рођак?

Арса. Хоћу да кажем, није ствар под морање, него... Ево шта је у ствари и молим те да ме лепо чујеш. Видиш, то је само једна судбина; ништа више него судбина. Дакле, ти видиш, овај Јованчин син је дошао нама у госте?

Вићентије. А, то јест; то право кажеш. Сасвим паметно. И мени се види добар дечко.

Арса. Па онда, из добре је куће; ти знаш да Јованча добро стоји, а дете је свршило школе.

Вићентије. Та ти је реч паметна, то је особито добра прилика. Ако ме питаш, и ја ти то, Арсо, саветујем.

Арса. Е, видиш, то ми је мило што се слажеш са мном. Да ти кажем, дакле, шта сам већ учинио.

Вићентије. Шта?

Арса. То нисам ни Марији казао, али теби морам. Чим сам видео дете, а мени се допало, па одмах, брате мој, седнем ти ја, те напишем писмо Јованчи као старом пријатељу.

Вићентије. Ама зар си му писао, Бога ти?

Арса. Казао сам му, да ми је његов син у гостима, да сам га примио само тако може бити, као отац дете своје, па сам позвао и њега — Јованчу — да дође. Молио сам га да дође што пре, јер, казао сам му, имам с њим важан, врло важан разговор.

Вићентије. Кад си му писао?

Арса. Јуче, и писмо је одмах и отишло дневним возом. Он је још синоћ имао писмо. Могао је и ноћас стићи, ако је пошао ноћним возом.

Вићентије. Доћи ће он, знам га, доћи ће; али може бити тек данас дневним возом.

Арса. Е, видиш, ја сам му тако написао, да се морао одмах одлучити на пут. Ја све верујем да је он већ јутрос стигао у Београд, па зато управо и хоћу с тобом да разговарам. Кад дође, дабогме, дочекаћемо га лепо, као старији пријатељи, — па знаш, то је незгодно да му ја о тој ствари говорим; није ред да ја као отац намећем неком своје дете, него мислим, то би могао ти, као пријатељ, и то више као са своје стране. А? Шта мислиш?

Вићентије. И с тим се слажем, савршено се слажем. И није лепо да му ти говориш, родитељ си; него ћу то ја њему, о томе не брини. Видећеш ти како ја умем да будем пријатељ.

Арса. Знаш, Марија је противна томе, да ми натурамо своје дете. Она би волела, да се ствар тако удеси, па да изиђе, као да то Јованче са своје стране тражи.

Вићентије. Не брини ти то; немој ти мене учити како ћу ја, то је моја ствар. Но слушај, ја морам и мало да се одморим; прозебао сам. Да богме да сам морао назепсти; где си ти видео још ревматичног човека да пеца рибу.

Арса. Па одмори се; зашто се не би одморио? Ако хоћеш попи и један чај или теј од зове. Да кажем да ти спреме.

Вићентије. Нећу. Хоћу само да прилегнем мало. Осећам да ме жига овде. (Одлазе обојица).

V

Дамљановић, Душан.

Душан. Можда не би било рђаво, кад бих ја мало сишао у Београд? Шта мислиш?

Дамљановић. Одиста не би; пријатно ми је и овде у гостима, али бих ипак волео, да се та ствар сврши што пре.

Душан. Чуо си шта каже твој рођак; врло је могућно да добијеш и помиловање, сутра ће се поднети предлог.

Дамљановић. Право да ти кажем, не знам зашто, али сада веома желим помиловање.

Душан. Онда ћу сутра у Београд; боље је за сутра да оставим.

IV

Никола, пређашњи, затим **Мицић**.

Никола. Један господин дошао, тражи нашег господина.

Душан. Ваљада какав гост? А где је отац? Нека дође тај господин овамо. (Никола отвори врата и пропушта Мицића, а сâм се уклања).

Мицић. (Паланачки трговац, без кравате, с ланцем о врату; носи куфер са собом). А је ли овде Арса?

Душан. Мој отац? Сад ћемо га звати.

Мицић. А, ти си његов син? Е, жив био,

жив био! Како? Шта радиш? Ти си, је ли, учио школу с мојим Влајком?

Душан. С којим Влајком?

Мицић. Па ја сам Влајков отац, Мицић из Јагодине.

Душан и Дамљановић. (Поражени). Мицић?!

Дамљановић. Ама, отац Влајка Мицића?

Душан. Из Јагодине?

Дамљановић. То не може бити?

Мицић. Ето ти сад, не може бити! Као да ја не знам ко сам ја?

Душан. То јест; то може бити, али... Како да кажем?.. Молим Вас седите, а... Ви сте ваљада из Јагодине?

Мицић. Јест, из Јагодине, па дошао. Пише ми Арса; каже: мој син Влајко овде у гостима, а Влајко, брате, ено га у Јагодини, жив и здрав. Ко ће му га знати шта је то, тек знам, као два и два четири, да је Влајко у Јагодини. Питам Влајка, не зна; погледам Влајка, тамо је у Јагодини; е па шта му је онда то? То нису чиста посла?

Дамљановић. (За се). Боже господе, шта ћемо сад?

Душан. (За се). Ово је, да те Бог сачува! (Гласно). Управо има једна ствар, али молим Вас, седите, седите, ја ћу Вам ту ствар објаснити; или,

боље, ето овај господин (Показује на Дамљановића), он ће Вам ту ствар још боље објаснити.

Дамљановић. Ја! Ја не умем ништа да објасним. Цела је ствар управо загонетка.

Мицић. Ама каква загонетка? Нема ту загонетке. Ја сам хтео да идем право у полицију; после кажем, хајде да идем најпре до Арсе, да видим шта је то?

Душан. Сасвим сте добро урадили, што сте најпре дошли овамо, да се објаснимо. Ја ћу Вам одмах ствар објаснити; дакле, као што Вам је познато, Ваш се син зове Влајко.

Мицић. Па да богме да ми је то познато.

Душан. Јест, Ваш син је управо сад у Јагодини; то је сушта истина.

Мицић. Знам ја то, али... Где је, Бога Вам, Арса. (Диже се).

Душан. (Преплашено). То јест, молим Вас, будите стрпељиви; ствар се на крају крајева мора објаснити. Зваћу ја оца; сачекајте га. Дакле, видите, самим стицајем околности, моментано, или управо рећи привремено, Ваш је син овај мој пријатељ.

Дамљановић. Привремено, знате.

Мицић. Ама, шта је вама, децо? Мислите ли да сам ја луд, те не знам ко је мој син. А после, и то нека ви је на знање, немам ја никакве привремене деце.

Душан. Али молим Вас, стрпите се само за мало; ова се ствар мора на крају крајева објаснити.

Мицић. Где је, молим те, Арса, па ћу се ја то с њим објаснити.

Душан. Међутим, ствар је врло проста, само кад бисте хтели да ме саслушате. Видите, и овај мој друг и ја, ми смо најбољи пријатељи Вашега Влајка, и ми, што је главно, знамо и признајемо то, да је он у Јагодини. И кад ми то признајемо, онда је одиста ствар врло проста. Дакле, видите, овај мој пријатељ осуђен је, осуђен је за политику, писао је, знате, по новинама; он тако пише по где кад, и то противу владе.

Мицић. Ако, посветила му се! Нека пише.

Дамљановић. Ето видите. Браво, Ви сте човек!

Мицић. А, ја што се тиче начела, то јесам. (Пљеска се по грудима). Ја сам начелан!

Душан. Браво! Па видите, молим Вас, онда нас Ви морате помоћи; морате нас због начела помоћи.

Мицић. Ама шта да вас помогнем?

Душан. Дакле, чујте најпре у чему је ствар. Овај мој пријатељ, као што Вам рекох, због тога што је тако писао, осуђен је на шест месеца затвора и, дабогме, он би то морао и одржати.

Мицић. Морао би. Ако га је власт осудила, морао би.

Душан. Дакле, он се спрема да побегне.

Дамљановић. У Аустро-Угарску.

Мицић. Онако?

Душан. Јест. Зато је, дакле, и дошао к мени, док се спреми чамац; а да га не би познали ни овде код мене, он је узео име једног свог најбољег пријатеља, Вашега сина. Ето, то је цела ствар.

Мицић. Ама, па да се то нешто не изврне, па да мој син мора да одржи оних шест месеца затвора. Оно, знаш... начело, начело, али...

Дамљановић. Та, за Бога, нисам ја то име узео пред властима, већ само овде, у винограду, управо у фамилији.

Душан. Сасвим невино; то је више шала.

Мицић. Није баш ни шала.

Душан. Од Вас се не тражи ништа више, већ само овде код нас да не одате, да он није Ваш син; другим речима, Ви га морате привремено признати за свога сина. То је све, а онда — Ви то, знате, морате учинити и за љубав начела.

Мицић. Оно, како да Вам кажем, ја сам за љубав тога начела већ доста чуда починио. А није да се бојим; ето, једанпут сам се за љубав начела посвађао и са женом, али...

Душан. Овде бисте управо учинили највеће дело и жртву начелу.

VI

Арса, Марија, Зорка, Вићентије, Никола и пређашњи.

Арса. (Притрчи први и загрли Мицића). Опрости, опрости, брате!

Вићентије. И мени да опростиш. (Загрли га и он).

Арса. Сад ми тек момак рече да је један путник стигао; одмах сам се сетио да си ти. А где је твој сандук? (Нађе га). На, носи ово. (Даје момку, који одлази).

Вићентије. Да сам сазнао да ћеш овим возом доћи, ја бих дошао, изишао бих на станицу!

Мицић. Зашто, молим те?

Арса. Па како си, како? А? Добро изгледаш. А, чекај да те упознам: ово је моја жена, моја ћерка, мој син и Влајко, кога ја не одвајам од својега детета.

Мицић. То јест.... (Буни се).

Душан. Да, ја сам већ говорио господину Мицићу, да је његов Влајко овде као у својој кући.

Вићетије. Замисли само како смо се изненадили, кад нам рече, да је твој син.

Мицић. Кој?

Душан. (Мицићу). Знате, начело је овде важније од свега, дакле, другим речима, господин Вићентије каже како нас је то пријатно изненадило

и, разуме се, мило нам је било, знајући да ће то и Вама бити мило, јер, знате, кад човек помисли на начело.

Мицић. Да, да, мило ми је! Па како си ти, Арсо, како? Како жена, деца? Здрава су, а? Мило ми је. А ти, Вићентије?

Вићентије. Ја тако....

Мицић. Грдно си оматорио.

Вићентије. То јест, по чем ти то мислиш?

Марија. Како је госпођа?

Арса. Истина, болан, па зар ти сем Влајка сва деца помрла? А ја о томе ништа не знам.

Мицић. Како? Имам, брате, шесторо деце.

Вићентије. Шесторо?! А Влајко каже, да ти је он једини?

Мицић. Ама који Влајко?

Душан. То јест, молим да се разумемо. Дакле, Ваш син Влајко... Знате, ту је начело главна ствар, — он је управо казао, да је он једини мушкарац.

Мицић. Ама, имам ја још три сина код куће!

Арса. Како?

Дамљановић. (Врло збуњено). Да... нас смо три брата, ја и још двојица.

Душан. Ствар је донекле потекла због неспоразума, који се може десити и код мање заплетених предмета но што су деца. Дакле, из тога не-

споразума, за који се за сада не може тачно да сазна, да ли је потекао због неугодно постављеног питања или рђаво исказаног одговора, изродило се или, боље, излегло се... Другим речима, мој отац се много радује Вашем доласку, газда Јованче, те, кад Вам је син овде, да проведете у нашем друштву дан два, да будемо заједно. Видите како је овде код нас лепо. Овде је управо одлично и... молим Вас, бар овде треба да је човек начелан. Је л' те?

Мицић. Јест, брате; не кажем да не треба.

Зорка. (Дамљановићу). Видите ли, како смо Вас пријатно изненадили. Ви нисте ни знали да је отац позвао господина Вашега оца.

Дамљановић. Одиста, изненадио сам се!

Душан. И тек како се обрадовао! О да сте видели како су се загрлили! То је доиста дирљива сцена, кад се загрле син и отац.

Мицић. Ама, кој се загрлио?

Душан. Знате, говорим у опште о љубави синовљевој и родитељској.

Марија. Али за Бога, Арсо, држимо човека на ногама, а тек што је стигао. Нисмо га ни понудили.

Арса. Право кажеш. Хајде, Јованче; ево овамо у собу, ако хоћеш да се умијеш. Ево овамо су ти и ствари.

Мицић. А, баш те молим. (Одлазе и остали за њим, а само остају Зорка, Дамљановић и Душан).

VII

Душан, Дамљановић, Зорка.

Душан. (Који је пошао, враћа се, те Дамљановићу на страни). Ја морам тамо, да ствар потпомажем, јер, видиш, не иде баш глатко.

Дамљановић. Молим те, јер ја не умем ништа, ја бих само одмагао.

Душан. Не брини. (Оде).

VIII

Зорка, Дамљановић.

Зорка. Ви сте сад врло весели?

Дамљановић. Ја? Напротив.

Зорка. Па дошао Вам је отац?

Дамљановић. Отац? — Да, он је... он је дошао. Али ја ипак нисам весео, ја управо не могу бити весео.

Зорка. А зашто не бисте били весели?

Дамљановић. Осећам, кад год сте Ви присутни, да нисам весео.

Зорка. Ја?

Дамљановић. У ствари ја Вам не говорим истину, јер ја одиста волим, кад сте ви ту, па ипак. . . . .

Зорка. И мени је пријатно Ваше друштво; приметила сам да и Ви волите песме. Мени се сви смеју и грде ме, што непрестано читам песме; Ви их једино стрпељиво са мном читате.

Дамљановић. Како бих их ја радо увек с Вама читао!

Зорка. Па да их читамо. (Узима књижицу, која је била на столу).

Дамљановић. Дајте ми да Вам ја изаберем шта да читате.

Зорка. (Прелистава књигу). Не, сама ћу... Или хајде, одиста да видим која се песма Вама највише допада. (Даје му књижицу).

Дамљановић. Читајте ово. (Тражи). Да, ово.

Зорка. (Чита).

И кад бих смео, ја снаге не бих имао,
Да своје срце пред тобом отворим,
Већ ћутим немо,
Ал', ми се разумемо;
Ил' гдекад јоште погледом говорим....

Дамљановић. Јесте ли прочитали?

Зорка. Јесам.

Дамљановић. Прочитајте, молим Вас, још једанпут.

Зорка. О, ја то знам и на памет.

Дамљановић. Па реците.

Зорка. (Говори).

И кад бих смео, ја снаге не бих имао,
Да своје срце пред тобом отворим,

Већ ћутим немо,
Ал', — ми се разумемо
Ил' гдекад јоште погледом говорим....

Дамљановић. Ох! Кад бих ја могао те стихове да изговорим.

Зорка. А зашто не бисте могли?

Дамљановић. Управо, могао бих; али кад бих смео?

Зорка. А зашто и да не смете?

Дамљановић. „И кад бих смео, ја снаге не бих имао“ ....

Зорка. Ето, видите, да бисте их могли изговорити. Продужите.

Дамљановић.

И кад бих смео, ја снаге не бих имао
Да срце своје пред тобом отворим....

Зорка. Продужите.

Дамљановић. Не. Оно што бих хтео да кажем, казао сам и са оволико.

Зорка. А, то сте хтели само да кажете?

Дамљановић. Да.

Зорка. Да кажете? Коме?

Дамљановић. Вама?

Зорка. Мени?!

Дамљановић. Одиста, госпођице, ја немам снаге, и ето не умем ни речи да нађем; међутим, то је одиста тешко; мени је бар тешко.

Зорка. Али ја Вас све мање разумем.

Дамљановић. У томе и јесте сва тешкоћа. Ја бих волео, кад бисте ме хтели разумети, а и да не кажем; кад бисте ме хтели ослободити тога да Вам казујем, јер ја то не умем.

Зорка. Кад бих вас ослободила тога да ми казујете? Па лепо, ево ослобођавам Вас.

Дамљановић. Али не. Ја у ствари не желим да ме ослободите. Управо, Ви видите и сами, да сам ја ужасно збуњен, и ја не знам шта желим, а шта не желим.

Зорка. Не знате шта желите?

Дамљановић. Знам, знам одиста шта желим, али... ето видите како се све више збуњујем и како све мање умем да кажем што хоћу. Немам храбрости да говорим отворено, а кад бих је имао...

Зорка. Ја увек отворено говорим.

Дамљановић. За цело, томе сам се требао научити од Вас. Ви сте ми отворено признали да волите Дамљановића.

Зорка. Нисам Вам то признала.

Дамљановић. Јесте. У осталом, и да нисте, ја бих то увидео.

Зорка. Па и кад бих га одиста волела?....

Дамљановић. То би ми онда требало само храбрости да.....

Зорка. Вама?!

Дамљановић. Да, јер ево... одлучио сам се

да будем отворен: јер ја Вас волим. Нисам умео то да Вам кажем лепим речима; недостају ми. Нисам умео да Вам то кажем на некакав згоднији начин, неумешан сам. Ја молим да ми опростите, што сам најзад морао овако сурово, овако просто да Вам кажем то.

Зорка. Али, господине. . . .

Дамљановић. Ево, ја се већ кајем што сам говорио, кад нисам умео рећи; ја се већ бојим да сам пренаглио; ја се. . . .

Зорка. За цело сте ме изненадили.

Дамљановић. Ти су осећаји изненадили и мене својом наглошћу. Да ли што су Вам ти стихови тако омилели, или Ваша изјава да волите Дамљановића. . . .

Зорка. Али та изјава. . . .

Дамљановић. Она ме је много охрабрила.

Зорка. Она! Она Вас је најмање могла охрабрити. Но кад сте већ повереник моје тајне, и кад сте Ви према мени били тако отворени, у истини заслужујете, да то и ја према Вама будем. Ја Вам не могу спорити, да сте и Ви од прве код мене стекли неко поверење; ја Вам чак признајем. . . .

Дамљановић. (Весело) Признајете?

Зорка. . . Да ме Ви интересујете; симпатични сте ми, могла бих бити с Вама добар и искрен

пријатељ; али... Ви сте ми једном украли признање да волим Дамљановића, па зар Вам то није довољан одговор на вашу изјаву? Када сте већ знали за моје осећаје према Дамљановићу, зашто сте и покушавали да чините изјаве, које су, ево, довеле у незгодан положај и Вас и мене.

Дамљановић. Зашто сам чинио те изјаве! Зато, што нема разлике између Дамљановића и мене.

Зорка. Нема разлике? Али, за Бога, Дамљановић је песник; он је написао ове красне песме, које су ми душу освојиле, а Ви... Ви сте обичан човек. Ја иначе немам ништа противу Вас, али, Ви сте обичан човек; једете, спавате, пијете, идете, говорите као и сви други, сасвим као и сви други обични људи. Размислите, па ћете и сами видети да је тако. Ево, ја ћу Вас оставити да будете слободни, па да размислите и сами, а кад увидите ту разлику, казаћете ми. Ја нисам рада, да се ми једно на друго срдимо. (Оде).

IX

Дамљановић, затим **Душан.**

Дамљановић. (Сâм, дуго и замишљен гледа за њом). Дакле, ја сам обичан човек, а она воли Дамљановића, који није обичан човек!

Душан. (Долази брзо). Добро је, не брини се. Ствар иде добро. Донекле је било и повуци и по-

тегни; увек сам морао ја да упадам у реч, да спасавам ситуацију и уза сваку трећу реч да опомињем газда Мицића на начело; али кад се једанпут омаче, па слага, он сада боље удешава ствар но ја.

Дамљановић. Добро; добро је све то, али слушај, ја бих хтео, ако могу, још вечерас ићи одавде. Ићи ћу у Београд, па ћу се тамо ма где скрити или, најзад, предаћу се властима.

Душан. Али зашто?!

Дамљановић. Тако. Мој положај је овде врло незгодан, управо чудноват.

Душан. Па видиш ваљада, да смо савладали све незгоде.

Дамљановић. Ипак, ипак је то врло тежак положај. Ја сам овде и Дамљановић, а и нисам; ја сам овде и обичан човек, а и нисам, и тако даље. Ја то не могу; волим шест месеца затвора, него шест дана ових мука.

Душан. Немој, молим те, бити нестрпељив. Незгодно јесте, али стрпи се. Ево, ја ћу послати кога у варош, да нађе Јанковића, те да га упита има ли одговора. Сачекај ме. (Одлази).

X

Дамљановић. (Сâм).

Дамљановић. Нека говори он шта хоће, али

је до крајности незгодан овај непријатан, скроз лажан положај. Ја не умем већ више да играм ову улогу; изгледам сâм себи смешан, спутан, сплетен, па чак и низак; једном речи, обичан човек. Ах!... Обичан човек!... Све ћу ствари спремити и просто... просто побећи ћу. Није можда лепо, али, најзад, то може учинити један обичан човек, као што сам ја. (Оде).

XI

Вићентије, Мицић.

Вићентије. (Води под руку Мицића). Дакле, видиш и сâм; ето, у томе је цела ствар, мој Јованче.

Мицић. (Чује се) Ама не кажем, него....

Вићентије. Слушај ти мене. Девојка је добра, а и твоје дете, колико сам га за ово два три дана промерио, врло је добро. Па онда, Арса је твој стари пријатељ.

Мицић. Па добро, добро; да се промислим (За се). О, Боже Господе! У шта сам ја запао, сад још да женим и туђу децу!

Вићентије. Па онда да ти кажем, онако у четири ока, ни девојка није без ичега. Нема Бог зна шта, али опет збринуо је Арса.

Мицић. Па добро, добро....

Вићентије. Пристајеш ли? Оди да се ижљубимо.

Мицић. Ама, шта пристајем?

Вићентије. Па шта се, за Бога, будиш?

Мицић. Није, човече; не будим се, али није то тако. Не знаш ти моје муке.

Вићентије. Ух! Чудне ми муке! Женидба, брате, то ти је данас најмања мука на свету.

Мицић. Па кад је најмања, што се ти ниси оженио, него се вучеш по свету с тим ревматизмом као пребијена мачка.

Вићентије. То јест, како ти то мислиш, да се ја вучем. (Исправља се). Пре свега, ја идем врло добро; управо и не осећам више никакав бол, а затим, кад баш хоћеш да ти кажем, ево и ја се женим.

Мицић. Ти?

Вићентије. Јест, ја... и немој то два пута да ме питаш.

Мицић. Е, па жени се, брате, и нека ти је срећно, а немој за другога да се бринеш.

Вићентије. Да се не бринем? Пре свега и ти си ми пријатељ и Арса ми је пријатељ: хоћу да се сродите. Имате ваљану и лепу децу... Право да ти кажем, овај твој и не личи на тебе.

Мицић. Па дабогме да не личи.

Вићентије. Него на кога личи?

Мицић. А откуда ја знам! Ја бих и сâм волео да знам на кога он личи.

Вићентије. Ама како?

Мицић. (Зловољно). Тако. Зар ја знам како. Има деце на свету, па ни на кога не личе.

Вићентије. Имаш право, то има. Него сад није питање на кога он личи, већ кажи ти мени на шта си се одлучио, па да ми лепо зовнемо Арсу, те ако Бог дâ да свршимо ствар.

Мицић. (За се). А не, ово овако више не иде. Не могу ја да будем ничија комедија. Баш и ако сам начелан, нисам ја циркус или менажерија и такве ствари.

Вићентије. Шта се размишљаш?

Мицић. Знаш шта, брате, да ти кажем искрено: размишљам се да узмем свој сандук, па да идем што пре одакле сам и дошао.

Вићентије. У Јагодину?

Мицић. Јесте, имам ја тамо свога посла.

Вићентије. Али, молим те, зар да ми не одговориш ништа?

Мицић. Одговорићу ти ја отуда.

Вићентије. Што отуда? Хоћеш ваљада да се разговараш са женом?

Мицић. Јест, да се разговарам с њом.

Вићентије. Е, то је друга ствар, то је сасвим друга ствар. Разуме се, не бива без договора; заједно сте га, што кажу, родили, заједно одгајили, па право је да га заједно и збринете. Право је.

Мицић. Јест, право је. Па зато, ево ја ћу још вечерашњим возом да идем.

Вићентије. Добро, добро, што пре то боље.

Мицић. Ех, тако. Одох ја да се спремим, а ти ме причекај. (Оде лево).

XII

Вићентије. (Сâм).

Вићентије. Хоће да буде нешто. Море још кад сам своју ствар почео, видео сам ја да сам срећне руке. (Вади писмо из џепа). Опет ме зове; вели још једну реч да кажем за њега, па је ствар свршена. Морам, отићи ћу сутра, али ћу поставити услов да ми тај безбожник никада у кућу не привири.

XIII

Арса, Марија, пређашњи.

Арса. Е? Је си ли разговарао, Вићентије?

Вићентије. Богме, јесам.

Марија. Па шта каже?

Вићентије. Арсо, дај ми руку. Марија, дај ми и ти руку. Или чекај, немојте ми давати руке, док не дође одговор из Јагодине.

Арса. Из Јагодине?

Вићентије. Он хоће вечерас да одпутује у Ја–

годину, да се разговара са женом. Дабогме, дете му је, колико њему толико и њој. А што се њега тиче, он сасвим пристаје.

Марија. Да ти ниси само, Вићентије, нешто сувише натурао, јер, право да ти кажем, јединица ми је, а није ми ни стара девојка, може поседети, па ако је он хоће добре воље и тако рећи да изиђе као да је он хтео, а не да смо му је ми нудили.

Вићентије. То није твоја брига, снахо. Ја, кад нешто примим на себе, знам шта радим и како урадим.

Арса. Зна то, Вићентије.

Марија. Нешто ми се само не свиди тако много, као зашто он хоће сад да иде у Јагодину.

Арса. Јест, то није добро.

Вићентије. Па, зар ти не кажем? Хоће да разговара са женом.

Марија. А да неће он само да се извуче, па отуда и да не одговара више.

Арса. Сасвим. И то може да буде.

Вићентије. (Размишља). Може. Не кажем да не може.

Марија. А ја, Бога ми, немам моје дете за разбацивање, па да он после по целој Јагодини прича, како смо му нудили ћер. Ја сам теби говорила, Арсо, ја сам била противна, да му ми

нудимо. Ако му се допада дете, нека је он тражи. Друго је, да је он то одмах дочекао, па свршио, а друго је ово, што тек иде у Јагодину, па тамо да се размишља.

Арса. Јест, тим се у неколико излаже девојка. Он је требао рећи: да или не.

Вићентије. (Који је дотле мислио). Знате ли шта сам ја овога часа мислио?

Марија. Шта?

Вићентије. Да ми њега, силом или милом, задржимо вечерас и сутра, да не иде у Јагодину, а ти, снахо, да пишеш његовој жени писмо, да одмах сутра дође.

Арса. То би могло.

Марија. Али не познајем жену.

Арса. Ако не познајеш. Ево, Вићентије ће саставити писмо. Треба казати: „Драга госпођо, таква и таква ствар. Ваш муж и ваш најстарији син овде су код нас у гостима и ја Вас молим да и Ви одмах првим возом дођете; мило ће нам бити, а има и једна важна ствар. . . .“

Вићентије. Не важна, него породична ствар.

Арса. Једна породична ствар... То ће већ Вићентије саставити. Али о томе не смемо њему ништа говорити, па кад му буде овде жена, он онда нема куд. То си се добро сетио, Вићентије.

Марија. Ако ви кажете да је тако добро...

Арса. Ево Душана и Зорке. Они не треба о томе да знају. Немојте пред њима говорити.

XIV

Душан, Зорка, пређашњи.

Душан. Али где је тај Влајко? Тражим га по целом винограду.

Зорка. А ја Вас, чика-Вићентије, тражим: спремила сам вам теј од зове.

XV

Мицић, Дамљановић, пређашњи.

(Мицић и Дамљановић истовремено ступају на позорницу, један с лева а други с десна, и сваки носи по један куфер. Прилазе један другом и пренеражено се погледају).

Дамљановић. Где сте Ви пошли?

Мицић. Ја кући, брате мој; ама где ћеш ти?

Дамљановић. Ја?... Ја управо... Да, и ја ћу с Вама. (Мицић, престрављен, испусти куфер и крсти се).

Арса. Гле, гле! Гле, како питају један другог где ће, а овамо договорили се, а? Знамо ми то, него нећете. Обојица ћете остати.

Сви. Обојица, обојица! (Вићентије и Арса отимају сандук Мицићу, а Душан и Марија Дамљановићу).

Мицић. Молим; ето нека остане тај... тај мој син, а ја ћу ићи, ја морам ићи.

Дамљановић. Не, не! Не, молим вас; макар остао и мој отац, ја морам ићи.

Сви. Не, не! Не може то тако. Неће ни један. (Отму им сандуке, а они управе очајне погледе једно у друго).

(Завеса пада).

ЧИН ТРЕЋИ.

Пред виноградском кућом, која је у дубини с малим и увученим балконом. Врата су мало виша, а до њих воде широке камене степенице. Пред кућом мали сточић и две три столице.

I

Арса, Вићентије, Марија.

(Излазе из куће са сунцобранима под мишком. Марија их прати).

Арса. (Излазећи први). Јесу ли та кола већ готова? Бојим се да не одоцнимо.

Вићентије. Слушај, Арсо, ја готово мислим да ти и не идеш.

Арса. Па рекли смо тако.

Вићентије. Јесте, рекли смо, али ја и тако морам у варош, имам посла. Знаш, ја сам опет јуче добио писмо, па морам да идем да свршим ону ствар са оним безбожником.

Арса. Па знам, али ти ћеш се око тога забавити, а жена не може с тобом јурити по министарствима, те чекати те, док ти не свршиш тај посао.

Вићентије. То јесте. Па добро, хајдемо заједно.

Арса. Да журимо, јер воз за по сата стиже.

Марија. Али слушај, Арсо, да ти жени ништа не говориш успут; шта више, ако она и почне какав разговор, а ти избегавај.

Виђентије. Причај јој како је ове године крупно грожђе, како је калдрма у Београду рђава, како је скупо месо... и такве ствари.

Арса. Та већ разумем толико.

Марија. Ето, готова су и кола. Хајде, пођите.

Виђентије. Е, хајде! (Одлазе; за њима и Марија, да их испрати).

II

Душан, Дамљановић.

(Долазе с противне стране).

Душан. Виде ли? Мој отац и чика-Виђентије одоше у варош. Чујеш, мени се не допада што је и тај Виђентије отишао. Да нема ту чега?

Дамљановић. Све ми је једно.

Душан. У осталом, као што сам ти казао, и ја ћу у варош. Стрпи се, јер ја ћу ти донети одлучан одговор: или помиловање или Земун.

III

Мицић, пређашњи.

Мицић. (Излази из куће). Е, баш добро те Вас нађох једанпут на само. Ама шта је ово, Бога

ви? Шта ви учинисте од мене? Ово се овако више не може.

Дамљановић. Мислите зар да је мени лако?

Мицић. Шта се мене тиче како је теби! Али ја, фамилијаран човек, трговац човек, фирма човек — и тако рећи угледан, па дошао овде да изигравам комендију! Зашто?

Душан. За начело.

Мицић. Ама, зашто ја за начело да лажем да ми је ово син, кад ја његову мајку нисам никад ни видео. То ја не могу, јесте ли чули! Ја ћу лепо све да кажем: таква и таква ствар; ја овом човеку нити сам био отац, нити сам сад отац, нити ћу бити отац, па ћу онда мој сандук, па на пут, а ви тражите другога оца, ако вам треба.

Душан. Али, молим Вас, ствар ће се још данас свакојако свршити. Кад сте толико трпели, стрпите се још само данас. Ми ћемо примити на себе сву кривицу, што сте тако поступили. Вечерас ћете моћи, ако хоћете, и да отпутујете, а бар ће ствар бити лепо објашњена пре него што одете, а и мој и Влајков друг биће спасен. Што је, међутим, главно, Ви ћете остати све до краја начелни као тврди камен.

Мицић. Је л' ће да се објасни?

Дамљановић. Разуме се.

Мицић. Не волим, знаш, да изгледам пред овим људима као којекакав, а ако је још за данас, да се и трпи.

Дамљановић. Молим Вас, а верујте и мени је криво што се то тако десило.

Мицић. Ако је још за данас, ако... ако; нека, имам ја деце, знам ја шта је то. Само да се објасни ствар тако, да се види како ја нисам хтео од своје воље да се правим комендија.

Дамљановић. Боже сачувај! И ја нисам рад, да на Вас падне ма и један трун, а верујте да ћу Вам увек бити благодаран.

Душан. (Узме под руку Мицића, па га поведе). Ви ћете се, газда Мицићу, донекле и прославити, што сте ову жртву учинили. Молим Вас, ако Вас само не мрзи, можемо мало прошетати овуда, па ћу Вам ја то објаснити. Знам, да се нећете љутити, но ћете још бити задовољни, што сте нам помогли. (Поведе га).

Мицић. (Смешкајући се). Оно може; зашто да не може? Код нас у Србији, ко овако наопако ради, обично се прослави.

Душан. (При одласку, окреће се Дамљановићу). Ја ћу, Жарко, затим на коњу у варош; за један час сам овде са или — или. (Оду).

IV

Дамљановић. (Сâм).

Дамљановић. Ово је већ којешта. Ја се само дивим себи, како трајем, како могу да се нађем у двема улогама. И ово нису више само две, већ три и четири и пет улога, од којих је опет најтежа улога обичнога човека. А најгоре је још, што у велико осећам љубомору према томе Дамљановићу кога овај анђелак тако топло воли. Или ми остаје да покушам ново бегство, кад су ми прво осујетили, или да јој се исповедим... да... да јој се исповедим да сам ја Дамљановић. То ћу учинити, а она ће чувати тајну; молићу је, и она ће чувати тајну. Хоће, искрена је, честита је то душа... песничка душа. (Седне и размишља). Не... Нема смисла исповедити јој се... Можда бих је тиме разочарао; можда бих тиме изгубио и оно што имам сад. Да обезбедим љубав, коју она гаји према Дамљановићу, кога и не познаје, ја морам стећи њену љубав према себи, према обичном човеку, кога она познаје. (Остаје замишљен).

V

Зорка, пређашњи.

Зорка. (Долази из куће). Ви канда сањате нешто?

Дамљановић. (Тргне се). Сањам, госпођице, одиста. Хоћете ли и да Вам кажем свој сан?

Зорка. Ако иштете да Вам га протумачим, ја то не умем.

Дамљановић. Не; не иштем то.

Зорка. Е, онда реците ми шта сте сањали.

Дамљановић. Сањао сам да ја у ствари нисам Влајко Мицић, већ да сам ја Жарко Дамљановић.

Зорка. Леп сан!

Дамљановић. Али, шта велите кад би то било и истина?

Зорка. А како би то могло бити истина?

Дамљановић. Тако, рецимо, потребно ми је било, из извесних важних разлога, да се овде не зовем својим именом, већ да узмем име Влајка Мицића.

Зорка. А Ваш отац?

Дамљановић. (За се). Ух, тај проклети отац! (Гласно). Али ипак, кад бих и поред тога ја одиста био Дамљановић?

Зорка. Ја то не могу да замислим.

Дамљановић. Али покушајте.

Зорка. Па лепо, ево замишљам.

Дамљановић. И кад бих Вам ја сад као Дамљановић поновио оно што сам Вам јуче говорио?

Зорка. Ја не знам... (Збуњено).

Дамљановић. Молим Вас, реците ми искрено, да ли бисте ме тада волели?

Зорка. Па... Тада бих Вас волела.

Дамљановић. Али како бисте ме волели, кад сам ја обичан човек?

Зорка. Ја не знам....

Дамљановић. Видите, да Вас још једнако то двоје буни. Ви још једнако одвајате песника од обична човека, а Ви то двоје морате измирити.

Зорка. Можда ћу и морати кадгод, али ето не умем.

Дамљановић. Покушајте, измирите се с тим. Нека ја, дакле, нисам Дамљановић, нека је то и ма који други, само једно верујте, да је и он обичан човек: он једе и пије као и ја; тако иде, тако спава; тако је одевен, тако говори; такав му је глас, а, ако хоћете баш, и такав шешир има. Ето таквог, таквог обичног човека Ви ћете наћи и у Дамљановићу, и тада ћете се разочарати. Ако не желите то разочарење, а Ви се морате мирити с тим обичним човеком; Ви морате волети тог обичног човека.

Зорка. Можда је и тако... Ако хоћете искрено да Вам кажем, од јуче, од кад сте ми се исповедили, покушавала сам да се измирим с тим, па...

Дамљановић. (Весело). Покушавали сте!.. Хвала Вам. Тај је покушај за мене драгоцен. Ево, ја ћу Вас повести и даље по путу који ће Вас извести

из заблуде. Верујте, да би и самом Дамљановићу била увек милија љубав, коју бисте Ви гајили према њему као обичном човеку, но према Дамљановићу песнику.

Зорка. Била би му милија? А зашто?

Дамљановић. Јер љубави, браку, основа је тај обичан човек; он је тај, који живи са својим другом, а не онај песник; он је тај, који свога друга болног негује, који кућу надгледа и за њу се стара, децу рађа и подиже их. Љубећи обична човека, Ви волите и његове махне; Вама нису ружни ни његови недостаци и он Вас никада у животу неће разочарати. Песник има свој свет, коме не припадате увек и Ви; он Вас може кадгод и разочарати, када доцније у животу познате у њему и обична човека.

Зорка. (Размишља). То је истина.

Дамљановић. Вас буни само то, што Ви песника одвајате од обична човека, а они су у животу увек једно те исто.

Зорка. Ви сте ме тако у једанпут спустили с неке висине на земљу; ја се осећам сасвим доле, међу људима.

Дамљановић. Да, да! То! Да бисте нашли свој пут за живот, и треба да сиђете с те висине; овде међу људима су животне стазе; овде их ваља тражити.

Зорка. То значи, да су сви моји снови и сва моја љубав према појезији били заблуда.

Дамљановић. То не. Никаква заблуда. И обичан човек не треба да је тако обичан, како га Ви замишљате: само да једе, да пије, спава. И обичан човек треба да је узвишен. Па, за Бога, не признасте ли Ви мени, кога сматрате за обична човека: како разумем песме Дамљановићеве као и Ви, како се умем да узнесем, како имам топле осећаје. . .

Зорка. Одиста.

Дамљановић. Велите одиста? А кад сам те топле осећаје открио, кад сам Вам рекао да Вас волим, Ви сте ме тако попреко одбили.

Зорка. (Непоуздано). Можда сам и грешила?..

Дамљановић. Грешили сте, грешили сте одиста.... Хоћете ли да поправите ту погрешку? (Притрчи и хвата је за руку).

Зорка. (Збуњено). Чиме?

Дамљановић. Па, ето, признајте да ме волите, ако сте се измирили с тим, да можете и обична човека волети.

Зорка. Ја не знам још, да ли сам се с тим измирила.

Дамљановић. Јесте, одиста јесте. Учините ме срећним... Ето, у мојим грудима већ дрхће срце од стрепње; у моме оку већ трепти суза радости....

Зорице! (Обгрли је око паса. Зорка му пада у наручја). Зорице! Срећо моја!...

Зорка. (Тргне се). Али... један услов...

Дамљановић. Сто услова!... Пет стотина... хиљаду услова, ако хоћете...

Зорка. Да не будете љубоморни, јер ја још не могу да се опростим тога, да по који пут волим и Дамљановића.

Дамљановић. Нећу бити љубоморан; волите га. Ја ћу Вас чак терати да га свом душом волите; волећемо га заједно. (У том тренутку са стране долазе Никола и Софија).

VI

Никола, Софија, пређашњи.

Никола. (Долази са стране). Једна госпођа. Тражи Вас, господине.

Дамљановић. Мене?

Софија. Синко!... (Загрли га).

Дамљановић. Мајко?... Ви?... Зар сте дошли?.....

Софија. А зар да не дођем?... Једва сам чекала.

Дамљановић. Извините. Моја мајка.

Зорка. (Пољуби јој руку). Мило ми је. За Бога, зар тако изненада!

Дамљановић. Мајко, ово је сестра... Ја сам,

мајко, најсрећнији човек на свету, што ти могу представити: ово је сестра мога пријатеља и друга Душана.

Софија. Мило ми је, душо.

Зорка. Извините, да јавим одмах мајци. Она Вас није видела. Па и господин Јованча, он и не зна да сте Ви стигли. (Отрчи).

VII

Дамљановић, Софија.

Дамљановић. Немојте... не, не, не... ух... Оде!.. Дакле, молим те, у две три речи... У две три речи... да не би само било забуне. Ја сам овде променио име, зовем се Влајко Мицић... Тако је морало бити, да бих се могао спасти... Па, онда, овде је и један човек из Јагодине; он је... мој отац...

Софија. Боже, Жарко!

Дамљановић. У ствари он није мој отац, али... тако је морало бити... морало је тако бити.... Ти знаш и сама да он није мој отац.

Софија. Та, за Бога! Већ сам дванаест година удовица....

Дамљановић. Али, молим те, немамо сад времена о томе да разговарамо, већ...

VIII

Мицић, пређашњи.

Мицић. (Трчи с поља). Моја жена! (Изненађен). Је ли овде моја жена?...

Дамљановић. Молим Вас, да се разумемо. Видите, ово је моја мајка.

Мицић. Тако! Мило ми је.

Дамљановић. А ово је, мајко, управо мој отац....

Софија. Боже, синко!...

Мицић. То јест, госпођо, као што Вам је познато, ја нисам у ствари његов отац: он има у опште обичај, да ма кога узме за оца или за мајку... Можда је и Вас тако срео... А ви нисте ни криви ни дужни.

Дамљановић. Ево у чему је ствар: Ја сам случајно узео име господинова сина, да бих се прикрио, а он је случајно позван у госте, па да бих се ја спасао, био је тако добар и великодушан, да се прави као да је мој прави отац.

Софија. Хвала Вам, господине.

Мицић. На мало.

Дамљановић. И сад, мајко, ти ћеш се правити као да си господинова жена. Молим те.

Мицић. Ето ти сад! О, буди Бог с нама! Па сад још већа комендија да се прави? Како госпођа може бити моја жена!

Дамљановић. Али, молим Вас, привремено...

Мицић. Да Бог сачува! Зар ми је мало што сам до сада имао привременог сина, него сад да имам још и привремену жену. Гледај ти, брате, да се то сврши једанпут.

Дамљановић. Одиста, мајко, какве гласове имаш?

Софија. Да ћеш бити помилован. Један се велики мој пријатељ заузео за тебе.

Дамљановић. (Мицићу). Ето видите!... Свршиће се. Дакле, молим Вас... Молим и тебе, мајко, нађи се како знаш.

IX

Марија, Зорка, пређашњи.

Марија. (Мицићу). Госпођа? Ваша госпођа, је л' те?

Мицић. Кој, молим Вас?

Дамљановић. Да, моја мајка... Жена мога оца.....

Марија. (Рукује се). Тако... Мило ми је. Врло ми је мило.

Мицић. (И сâм хоће да се рукује са Софијом). Мило ми је....

Марија. Ви имате по мало и права да се љутите на мене, али ја мислим, ми ћемо постати

толико добре пријатељице, да ћете ми затим и опростити.

Софија. О, молим...

Марија. Како млада изгледате, као да сте... Колико сте година већ удати?

Софија. Ја? (Погледа у Дамљановића).

Дамљановић. Ти си мајка удата већ двадесет и шест година.

Мицић. А мени двадесет и седам како сам ожењен. Ви сте се таман удали, кад сам ја имао прво дете.

Марија. Како! Молим Вас?...

Дамљановић. То јест, Ви, оче, рђаво рачунате, јер тринаест и тринаест чини двадесет и шест, а не двадесет и седам; после дванаест и четрнаест чини такође двадесет и шест, па онда тако исто седамнаест и девет, па деветнаест и седам чине двадесет и шест... али да богме... ти бројеви праве увек забуну.

Марија. Али Ви изгледате тако добро, као да нисте толику децу изродили?

Софија. Само једно дете, госпођо.

Мицић. А ја, богме, шесторо.

Дамљановић. Управо, овде је забуна и код оца и код мајке; да ми је знати само, што се буните! Ето на пример, и то је већ забуна: ти,

мајко, ниси ни благодарила госпођи на гостопримству, које ми је тако лепо указала.

Софија. Заиста, госпођо...

Зорка. Али, за Бога...

Софија. Па не само мој син, већ Вам је и мој муж овде у гостима...

Мицић. Дакле, и Ваш је муж овде? Ја га нисам видео.

Дамљановић. Ха, ха, ха... Знате, отац је такав шаљивчина. Чудо воли да се шали с мајком... Он који пут тако по нешто каже, да се сви по кући искидамо од смеја.

Зорка. Ја сам то већ приметила.

Мицић. Ама, ко је шаљивчина?

Дамљановић. Не, молим Вас, тако у опште говоримо.

Марија. (Мицићу). А знам како Вам је било, кад сте спазили госпођу, а нисте јој се никако ни надали.

Мицић. Нисам.

Марија. (Софији). Жалим само, нико Вас није дочекао. А мој је муж отишао на станицу.

Софија. Ја нисам ни била на станици.

Марија. Стигли сте јутрошњим возом?

Дамљановић. Да, мајко, пошто си из Јагодине дошла јутрос, то си морала јутрошњим возом стићи.

Мицић. Гле! Зар сте и Ви из Јагодине?

Дамљановић. Управо, моја мајка није из Јагодине, али од како се удала за Вас живи у Јагодини.

Мицић. То јест....

Марија. Госпођо, опростите. Ми Вас и не нудимо да уђете у кућу мало, већ смо Вас пресрели овде, па Вас моримо. Изволите... Изволите, молим Вас.

Софија. Хвала. Нисам уморна.

Зорка. Ипак; изволите, молим Вас. Изволите, господине Јованча. Хоћете и Ви с нама, господине Влајко?

Дамљановић. (Њој). С Вама? Увек. Хајдмо, мајко, да се мало одморимо.

Марија. (Излазећи). Изволите... (Улази, а за њом Софија и Мицић).

X

Дамљановић, Зорка.

Зорка. (Код самог уласка у кућу застане). Већ морам да се срдим на Вас.

Дамљановић. Да се срдите?

Зорка. Нисте за све време са мном ни речи проговорили.

Дамљановић. С Вама? Опростите, био сам одиста у некој забуни.

Зорка. Праштам Вам само зато, што сте обичан човек и што већ почињем да се навикавам да волим и Ваше махне. (Улази у кућу).

Дамљановић. (Усхићен). Хвала Вам! . . . (Улази за њом).

XI

Вићентије, Никола.

Вићентије. (Долази са стране, вадећи из кесе новац). На, дај ова три динара кочијашу. (Даје Николи, који прими и удаљава се). То је бар свршено. Стало ме је, истина, труда, али је бар свршено: помилован је онај безбожник. Нисам је нашао код куће, али написао сам јој, нека зна да сам јој ја то свршио, и сад већ више нема сметње ни мојој женидби. Чисто осећам као да ме и ревматизам више не мучи тако као пре. (Гледа у часовник). Охо! Па ја сам то врло брзо стигао.

XII

Марија, пређашњи.

Марија. (Излази из куће). Рече ми момак да си стигао, пријатељ-Вићентије.

Вићентије. Стигао, jȁ, као што сваки момак може стићи.

Марија. А да знаш, ко нам је још стигао?

Вићентије. Е?

Марија. Госпођа, жена газда Јованчина из Јагодине.

Вићентије. Стигла? А Арса?...

Марија. Он је у вароши. Није жену ни дочекао; не знам где се део.

Вићентије. Па?

Марија. Види се красна и паметна жена. Него нисам јој још ни речи проговорила; то знаш, ти и Арса... ви то...

Вићентије. Какав Арса? Ја ћу то; ја морам да свршим целу ствар, јер, видиш, ја сам то и дужан.

Марија. Па већ кад си свршио себи, сврши и нама.

Вићентије. Шта сам свршио себи?

Марија. Е! Већ мислиш, ако ми ниси казао, ја ништа не знам.

Вићентије. Шта знаш?

Марија. Да хоћеш да се жениш.

Вићентије. Па јест, нека и знаш, ја и не кријем. Хоћу, богме; не могу ја више овако.

Марија. Жени се, пријатељу, и нека ти је срећно, али те молим, једно ми бар реци: ко ти је то проводаџирао и ко ти је напунио главу?

Вићентије. Сâм. Ја сâм себи и пуним и празним главу. Нема ту нико посла, већ ја сâм.

Тако, смислио сам да се морам женити, а нашао сам добру и честиту жену; видећеш је, паметно, ваљано, а лепо!

XIII

Мицић, Софија, Дамљановић, Зорка и **пређашњи.**

Мицић. (Излази из куће под руку са женом). Е, Вићентије, брате, ходи да те познам: ово је моја жена.

Софија. (Ужасне се, кад спази Вићентија). Јух!...

Вићентије. (Ужасне се и сâм и испусти сунцобран, који је имао у руци). Шта!... Како?... Коме?... Ко?... Јованче?...

Мицић. Кажем, моја жена.

Вићентије. Јованче, брате рођени! Шта ти то говориш!... Госпођо?... Госпођо Софија?... Како то?...

Софија. Али, молим Вас, то је, знате, једна ствар...

Вићентије. Шта ствар?... Каква ствар?... То није никаква ствар; то не може бити.

Мицић. Шта не може бити?

Вићетије. То није твоја жена. Ви... Ви, госпођо... Ви сте удовица.

Дамљановић. Молим Вас, шта Ви говорите, господине Вићентије? Моја мајка не може бити удовица код живог мужа.

Вићентије. Молим, нећу објашњења; нећу

никаква објашњења! Ова госпођа је удовица, а ако није, она мора бити удовица. Ја хоћу на чисто да знам... Јованче, говори ти овде чисто и отворено: јеси ли ти сигуран да је то твоја жена?

Вићентије. Оно... Што се сигурности тиче, нисам сигуран, али... Ето видиш?...

Софија. (Вићентију). Господине, кад бисте се само мало стрпели.

Вићентије. Је ли ја да се стрпим?... Не могу ја више да се стрпим... Нећу ја да се стрпим...

Дамљановић. Али, господине, каквим Ви то тоном говорите с мојом матером?

Вићентије. Није овде реч о тону, о томе можемо други пут разговарати, већ је овде питање... овде је главно питање... Управо, ја и са̂м не знам, шта је овде главно питање, али што знам то је, да Јованча и Ви, госпођо... Другим речима, ја сам овде изигран; ја сам просто изигран, и ја то нећу... ја то нећу никад допустити!

Софија. Али, молим Вас, Ви нисте изиграни.

Вићентије. Ја сам изигран, јер једна жена не може бити и жена и удовица, јер да би била жена, потребно је да јој је муж жив, а да би била удовица, потребно је да јој муж није жив.

Ја хоћу, дакле, госпођо, да ми се на чисто каже, је ли Ваш муж жив или није жив?

Мицић. Молим, ако је о мени реч, ја знам сигурно да сам жив.

Вићентије. Па кад си жив, онда како може твоја жена да буде удовица?

Марија. Али, молим Вас, ја цео овај разговор не разумем.

Мицић. Ни ја га не разумем, али једно знам, а то је, да ти, брате Вићентије, грешиш душу, што хоћеш мени да докажеш да нисам жив.

XIV

Арса, Перса и пређашњи.

Арса. (Улази напред са̂м, а Персу, која иде за њим, оставља за собом, показујући јој рукама да се сакрије иза њега. да би направио изненађење). Јованче, једно изненађење... Кажи: драгичка.

Мицић. А, ти си, Арсо. Баш добро! Да ти прво представим: моја жена.

Арса. Твоја же...

Перса. (Упадне као из небуха). Јованче! Црни Јованче! Јух! Јух! (Хоће да падне у несвест; Марија и Зорка придржавају је).

Мицић. (После мале паузе, за које је време глупо наоколо зверао). Драгичка!

Софија. Боже, сине, шта је ово све?

Вићентије. Проста, врло проста ствар: човек има две жене, једну за лето, а једну за зиму.

Перса. Јованче, гром те спалио!

Арса. За Бога, Јованче, шта је то? Шта ти то радиш?

Мицић. Ама, кој ради? Је ли ја радим? Молим Вас чекајте, људи. Ја сам честит човек... Ја нећу више овако... Ви играте са мном комендију. Нити сам ја чији отац, нити имам жене.

Перса. (У плач). Зар си дотле, несрећниче, забасао, да се сада одричеш жене и деце?

Мицић. Ама, чекај... кој се одриче!... Чекај...

Вићентије. А! Дакле, не одричеш се! Него поред живе жене преотимаш и удовицу, коју сам ја испросио?

Марија и **Арса**. (Заједно). А? Дакле, њу си испросио?

Вићентије. Јест, њу, ако хоћете да знате.

Дамљановић. Мајко?

Софија. Стрпи се, сине, објаснићу ти.

Мицић. Па кад си је, брате, ти испросио, од куд је то изишло да она буде моја жена и да ти мени још у очи тврдиш, како ја нисам жив.

Перса. Од куд је изишло?... Још питаш од куд је изишло!... А, ко је казао да је твоја?.. Ти... ти... Турчине! Ти...

Дамљановић. Молим Вас, ово се више не може сносити. Ја ћу Вам сву забуну објаснити, јер ја сам свему крив. Не могу да допустим да и даље траје овај неспоразум, који је због мене потекао. Дакле, ствар је у овоме: ја сам написао једну песму...

Зорка. Ви написали песму?

Дамљановић. Да! Ја сам написао једну песму. Ја се, дакле (погледајући у Зорку, нарочито наглашава ове речи), не зовем Влајко Мицић, нити сам син овога господина.

Мицић. Није ми син, тако ми овога крста!.. А како се зове, то ни дан дањи не знам.

Дамљановић. (Погледа у Зорку). Ја се зовем Жарко Дамљановић.

Зорка. (Притрча му одушевљено). Ви? Ви сте одиста Дамљановић?

Дамљановић. Да, ја... Ја, обичан човек Дамљановић.

Вић**ентије.** Па је сам ли за тебе ја јутрос јурио као луд, да будеш помилован.

Дамљановић. Ви?!

Вићентије. Ја, него ко?

XV

Душан, пређашњи.

Душан. (Утрчи на позорницу). Пријатељу!.... (Загрли Дамљановића). Срећно! Помилован си...

Софија. (Притрчи и загрли сина). Сине! . . .

Дамљановић. У добар си час стигао.

Вићентије. Помилован! Да богме да је помилован, кад сам ја све свршио.

Софија. (Њему). Хвала Вам!

Арса. Али, молим Вас, објасните ми: ко је овде коме муж, а ко коме жена, и онда, ко је коме син, а ко коме отац.

Марија. То се зна, Арсо: ја сам твоја жена.

Арса. Молим те, за мене и тебе то се зна; него у опште ја не могу да видим: ко је коме муж, а ко је коме жена.

Софија. Ја. . . Ја сам жена господина Вићентија. (Пружа му руку). Или ћу то бар бити.

Мицић. А ти, Персо? . . . Сад ти је ваљда јасно, да си ти у ствари моја жена?

Перса. И да немаш друге?

Мицић. Не дао Бог!

Вићентије. О, Боже! . . . Мало је требало. . . Е, сад тек могу рећи да сам Вас крваво стекао.

Арса. Јеси; али моју Зорку ниси удомио?

Вићентије. Шта нисам? . . Ко није? . . Ево, ја је просим за мога сина, за овог безбожника.

Дамљановић. (Прилази и пољуби руку Вићентију). Хвала Вам! Против таквог оца ја немам ништа.

Арса. Па оно, кад је ти, Вићентије, просиш за твога сина, ја немам ништа против.

Марија. Само ако се хоће деца.

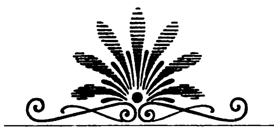
Дамљановић и Зорка. Деца се хоће. (**Прилазе Марији и Софији**).

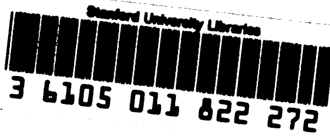
Душан. Како ми се види, деца су то већ раније свршила.

Мицић. Управо, изгледа, да се све ово преко мојих леђа свршило. Али најзад ако . . . Само нека се зна једанпут на чисто: ко је коме син и ко је коме жена.

Дамљановић. И нека се зна, да и обичан човек заслужује љубав!

(Завеса пада).

Stanford University Libraries
3 6105 011 822 272

